

Pridruživanje Evropskoj uniji

priredili
dr Duško Lopandić
Dragan Bisenić

Medija centar, Beograd
April 2004.

Pridruživanje Evropskoj uniji

Izdavač

Medija centar, Beograd

Za izdavača

Nebojša Spaić

Priprema

za štampu

APP, Beograd

Štampa

Libra, Beograd

Tiraž

150

Beograd, 2004.

ISBN 86-82827-33-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

339.923:061.1(4:497)(082)
323.174(497)(082)
341.232(4:4-12)(082)
330.342(4-12)(082)
321.7/.8(4-12)(082)
327.3/.7(497)(082)
341.17(4)(031)
341.217(4)(031)

PRIDRUŽIVANJE Evropskoj uniji. - Beograd : Medija centar, 2004 (Beograd : Libra).
- 83 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 150. - Leksikon evropskih integracija: str. 63-83. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 86-82827-33-6

a) Европска унија - Балканске државе - Зборници b) Европска унија - Регионална политика - Зборници c) Економски односи - Европска унија - Југоисточна Европа - Зборници d) Међународни односи - Балканске државе - Зборници e) Политички систем - Трансформација - Југоисточна Европа - Зборници f) Југоисточна Европа - Транзиција - Зборници g) Европа - Интеграција - Лексикони

COBISS.SR-ID 113797132

Sadržaj

EVROPA, KOHEZIJA I BUDUĆNOST BALKANA	7
EVROPSKA UNIJA I PROCES STABILIZACIJE I ASOCIJACIJE SA ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE	21
Romano Prodi	
HOĆE LI SUDBINA BIVŠE JUGOSLAVIJE BITI SUDBINA EVROPE	27
RAZVOJ SARADNJE SRJ/SRBIJE I CRNE GORE SA EVROPSKOM UNIJOM	39
PREGLED EKONOMSKIH ODNOSA SRBIJE I CRNE GORE SA EVROPSKOM UNIJOM	47
PREGLED TEKUĆIH OTVORENIH PITANJA U OBLASTI TRGOVINE SA EU	51
PROBLEMI NA DOLE: DIPLOMATSKA STRANA	55
PUT NAPRED: PET PRAVILA ZA EVROPSKU SPOLJNU POLITIKU	59
LEKSIKON EVROPSKIH INTEGRACIJA	63

EVROPA, KOHEZIJA I BUDUĆNOST BALKANA

1. Uvod

Kako se 2004. godine ponovo crta politička i ekonomска mapa Evrope, među zemljama Zapadnog Balkana raste strah da će biti ostavljene na marginama nove i integrisane Evrope. To je rizik da će, umesto sustizanja ostatka kontinenta, zemlje Zapadnog Balkana dodatno zaostajati, a cilj integracije - i obećanje regionalne stabilnosti koju nosi - biće još dalje.

"Ovaj papir izlaže alternativni scenario. Polazna tačka novog evropskog pristupa je razmišljanje o potrebama Zapadnog Balkana izloženim u radnom papiru Grčke iz januara 2003. godine tokom njenog predsedavanja Evropskom unijom: "Kako se zemlje Zapadnog Balkana postepeno pomeraju od stabilizacije i obnove ka pridruživanju i održivom razvoju, politike koje teže ekonomskoj i socijalnoj koheziji, i na nacionalnom, i na regionalnom nivou, postaju sve značajnije, posebno imajući na umu vrlo visok nivo nezaposlenosti u njima, kao i društvenu i regionalnu dimenziju etničkih problema. Grčko predsedništvo namerava da inicira razmišljanje o integrisanju cilja *ekonomске i društvene kohezije* u politiku EU prema regionu i o načinima i sredstvima, uključujući i finansijska, promovisanja kohezije kroz *Proces stabilizacije i pridruživanja*.¹"

Ovaj papir analizira moguće načine i sredstva za takvu politiku. On uviđa da se zemlje Zapadnog Balkana danas suočavaju sa vrlo različitim pretnjama i mogućnostima u odnosu na one koje su postojale pre samo tri godine. On ističe da instrumenti evropske politike još uvek nisu dovoljno prilagođeni za zadovoljenje ovih novih izazova. Urgentna je potreba za novim strategijama za promovisanje strukturalne reforme širom regiona koja je od presudnog značaja za promenu pravca dubokog ekonomskog propadanja koje traje više od dve decenije. Evropska unija, delujući preko Evropske komisije, treba da izgradi svoj kapacitet za obavljanje ozbiljne reforme, kao što je smanjenje troškova javne administracije, likvidacija kompanija koje posluju sa gubitkom i iniciranje preobuke radnika koji su ostali bez posla zbog propasti starih industrijskih kompleksa širom regiona.

Osnovni izazov je povećati uticaj evropske pomoći Zapadnom Balkanu. Širom regiona, javne administracije, narušene tradicijom autoritarnih razvojnih politika odozgo na dole, treba da nauče nove tehnike podrške razvoju pod tržišnim uslovima. Njih treba podsticati da mobilišu svoje ograničene javne resurse za podršku razvoju. One treba da razviju savremene statističke sisteme za vođenje svojih politika i da izgrade nove odnose između nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlada. To je upravo ona vrsta problema za koje je prava adresa evropska regionalna razvojna pomoć. Tokom proteklih decenija Evropska komisija radila je sa ekonomski perifernim regionima Evropske unije, a kasnije sa

¹ Ministarstvo spoljnih poslova Grčke, Radni dokument: Greek Presidency Priorities for the Western Balkans, www.eu2003.gr/en/articles.

zemljama kandidatima za pridruživanje kako bi im pomogla da reše te izazove. Instrumenti i tehnike koje je razvila direktno su značajni za Zapadni Balkan.

Samit u Solunu održan u junu 2003. godine ponudio je realnu mogućnost za redefinisanje prirode evropskog angažovanja na Zapadnom Balkanu. Treba poslati snažan signal da obećanje evropeizacije regiona neće nestati sa sledećim talasom proširenja.

Uspeh samita u Solunu mogao bi se meriti sledećim trima odrednicama:

1. Obećanja da će kohezija biti eksplicitan cilj EU na Zapadnom Balkanu.

To znači da će se EU ozbiljno angažovati na sprečavanju da zemlje Zapadnog Balkana zaostanu za širim regionom i pomoći da dostignu nivo razvoja gde formalno udruživanje postaje realna mogućnost. Kohezija nije cilj EU u široj Evropi ili ostatku sveta, već poseban aspekt integracije EU. Ona zahteva značajnije angažovanje resursa i intenzivnije uključivanje evropskih institucija.

Zauzvrat, ona nudi EU značajno više snage da ostvari realnu promenu u regionu. Ona bi stavila EU u mnogo jaču poziciju da traži uverljivu posvećenost ostalim stubovima politike EU: odgovornoj fiskalnoj politici i otvorenom trgovinskom okruženju. Već danas, većina zemalja regiona snizila je inflaciju. Neke već koriste evro kao zvanično sredstvo plaćanja ili su uvele valutni odbor. Širom regiona, iz godine u godinu bilateralni sporazumi o slobodnoj trgovini smanjuju trgovinske barijere. Obećanjem da će podržati koheziju na regionalnoj osnovi, EU bi takođe bila u snažnoj poziciji da traži zajedničke napor Zapadnog Balkana po ovim linijama.

2. Angažovanje na primeni lekcije iz politike kohezije u EU i zemljama kandidatima na Zapadni Balkan.

Da bi se bilo koja buduća evropska sredstva koristila efektivnije nego što je to do sada bio slučaj, od presudnog je značaja početi sa primenom novih strategija pomoći, primeđujući iskustva stečena iz politike kohezije drugde u Evropi, kako mobilisati domaće resurse, izgraditi domaći kapacitet vlasti i podstićati stvaranje regionalnih razvojnih politika.

Bilo bi dobro da Komisija u Solunu sprovede istraživanje kako se lekcije iz sredstava za koheziju mogu primeniti na Zapadni Balkan, uključujući kofinansiranje, uslovljavanje, planiranje regionalnog razvoja i partnerstvo između Komisije i nacionalnih i regionalnih vlada.

3. Angažovanje na održivim nivoima pomoći tako da se dodatno ne širi jaz između sadašnjih zemalja kandidata, kao što su Bugarska u Rumunija i zemalja Zapadnog Balkana.

U ozbiljnijem angažovanju na koheziji Zapadnog Balkana više je reč o razvoju novih strategija pomoći nego mobilisanju novih finansijskih sredstava. Međutim, jaz u resursima predviđenim da se potroše do kraja 2004. godine u Rumuniji u odnosu na Srbiju, ili u Bugarskoj u odnosu na Makedoniju, nameće očita pitanja kao što je verodostojnost evropskog angažovanja u regionu.

Evropska unija obećava da će 2004. godine potrošiti 1,432 milijarde evra na pomoći Bugarskoj i Rumuniji u pripremi za pristup i sustizanje ostatka kontinenta. To je istovetno 2,6 procenata zajedničkog GDP ove dve države. Trenutno, Evropska unija ne namerava da dodeli više od 500 miliona evra ukupne pomoći zemljama Zapadnog Balkana što odgovara jednom procentu njihovog GDP.

Sužavanje jaza između novih zemalja članica, zemalja kandidata - Bugarske i Rumunije i zemalja Zapadnog Balkana ne bi uključivalo novo veliko angažovanje resursa EU. Za finansiranje politika kohezije u periodu 2004-2006, Evropska unija mogla bi da dopuni postojeći CARDs budžet sa sredstvima pre pristupanja, otpočevši tako proces pomerenja Zapadnog Balkana sa dotacije 4 (spoljne akcije) na dotaciju 7 (pomoć pre pristupanja). Da bi se ozbiljno angažovala na promovisanju kohezije na Zapadnom Balkanu, Evropska unija treba da stabilizuje nivoe svoje pomoći i da ih uključi u verodostojnu dugoročnu strategiju.

2. Kraj obnove

Treba istaći da su mesta gde je međunarodna pomoć za obnovu bila najizdašnija - Bosna i Kosovo - takođe najviše izložena privrednoj, društvenoj i fiskalnoj krizi 2004. godine. Mobilizacija međunarodnih resursa za prevazilaženje fizičkog nasleđa rata bila je izuzetna i u mnogim pogledima uspešna. Međutim, kako se programi obnove približavaju kraju, skrivena dinamika i neželjeni efekti ovog ogromnog priliva strane pomoći tek počinju da se pokazuju.

Jedan od sporednih efekata programa obnove u Bosni koji najviše zabrinjava je bruto iskrivljenost domaćih obrazaca potrošnje koji danas ugrožavaju stabilnost same države. Svetska banka nedavno je objavila da potrošnja javnog sektora iznosi 63 procenata bruto domaćeg proizvoda (GDP), čitavih 20 procenata više od regionalnog proseka. U ovoj potrošnji, veliko učešće imaju plate javnih službenika i doznake za ratne invalide i porodice palih boraca. Operacije i održavanje, to jest, isporuka usluga građanima, istisnuti su. Kapitalni rashodi ostavljeni su gotovo u potpunosti međunarodnoj misiji i stoga ubrzano opadaju zajedno sa tokovima pomoći.

Ove iskrivljenosti čini mogućim stepen direktnе međunarodne budžetske podrške različitim javnim institucijama i programima, zajedno sa efektom supstitucije međunarodne zajednice koja preuzima investicione obaveze u ime države. Veličina efekta supstitucije je ogromna. U periodu 1996-2000. godine, javni sektor u Bosni potrošio je 9,2 milijarde USD na plate i doznake, što je više od 48 prosečnog godišnjeg GDP. Da je ova potrošnja bila na nivou od 40 procenata (prosečan procenat ukupne javne potrošnje u regionu), na raspolaganju bi bilo dodatnih 1,8 milijardi USD domaćih sredstava za javne investicije u petogodišnjem periodu.² To pokazuje da se stepen u kojem je međunarodna pomoć za obnovu usmeravana u izgradnju javne administracije više ne može održati.

Znaci finansijske nevolje umnožavaju se na nižim nivoima bosanske vlade, u kantonima i opštinama koje imaju glavnu odgovornost za isporuku javnih usluga (obrazovanje, zdravstvena zaštita, ono što ostane od socijalne pomoći). Mnoge oblasti u oba entiteta u suštini su bez osnovne mreže zaštite za naјsiromašnije i najranjivije - ograničeni podaci ukazuju da je tek jedna četvrтina ozbiljno siromašnih primala novčanu pomoć poslednjih godina. Većina kantona ukinula je programe dečje zaštite, a gotovo da nema pomoći za nezaposlene. Smanjen je čak i broj oblasti koje su vlade entiteta nekada smatrale suštinskim za svoje interesu da bi se održale plate javnog sektora. Više od 80 procenata budžeta za odbranu entiteta odlazi na troškove plata, u poređenju sa prosekom NATO od svega 40 procenata. Posledično, zemlja se ubrzano razoružava zbog propadanja opreme. Iako

² Ovi podaci zasnovani su na slabom statističkom sistemu, ali su oni trenutno najbolji raspoloživi za međunarodne finansijske institucije

bi dekапitalizaciju vojnog "hardvera" mnogi pozdravili, to je veoma problematično kada se proširi na električnu mrežu, saobraćajnu infrastrukturu ili sektor preduzeća.

Ni ministri finansiјa entiteta, ni međunarodna zajednica nemaju jasnu ideju o veličini krize javnih finansiјa koja će se javiti u sledeće dve godine. Međunarodne finansijske organizacije stalno naglašavaju da nemaju tačne brojke o stepenu zaostalih dugova ili zaduženosti javnog sektora na nižim nivoima vlasti i u javnim kompanijama. Ono što se zna je da se servisiranje spoljnog duga popelo sa oko 7 miliona evra u 2000. godini, na blizu 120 miliona evra u 2003. godini, a istovremeno je drastično smanjen priliv strane pomoći. Svetska banka predviđa da će se, čak i po najoptimističnijim scenarijima rasta i reforme, ukupna javna potrošnja morati smanjiti za čak 6,5 procenata GDP. Ako se to ne ostvari, došli bi u pitanje makroekonomска stabilnost ili sposobnost servisiranja međunarodnog duga. Ostaje otvoreno pitanje da li Bosna može održati svoju valutu pod valutnim odborom, najznačajnijim ekonomskim dostignućem poslednjih godina i simbolom bosanske državnosti.

Pomoć za obnovu bila je presudna za Bosnu i Kosovo u prevazilaženju neposrednog nasleđa rata. Međutim, ona je takođe postala neka vrsta droge, menjajući ponašanje i očekivanje primalaca i stvarajući kratkoročnu iluziju prosperiteta. U nastupajućoj godini, droga se strmoglavo povlači sa nepredvidljivim posledicama.

3. Tranzicija ka čemu?

Ekonomski savet ponuđen balkanskim državama poslednjih godina podrazumevao je određeni redosled događaja: prvo, pomoć za obnovu radi obnavljanja *status quo* pre sukoba, a onda bi potom paket pravnih i institucionalnih reformi pod naslovom "ekonom-ska tranzicija" otvorio put novom prosperitetu pokrenutom razvojem privatnog sektora. U srcu tranzicionog plana leže trostrukе politike stabilne valute, privatizacije i ukidanja otvorenih ili skrivenih javnih subvencija preduzećima. Danas, države Zapadnog Balkana suočavaju se sa realnošću koju je nestabilnost protekle decenije težila da zamagli: stepenom njihovog privrednog pada. Znaci su da u postprivatizacionom periodu region tone u novu ravnotežu niske proizvodnje i visoke nezaposlenosti.

Svetska banka je nedavno ponudila definiciju kraja tranzicije. Tranzicija znači stavljanje starih socijalističkih preduzeća u ravnopravnu tržišnu utakmicu sa novim preduzećima koja su ušla na tržiste. Kada više ne mogu da uživaju posebne pogodnosti u obliku javnih subvencija ili mekih budžetskih ograničenja i kada se razlike u produktivnosti više ne mogu pripisivati istoriji preduzeća, tranzicija je potpuna.³ Ovo je korisna definicija koja odvaja ideju tranzicije od ostalih oblika društvene ili ekonomске promene. Međutim, takođe je jasno da nema neophodne uzročne veze između tranzicije i privrednog rasta. Kako zaključuje Svetska banka, ravnopravna tržišna utakmica može se ostvariti na svakom nivou razvoja ili dohotka po glavni stanovnika.

Po globalnim standardima, siromaštvo u jugoistočnoj Evropi još uvek nije ozbiljno. U gradovima i mestima još uvek se mogu naći ljudi sposobni da održe životni standard od pre jedne decenije, posebno u mestima koja uživaju velik priliv kapitala iz inostranstva, bilo putem doznaka ili prisustva velike međunarodne misije. Međutim, ovaj krug vremenom postaje sve uži i sve više pod opsadom. Ne ugrožava siromaštvo *per se* političku stabilnost, već panika uzrokovanu padom društvenog statusa i odsustvom jasnih izgleda

³ Svetska banka, *Transition - the first ten years*, 2002, s. xix

za budućnost. Sa malo raspoložive socijalne pomoći ljudi treba zaposliti da bi ostali iznad linije siromaštva. Kada sukob oko oskudnih resursa - kako što je zapošljavanje u javnoj službi - dobije etničku boju, kao u Makedoniji u poslednje vreme⁴, on može postati vrlo moćna razdorna sila.

4. Kraj industrijskog društva?

Poslednja decenija obeležena je dramatičnim padom zaposlenosti u industrijama izgrađenim pod socijalizmom. Zapadni Balkan danas je pokriven ostacima nekada ponosnih industrija koje nisu mogle da prežive u novom dobu. Gradom Zenicom u Bosni dominiraju zardali ostaci ogromne čeličane koja je dala istorijsko objašnjenje samog razvoja grada. Kapital iz čeličane finansirao je izgradnju oko osam hiljada stanova i pružio radnicima celokupnu društvenu infrastrukturu, društvene i sportske klubove, obrazovanje i objekte za odmor. Trgovačka podružnica čeličane, vlasnik najponosnije visoko izdignute zgrade u gradu nekada se bavila složenim trgovinskim poslovima širom sveta. Danas, ona crpi svoj prihod od iznajmljivanja kancelarija i uvoza kozmetike i tekstila iz susednih zemalja. Čeličana preživljava sa svega jednom četvrtinom formalno zaposlene predratne radne snage, a još manji broj dobija platu. Slične priče odvijaju se širom industrijskih oblasti širom bivše Jugoslavije, od Smedereva (Srbija), preko Peći (Kosovo), do Tuzle (Bosna) i Kičeva (Makedonija). U Makedoniji, svega 85 od 1688 nekadašnjih preduzeća u društvenom vlasništvu nije prodato ili ugašeno.⁵ Nivo zainteresovanosti stranih, pa čak i domaćih investitora izuzetno je ograničen. Većina kompanija prodata je insajderskom privatizacijom gde su akcije podeljene radnicima umesto neisplaćenih plata, ili menadžerima po veoma niskim cenama uz dug rok otplate. Novi vlasnici predvidljivo su pokušali da zaštite svoj položaj opirući se restrukturiranju kompanija. Čak i tako, zaposlenost u industriji već je pala za više od polovine, a neizbežni su i dalji gubici radnih mesta.⁶ Zemlje naslednice bivše Jugoslavije dele nasleđe industrijskih preduzeća osnovanih u vreme investicionog buma tokom 1970-ih kada je strani kapital bio slobodno dostupan. Stvaranje radnih mesta u društvenim preduzećima bilo je glavna društvena politika socijalističkog režima. U Bosni i Hercegovini, na primer, tokom 1970-ih nova zaposlenost u industriji stvarana je po izuzetnoj stopi od 2500 radnih mesta mesečno. Geografsko širenje industrije diktirano je društvenim umesto ekonomskim razlozima, a najveći deo investicija pokazao se ekonomski i tehnički neefikasnim. Proistekla industrijska preduzeća retko su bila sposobna da ostvaruju profit i već tokom 1980-ih bila su vidljivo dekapitalizovana.

Jednako ozbiljan problem je postojanje velikih ruralnih nerazvijenih oblasti. To je posledica decenija zanemarivanja privatne poljoprivrede i sela u socijalističkom sistemu. Kako je primetio jedan istoričar, u socijalističkoj Jugoslaviji "produktivnost po aktivnom poljoprivredniku nije prevazilazila nivo iz 1939. (osim privremeno) sve do 1963. U periodu 1976-1978. produktivnost rada u jugoslovenskoj poljoprivredi bila je svega 10 procenata britanske, 16 procenata francuske i na približno istom nivou kao i Pakistanu. Veliki sektor seljaka zemljoradnika nikada nije jasno raskinuo sa života od poljoprivrede."⁷ Danas, ši-

⁴ ESI, Ahmeti's village, septembar 2002. godine. Preuzet sa www.esiweb.org

⁵ Agencija za privatizaciju Makedonije, *Status Report as of a March 31, 2002.* godine, strana 1

⁶ Videti European Stability Initiative, *Ahmeti's Village*, septembar 2002. godine

⁷ Videti: Michail Palairet, neobjavljeni rukopis, *The mismanagement of the Yugoslav rural Economy 194-1990*, str 31. Palairet takođe navodi Veselinovljev *Sumrak seljaštva*

rom Bosne, Makedonije, Kosova i delova Srbije, pad industrijske zaposlenosti doveo je po povratka poljoprivredi među onima koji su ostali bez posla u formalnoj ekonomiji. Poljoprivrednici još uvek obrađuju male komade zemlje sa slabom mehanizacijom. Sa poljoprivrednim tehnikama, malo promjenjenim za 50 godina, oni proizvode nešto viška za tržište i tako nemaju mogućnost da investiraju u poboljšanje produktivnosti. Ograničen je kapacitet poljoprivrednog sektora da izvuče te ruralne oblasti iz siromaštva. Postoji potreba ne samo za investicijama u poljoprivredu, već za novim diversifikovanim strategijama ruralnog razvoja. Trenutno, međutim, neodgovarajući transport i niski nivoi stručnosti među ruralnim stanovništvom znače da razvoj privatnog sektora u tim oblastima ostaje izuzetno slab. Bez ruralnog razvoja, najbolja raspoloživa mogućnost za ruralno stanovništvo je ogromna ekomska migracija.

Ovi dvostruki strukturalni problemi imaju velike posledice za upravljanje u regionu. Vlade se suočavaju sa neadekvatnom prihodnom bazom za podršku modernim administracijama evropskog stila. Jedna od posledica je da su raspoloživi resursi za pružanje bilo kakvog oblika mreže socijalne zaštite radi ublažavanja efekta gubitka posla pretežno neadekvatni.⁸ Sledeća posledica je da je infrastruktura izgrađena za podršku socijalističkim industrijama suviše skupa za održavanje u postindustrijskim društvima, dovodeći do stalne dekapitalizacije aktive javnog sektora.

Iskustvo Srbije i Crne Gore tokom 1990-ih bilo je jedno od najsurovijih ekonomskih propadanja. Michail Palairet sumirao je ekonomске posledice Miloševićeve ere:

"Iz godine u godinu, kapital se trošio u praktično svim sektorima, postajući sve više zastareo, a opala je i efikasnost industrijske tehnologije. Glavno pomeranje ekonomске aktivnosti bilo je ka poljoprivredi koja se pomerila sa stočarstva ka ratarstvu, ka nižim poljoprivrednim tehnologijama i od tržišne proizvodnje ka obezbeđivanju hrane za sopstvenu upotrebu. Ekonomski aktivnost pomerila se od industrije i komercijalnih usluga, a unutar industrije od tehnoloških orijentisanih sektora građevinarstva i trajnih dobara ka robama široke potrošnje za jednokratnu upotrebu i ekstraktivnoj aktivnosti... Biće vrlo skupo obrnuti smer povratka na nerazvijenost jer je rezervoar neiskorišćene aktive i ljudskih stručnosti polako presušio."⁹

U Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini, situacija je još beznadežnija. Od velikih preduzeća (to jest, onih koja su ušla u proces privatizacije sa više od 400 zaposlenih) ne više od pet prodato je ozbiljnim investorima, bilo domaćim ili međunarodnim. Ostala je, ili bilo nemoguće prodati, ili su prošla kroz proces vaučerske privatizacije koji nije privukao, ni novi menadžment, ni svež kapital. Pored toga, nastavljeno je sa mekim budžetskim ograničenjima, bilo u formi reprogramiranih dugova ili neplaćanja poreza i računa za komunalije, preduzeća su postala toliko nelikvidna da više ne mogu da nabavljaju inpute, što je dovelo do pada proizvodnje.

Širom regiona, uobičajeno je čuti direktore preduzeća i lokalne političare da opisuju proces privatizacije kao "katastrofalno spor". U stvarnosti, ekonomski tranziciji je buduć-

⁸ U Bosni i Hercegovini, na primer, od 420 hiljada registrovanih nezaposlenih, samo njih 4.900 je primilo naknadu u nekom mesecu

⁹ Michael Palairet, The Economic Consequences of Slobodan Milosevic, Europe-Asia Studies, septembar 2001. godine

nost koja se već dogodila. Za većinu industrijskih preduzeća u regionu, bilo da su privatizovana ili ne, jedini put napred je bankrotstvo koje bi barem oslobodilo njihova sredstva za upotrebu u privatnom sektoru. Međutim, širom regiona, mali broj preduzeća je ugašen. U političkom okruženju nastalom opštom krizom zaposlenosti, domaćim političari ma je zaista vrlo teško da suoče svoje birače sa vestima da se stara privreda neće vratiti. Ne rizikuje se samo zaposlenost u ovom ili onom sektoru privrede, već i sam model modernog industrijskog društva.

5. Živ privatni sektor?

Novi privatni sektor javlja sa ne Zapadnom Balkanu, ali dominantno mala preduzeća niskog intenziteta kapitala u trgovini i građevini. Većina novih privatnih preduzeća zasnivaju se na porodici kao osnovnoj poslovnoj jedinici, dominantan oblik urbane privrede je prodavnica na čošku, a trgovci su istovremeno i njihovi bankari i garanti.

Mnogi strani posmatrači bili su začuđeni brzinom kojom se novi privatni sektor pojavio na Kosovu nakon sukoba 1999. godine. Ali, u mnogo pogleda bio je to povratak privatnog sektora iz prošlosti koji ima svoje korene u vremenima pre socijalizma, koji je istrajao tokom jugoslovenske ere kao mala privreda i značajno se proširio početkom 1990-ih, da bi stagnirao od 1995. godine pa na dalje. Procenjuje se da je na posleratnom Kosovu potrošeno 444 miliona evra u 1999. godini i 2000. godini na popravku kuća, javnih zgrada i infrastrukture, a da je 21 procenat materijala nabavljen lokalno. Međutim, bumovi izgradnje posle sukoba su kratkotrajni. Do 2001. godine, potrošnja na građevinu u Kosovu pala je na svega 40 procenata, vrhunca u 2000. godini, a očekuje se da će ove godine iznositi svega 13 procenata.¹⁰ Neki lokalni preduzetnici uspeli su da se brzo obogate kao uvozni ci. Međutim, malo se razvijaju dugoročne poslovne strukture. Pored građevinskih materijala i sektora male proizvodnje hrane, jedva da ima ikakve proizvodnje.

Jedno od najvećih ograničenja razvoju privatnog sektora je što je region uhvaćen u klopku - on nema ni nisko troškovno okruženje po međunarodnim standardima, niti modernu tehnologiju za rast produktivnosti koja bi mu omogućila da se takmiči na evropskom tržištu. Nedavno istraživanje tekstilnog sektora u Bosni istaklo je da će "samo ona preduzeća sposobna za održive investicije i u postrojenja i u inovativne proizvode imati ideo na međunarodnom tržištu. Roba se može kupiti iz nisko troškovnih privreda u razvoju u jugoistočnoj Aziji po cenama za koje se bosanskohercegovački proizvođači tekstila nikada ne mogu nadati da će ih postići."¹¹ Ako je izbor između novih velikih investicija u produktivnu tehnologiju i dozvoljavanja da životni standard i dalje opada, što radnu snagu čini manje skupom, region po svemu sudeći ide ka ovom drugom. U doglednoj budućnosti, porast produktivnosti u većini ključnih sektora u Makedoniji, Srbiji i Bosni dolažice od smanjenja radne snage. (u tekstilnoj industriji, rudarstvu, maloprodaji, komercijalnoj poljoprivredi).

Industrijska kriza jednak je ozbiljna i u Albaniji. Nedavni izveštaj Evropske komisije naglašava da je industrijski sektor slab i da je njegov trenutni doprinos ukupnom rastu GDP ograničen. "Industrije su često zastarele, neodržive i nesposobne za takmičenje sa evropskom industrijom. Albanija treba da razvije novu nacionalnu industrijsku bazu." Al-

¹⁰ CHF, Kosovo Construction Assessment Report, januar 2002. godine

¹¹ FIPA, Bosnia and Herzegovina Textile and Clothing Industries - Profile Report, Sarajevo, 2002. godine, str.

banska saobraćajna i vodovodna infrastruktura je neodgovarajuća, a stalna energetska kriza je "ozbiljan napor" za ekonomске izglede". Ne iznenađuje da su u ovim uslovima izvozne performanse slabe, a da je u 2001. godini i trgovinski deficit dostigao milijardu evra.¹² Posledično, glavni albanski izvozni proizvod je radna snaga.

Loše stanje infrastrukture je ozbiljno ograničenje razvoju poljoprivrednog sektora u najvećem delu regiona. Nije očito da su programi posleratne obnove doneli održiva poboljšanja kvaliteta lokalne infrastrukture. U Bosni i Kosovu međunarodni donatori popravili su puteve, električne mreže, telekomunikacije i vodovodne sisteme u zaista impresivnom obimu. Međutim, zbog hitnosti svojstvene humanitarnoj misiji, oni teže da zaobiđu široko rasprostranjene probleme u korporativnom upravljanju i finansiraju tih sistema umesto da ih rešavaju. Domaće institucije danas se bore da pokriju osnovne troškove poslovanja, nemaju sopstvene kapitalne investicije i često ne uspevaju da obave rutinsko održavanje. Uprkos ogromnim međunarodnim investicijama, infrastruktura u celom regionu se stalno dekapitalizuje.

Ograničenja novom privatnom sektoru odraz su šireg problema upravljanja, gde su javne institucije nesposobne da obezbede infrastrukturu i usluge od suštinskog značaja za smanjenje proizvodnih troškova privatnih preduzetnika. Odsustvo jasnih vlasničkih prava, slabi pravni sistemi, manjak domaćih finansijskih, nerazvijen saobraćaj, telekomunikacije i vodovodni sistemi i odsustvo efektivnog kapaciteta za planiranje, uvećavaju troškove novih privatnih preduzeća. Međutim, čak i pod najnaprednjim i najprosvećenijim vladama, teško je videti odakle bi došao podsticaj za rast zaposlenosti u privatnom sektoru u obimu potrebnom da se uklone efekti deindustrijalizacije.

6. Ljudi u pokretu

Uticaj ovog procesa deindustrijalizacije na društvo jednako je radikalан kao i dolazak socijalizma sa izraženim efektom dislociranja na zajednice širom regiona.¹³ Dominantan društveni trend u proteklih pola veka bila je industrijalizacija, gde su milioni ljudi pobegli iz prenaseljenih i nerazvijenih ruralnih oblasti u potrazi za novim poslovima i životnim stilovima u gradovima. To je bila velika društvena revolucija u kojoj su modeli socijalističke industrijalizacije oblikovali raspored stanovništva i očekivanja nove urbane srednje klase.

Sa nestankom zapošljavanja u industriji, malo je toga što zadržava ljudi u starim industrijskim centrima i stanovništvo se ponovo pomera. Za milione ljudi raseljene u sukobima 1990-ih, odluku da li da se vrate svojim starim domovima ili se nastane negde drugde sve više određuju ekonomski mogućnosti. Među onima koji se nikada nisu raseljavali, ni unutrašnja ni spoljna migracija neće se usporiti u bliskoj budućnosti.

Dinamike kretanja stanovništva su složene i menjaju se. U mnogim mestima ljudi gravitiraju ka prestanicama i administrativnim centrima, podstaknuti rastom nastalim trošenjem javnog sektora i međunarodnim investicijama. U drugim mestima, ljudi se kreću od industrijskih gradova nazad u sela koja su njihove porodice napustile pre jedne generacije, gde su troškovi života niski, a poljoprivreda nudi strategije preživljavanja koje nisu dostupne u urbanim oblastima. Međutim, porazno stanje poljoprivrednog sektora znači da ona ima mali kapacitet za apsorbovanje nezaposlenih. Ekonomski podsticaji bavljenja

¹² European Commission, Albania Stabilization and Association Report

¹³ John Allcock, *Explaining Yugoslavia*, Hurst and Company, 2000. godine, str. 4

poljoprivredom su tako niski da je veliki deo poljoprivrednog zemljišta širom regiona potpuno napušten.

Naredno veliko kretanje ljudi je van regiona, uglavnom ka Evropskoj uniji, bilo trajno ili kao radnici migranti. U najvećem delu regiona, emigracija je jedini put izbavljenja za mlađe i nezaposlene, a sve dok se nastavlja privredni pad, ovaj pritisak će nastaviti da raste. Interesantno, postoje delovi regiona gde novac, koji migranti šalju kući ili ga troše tokom letnjih odmora predstavlja ne samo sredstvo opstanka za bezbrojne porodice, već i značajan potencijalni izvor investicionog kapitala. Efekti migracije na mikroekonomije su interesantna, nedovoljno proučavana pojava, ali se čini da je to jedan od nekoliko raspoloživih egzogenih šokova za prekid začaranog kruga nerazvijenosti u mnogim zemljama.

7. Kriza političke zastupljenosti

U celom regionu, ovi društveni i ekonomski trendovi stavljuju ogroman naglasak na politički proces. U nedavnom radu o stanju demokratije širom jugoistočne Evrope, Ivan Krastev piše da "rastući jaz koji deli javnost od elite i rastuće nepoverenje koje javnost oseća prema demokratskim institucijama predstavljaju najistaknutije političke činjenice na Balkanu danas."¹⁴ Ovo duboko razočaranje demokratskim procesom može se videti u padu izlaznosti birača na svakim sledećim izborima i u ponavljajućem obrascu prirodnog zbacivanja vlada nakon njihovog prvog mandata, bez obzira na rezultate. Nigde u svetu međunarodne aktivnosti na demokratizaciji nisu bile toliko ekstenzivne kao na Zapadnom Balkanu. Došlo je vreme da se pogledaju rezultati. Kao što je zapisao Thomas Carothers, ponuditi "švedski sto" (prim. prev. šved. Smorgasbord) demokratskih programa koji se zasnivaju na nejasnoj pretpostavci da svi oni doprinose nekom pretpostavljenom procesu konsolidacije, nije dovoljno dobro.¹⁵ Postoji očita potreba da se ponovo razmotri veza između programa demokratizacije i ostalih oblika pomoći.

Raspad industrijskog društva i osećaj skretanja koje je ono izazvalo među stanovništvom dugo traje, objašnjavajući stepen otuđenja od političkog procesa. Gotovo da ne ma domaćinstva koje nije pretrpelo drastičan pad životnog standarda. Pad koji je počeo tokom 1980-ih, razjedao je poverenje i samopouzdanje u jugoslovenski komunizam. Ovaj pad nastavlja da nagriza javno poverenje u sposobnost novih elita i demokratskih institucija da pruže osnovnu ekonomsku sigurnost. U kratkom do srednjem roku, postoje očita ograničenja onome što bilo koja pojedinačna vlada može da uradi da izmeni ovaj trend.

Strategije međunarodne intervencije dodatno su ograničile manevarski prostor zastupničkih institucija. Kako donatori sprovode najveći deo kapitalne potrošnje, investicijski prioriteti utvrđuju se van regiona. U Bosni i na Kosovu, nacrte gotovo svih "reformske zakona" dali su stranci i nametnuli ih uredbom. Čak i sporazumi o stabilizaciji i pridruživanju, kao rezultat pregovora između vlada i Evropske komisije odražavaju spoljne prioritete i u najvećoj meri ne govore o pitanjima društvene i ekonomskog kohezije ili razvoja. Nedavna ocena strategija zemlje Evropske komisije koja se odnosi na Makedoniju ističe da se postojeći prioriteti nisu "zasnivali na bilo kojoj određenoj oceni" makedonske situacije. Ključna preporuka ove ocene je da Komisija u ovoj fazi treba da podrži razvoj, a ne usvajanje normi EU: "Efektivnija strategija za ostvarivanje političkih ciljeva EU bila bi podrška ekonomskom i društvenom razvoju BJR Makedonije, koja bi logično doveća do inte-

¹⁴ Ivan Krastev, *The Balkans: Democracy without choices*, Journal of Democracy, jul 2002. godine

¹⁵ Thomas Carothers, *The end of transition paradigm*, Journal of Democracy, januar 2002. godine

gracije u EU.¹⁶ U Albaniji, iako Komisija ističe infrastrukturnu krizu u sektorima energetike, saobraćaja, vodoprivrede i poljoprivrede, višegodišnji program za 2002-2004 uglavnom se usredsređuje na borbu sa organizovanim kriminalom, prevarama i korupcijom. U godišnjem budžetu CARDS-a za Albaniju, svega 10 miliona evra određeno je za manje poboljšanje infrastrukture. To su osobine začaranog kruga: što je nacionalna vlada slabija, više spoljnih organizacija nastoji da nametne svoju viziju političkih prioriteta, a vlada postaje sve više neodgovorna prema svojim biračima.

Iz svih ovih razloga, politika širom jugoistočne Evrope često izgleda nerealna, gde su političari neradi da se bave pitanjima koja očito dominiraju životima birača. Postoji jasan podsticaj za političku elitu da popuni javnu listu drugim pitanjima, ali se ona zadržava na istorijskim sporovima, politici identiteta ili prosto trguje optužbama o korupciji sa svojim političkim protivnicima. Tomas Carothers opisao je te demokratije kao "nemarne":

"Promena moći izgleda da samo trguje napred-nazad političkim problemima, od jedne nesrećne strane do druge. Političke elite iz svih velikih partija široko se doživljavaju kao korumpirane, samo-zainteresovane, nepoštene i neozbiljne oko rada za svoju zemlju. Javnost je ozbiljno otuđena od politike i mada ona još uvek veruje u ideal demokratije, izuzetno je nesrećna zbog političkog života zemlje."¹⁷

Bez zdravog proizvodnog sektora privrede, ozbiljno je ograničena sposobnost države da finansira savremenu administraciju i pruži mrežu socijalne zaštite. Većini građana koji ne žive "na budžetu" država izgleda daleka, otuđena i u velikoj meri beznačajna za probleme svakodnevnog života. U ruralnim oblastima država je ponekad zaista potpuno odsutna, nasledivši obrazac neravnomernog institucionalnog i infrastrukturnog razvoja iz prošlosti. U takvoj situaciji, aktivnost privatnog sektora teži da se pomeri u sivu ekonomiju, ne želeći da plaća visoke poreze za nezadovoljavajuće javne usluge. Državi sve više nedostaju čak i osnovne informacije o tome kako njeni građani ostaju u realnoj ekonomiji.

8. Upotrebe regionalna politike

Objašnjenje regionalne politike je da ekomska geografija i specifična istorijska nasleđa imaju značajne posledice za modele razvoja i da strukturalni uzroci nerazvijenosti mogu odrediti sudbinu celih regiona bili oni industrijski centri ili periferne ruralne oblasti S obzirom na premoć takvih strukturalnih ekonomskih problema na Zapadnom Balkanu, direktno su značajna iskustva stečena u sprovođenju regionalne politike drugde u Evropi.

Regionalna politika (koja se takođe naziva i politikom kohezije ili strukturalnom politikom) i institucije za njeno sprovođenje prvo su razvijene unutar zemalja članica EU na nacionalnoj osnovi, a kasnije su postali središnji politički cilj same Unije. Istoriski kontekst u kojem je došlo do konsenzusa oko značaja nacionalnih regionalnih politika bila je društvena i ekomska kriza u najstarijem industrijskom društvu Evrope - Velikoj Britaniji.

Nakon velike krize 1929-1932. godine postalo je očigledno da su se neki regioni Velike Britanije oporavili relativno brzo, dok drugi nisu. Najteže su bili pogodjeni stariji industrijski

¹⁶ Investment Development Consultancy, France, and Development Strategies, Italy, Evaluation of EC Country Strategy: FRY Macedonia 1996-2001 www.europa.eu.int/comm/europeaid.

¹⁷ Thomas Carothers, *The end of transition paradigm*, Journal of Democracy, januar 2002.

Samit lidera Evropske unije, zemalja koje se pridružuju EU i i zemalja u okruženju u Atini 17. aprila 2004. godine

regioni sektori: brodogradnja u Klajdesajdu, industrija uglja, gvožđa i čelika i teška industrija na severoistoku Engleske; pamuk i građevinarstvo u Lankeširu; izvoz, ugalj, gvožđe i čelik u južnom Velsu.¹⁸ U reakciji na ovo britanska vlada imenovala je Kraljevsku komisiju za geografsku distribuciju industrijskog stanovništva (Barlova komisija) koja treba da predoči problem i predloži odgovor javne politike.

Barlova komisija otkrila je ono što je nazvala "strukturalnim efektom": rast najnaprednijih regiona bio je direktno povezan sa njihovim povoljnijim industrijskim strukturama. U depresiranim oblastima, s druge strane, industrije su opadale tako brzo da su sobom vukle na dole i lokalnu privredu, tako da bi "bili potrebni nadljudski napor samo da bi se privreda zadržala na istom nivou".¹⁹ Postojale su snažne objektivne sile koje su odvlačile nova preduzeća i investicije od starih industrijskih centara koji su bili izolovani od glavnih tržišnih centara, ostavljajući velike koncentracije nastrandalog stanovništva i društvenog kapitala. Ekonomsko prilagođavanje pod tim uslovima podrazumevalo je velike društvene troškove u obliku visokih nivoa strukturalne nezaposlenosti. Kao što je istakao Peter Hall: "Barlova komisija nije mogla da nađe dobar uzrok zašto modeli snaga prepušteni sami sebi, treba da počnu da deluju u različitim pravcima."²⁰ priznavanje strukturalnih uzroka regionalne nerazvijenosti postalo je intelektualni temelj britanskih regionalnih politika posle rata. Upravo je članstvo Velike Britanije u Evropskoj zajednici 1973. godine podstaklo stvaranje Evropskog regionalnog fonda, na evropskom nivou koji je upravo

¹⁸ Peter Hall, *Urban and Regional Planning*, četvrto izdanje, str. 56

¹⁹ Ibid, str. 60

²⁰ Ibid

trebao da rešava probleme opadajućih regiona i stvaranje preduslova za nove i održive izvore ekonomskog rasta.

Nove evropske regionalne politike takođe su se snažno oslanjale na francusko iskušnje. U francuskoj posleratnoj tradiciji, zadatak centralne planske institucija (*Commissariat General au Plan*) radeći preko regionalnih podružnica, koordinirajući regionalne agencije i upravljujući regionalnim razvojnim fondovima bio je da stvori podsticaje za teritorijalnu redistribuciju zaposlenosti u proizvodnji i uslugama i da podrži stvaranje nepoljoprivrednih radnih mesta u ruralnim oblastima.

Princip uravnoteženog ekonomskog razvoja star je koliko Evropska ekonomika zajednica, deo Rimskog ugovora iz 197. godine. Međutim, regionalna razvojna politika stekla je veći značaj tokom kasnih 1980-ih sa ubrzanjem razvoja jedinstvenog tržišta i monetarne integracije i reformama obavljenim u Komisiji predvođene Žakom Delorom. Ključni ciljevi Delorove komisije bili su otklanjanje preostalih barijera zajedničkom evropskom tržištu i priprema za zajedničku evropsku valutu.

Priznato je, međutim, da prednosti podizanja trgovinskih barijera i sprovođenja monetarne stabilnosti mogu imati štetne efekte na ekonomski marginalne regije. U poznatom izveštaju objavljenom 1987. godine, ekonomista Tommaso Padua-Schioppa, danas član izvršenog obora Evropske centralne banke, tvrdio je da liberalizacija tržišta može pogoršati postojeće regionalne neravnoteže, zahtevajući prateće mere za promovisanje prilagođavanja slabijih regija. Danas se eksplicitno priznaje među onima koji se bave regionalnom politikom u Evropskoj komisiji da "bliža ekonomска integracija ne bi neophodno omogućila smanjenje regionalnih dispariteta i da bi, barem u početku, vodila ka njihovom širenju."²¹

Do kraja 1980-ih, evropska regionalna politika bila je formulisana u formalnoj obavezi na koheziji, koja je napisana u Mastrichtskom ugovoru iz 1991. godine, kao jednom od centralnih stubova nove Evropske unije:

"U cilju promovisanja ukupnog skladnog razvoja Zajednica će razvijati i sprovoditi akcije koje vode jačanju njene ekonomskih i društvene kohezije... Zajednica će imati za cilj smanjenje dispariteta između nivoa razvijenosti različitih regija." (član 18).

Ray Mac Sharry, bivši ministar finansija Irske, jedne od zemalja koja ima najviše koristi od evropske regionalne politike, zapisao je da bez prave ravnoteže između efikasnosti (jedinstvenog tržišta), stabilnosti (monetarne unije) i solidarnosti (sredstva za strukturalne kohezione fondove), "Zajednica verovatno ne bi mogla da izdrži društvene tenzije nastale uvođenjem jedinstvenog tržišta, jedinstvene valute u tako brzoj sukcesiji."²²

Irska ostaje najizrazitija uspešna priča evropske kohezione politike. Kao što su primetili Mac Sharry i bivši rukovodilac irske agencije za industrijski razvoj, Padraig White: "Da se irska privredna istorija završila 1988. godine, ocena o nacionalnim ekonomskim performansama od nezavisnosti bila bi zaista loša... teško je izbeći zaključak da su irske ekonomiske performanse bile najmanje impresivne u Zapadnoj Evropi, možda u celoj Evropi u 20. veku"²³. Međutim irski GDP porastao je sa 2/3 proseka EU, kada se zemlja

²¹ Tommaso Padoa-Schioppa, *Efficiency, Stability and Equity: a Strategy for the Evolution of Economic System of the European Community*, Oxford University Press, London, 1987.

²² Ray Mac Sharry, Padraig White, *The Making of the Celtic Tiger - the Inside Story of Ireland's Boom Economy*, 2000., str. 168

²³ *Ibid*, str. 40

priklučila u 1970-im na 118 procenata danas. Ovaj brz razvoj delimično je pokrenut značajnim porastom stranih investicija koje su "imale koristi od gotovo svake potrošene jedinice po transferima iz onoga što su u kasnim 1980-im postali strukturalni i kohezioni fondovi EU".²⁴ Na primer, obučavanje irskog osoblja za investiranje stranih kompanija u zemlji plaćala je Irska razvojna agencija, kojoj je Evropska komisija pokrila 75 procenata troškova.²⁵ Kao što je rekao Mac Sharry uloga Evropske unije u ovom procesu sustizanja bila je od presudnog značaja. Veliki ekonomski skok zemlje od 1989. godine bio je "potpomognut sa 17 milijardi funti dobijenih kao podrška EU od 1989. godine - od čega je više od polovine došlo iz strukturalnih i kohezionih fondova".²⁶

Uticaj evropeizacije takođe je bio upadljiv i u zemljama Mediterana. U Španiji, Grčkoj i Portugaliji GDP po glavi stanovnika skočio je sa 68 procenata proseka EU, na 79 procenata između 1989. godine i 1999. godine, jer su te zemlje imale koristi od kombinacije pridruživanja velikom zajedničkom tržištu, fiskalne discipline neophodne za kretanje ka monetarnoj uniji i velike injekcije strukturalne pomoći EU.

Maršalov plan, ocenjen kao izuzetno uspešan u pomaganju Evropi da se oporavi od posledica drugog svetskog rata, često se smatra najuspešnjim primerom strukturalne ekonomске pomoći koja radi u službi dugoročne stabilnosti i demokratizacije u novijoj istoriji. Sjedinjene Države prenele su sredstva jednak 2 procenata njenog GDP na zemlje primaoce u periodu 1948-1951. godine, odnosno u ukupnom iznosu od 8 procenata. Poređenja radi, ukupni transferi iz evropskih strukturalnih i kohezionih fondova u Španiju između 1986. godine i 1997. godine iznosili su 9,5 procenata njenog GDP.²⁷ U slučaju Portugalije i Grčke nacionalne brojke su još veće.

Međutim, Evropska unija je bila mnogo manje efektivna u prenošenju na tržište uticaja svojih regionalnih razvojnih politika, kao manifestacije evropske meke moći u ekonomskom, društvenom i institucionalnom razvoju, Španije, Portugalije i Grčke. Kako se Unija širi, sredstva integracije (zajedničko tržište, makroekonomska konvergencija i politike kohezije primenjivaće se na još raznolikiji skup zemalja).

Regionalne politike EU nastoje da poboljšaju dugoročne performanse rasta zemalja primalaca usmeravanjem pomoći na stranu tražnje, a najveći broj intervencija fokusira se na infrastrukturu i profesionalno obučavanje. Cilj strukturalnih fondova je da stvore "sinerzije i pozitivne sporedne rezultate preko niza koordinisanih mera na poboljšanju ljudskog kapitala, postave infrastrukturu i promovišu produktivnu aktivnost".²⁸ Oni najviše podstiču investicije preko potrošnje u privredi zemlje primaoca. Prepostavlja se da krediti EU mogu imati samo pozitivan uticaj ukoliko dopunjaju umesto da zamenjuju nacionalne rashode.

Da bi obezbedila pozitivan uticaj EU je razvila veći broj operativnih principa za vođenje intervencija, uključujući

- Dopunjavanja: Sredstva EU dodaju se javnim investicijama koje se investiraju iz domaćih izvora, da bi se izbegla supstitucija; ona se takođe oslanjaju na obavezano kofinansiranje od strane primalaca

²⁴ Ibid, str. 179

²⁵ Ibid, str. 18.

²⁶ Ibid, str. 154

²⁷ Horst Reichenbach, *The Implications of Cohesion Policy for the Community's budget*, u Jorgen Mortensen (redaktor), *Improving Economic and Social Cohesion in the European Community*, CEPS, 1994

²⁸ Goybet and Bertoldi, 1994. str. 229

- Planiranje razvoja. Svi projekti koje podržava EU moraju biti ugrađeni u dugoročne programe razvoja razvijene od strane zemlje regiona da bi se povećali efekti prelivanja. Procedure EU zahtevaju formulisanje hijerarhije dokumenata o planiranju, što obezbeđuje da svaki specifični projekat bude prilagođen potreba- ma zajednice u široj privrednoj politici zemlje koja je u pitanju
- Partnerstvo: da bi obezbedila da se u programima odražavaju najbolji interesi zajednica primalaca, EU zahteva blisko partnerstvo između Komisije i nacionalnih i regionalnih vlada koje blisko sarađuju na osmišljavanju, sprovođenju nad- gledanju i oceni operativnih programa. Ovo održava princip subsidiarnosti EU i direktno je doprinelo jačanju regionalnih vlada u većem broju država članica.²⁹

Ove strategije pomoći trenutno se šire van Unije na zemlje kandidate. Kao što je 2001. godine istakao Direktorat za regionalnu politiku. "Prisustvo novih država članica sastavljenih gotovo isključivo od regiona sa opštom potrebom za podrškom ekonomskom razvoju zahtevaće ogromno fokusiranje napora u cilju ostvarivanja značajnog sustizanja u razumnom periodu."³⁰ U budžetu EU za 2006. godinu, određeno je 9,7 milijardi evra za struktu- ralne akcije u novim članicama EU.

Poučno je uporediti ovo iskustvo sa načinom na koji se poslednjih godina programi obnove sprovode na Zapadnom Balkanu, gde su projekti retko deo jasnih razvojnih stra- tegija. Posledično, najveći deo pomoći loše je usmeren, a vladama primaocima nedosta- ju kapaciteti ili resursi za podršku rastu privatnog sektora, ili čak održavanje javnih sred- stava. Kapitalne investicije već oštro opadaju sa završetkom programa obnove.

²⁹ Herve & Holtzman, *Fiscal Transfers and Economic Convergence in the EU: An Analysis of Absorp- tion Problems and Evaluation of the Literature* *Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1998.), str. 32-3

³⁰ European Commission, *Second Report on Economic and Social Cohesion*, januar 2001.

EVROPSKA UNIJA I PROCES STABILIZACIJE I ASOCIJACIJE SA ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Nastanak i razvoj PSA

"Proces stabilizacije i asocijacije/pridruživanja sa zemljama Jugoistočne Evrope" (u nastavku: PSA) predstavlja razrađenu i inoviranu verziju tzv. "regionalnog pristupa" koji je Evropska unija definisala nakon zaključenja Dejtonskog/Pariskog sporazuma (kraj 1995. i početak 1996. godine) prema zemljama bivše Jugoslavije i Albaniji¹. Radilo se o zemljama koje do tada nisu bile uspele da zaključe sporazume o pridruživanju (asocijaciji) sa EU - "evropske sporazume", pa time nisu mogle ni da budu uključene u pregovore za ulazak u članstvo Unije. Međutim, "regionalni pristup" EU nije tada doveo do značajnijeg napretka u stanju regiona "Zapadnog Balkana". Konflikt oko Kosova i bombardovanje Srbije uticali su da Evropska unija u 1999. godini inovira svoju politiku u regionu. Tako je "regionalni pristup" zamenjen "procesom stabilizacije i asocijacije"² a dotadašnji tzv. "Rojajomonski proces" (tj. podrška multilateralnoj saradnji u regionu ex-Jugoslavije) mnogo ambicioznijim "Paktom o stabilnosti u Jugoistočnoj Evropi" (PS).

Iako su i "Pakt o stabilnosti" i "PSA" u početku predstavljali samo "naslove čiji sadržaj tek treba razraditi", tj. ideje nastale u urgentnoj situaciji i kao odgovor na hitne političke potrebe³, može se konstatovati da su Savet i Komisija EU s vremenom pokazali dosta inovativnosti u razradi koncepta PSA. U nekoliko ključnih tačaka Evropska unija je otišla dalje od onoga što je predstavljao raniji "regionalni pristup"⁴:

- ključnu "stratešku inovaciju" EU predstavlja zvanično usvojeni stav da su zemlje Zapadnog Balkana "potencijalni kandidati za članstvo u EU"⁵, pa prema tome da članstvo u EU može da posluži kao strateški cilj, a PSA kao metod za približavanje tome cilju;
- PSA je zamišljen kao institucionalno kraći put za pridruživanje Uniji, koje se sada može ostvariti u jednom koraku (zaključenjem "sporazuma o stabilizaciji i asoci-

¹ Tj. BiH, Hrvatska, Makedonija, SRJ i Albanija. S druge strane, Slovenija nije uključena u ovu grupu jer je 1996. godine uspela da uhvati voz "evropskih sporazuma" i da zatim postane zvanični kandidat za članstvo u EU. O regionalnom pristupu D. Lopandić: "L'UE et le SEE - l'approche globale pour une région particulière", *Revue du Marché Commun et de l'UE*, No. 418, Mai 1998, 322-330.

² *The Stabilization and association process for countries of SEE*, Commission Communication to the Council and EP, COM (99) 235, 26.05.1999. V. takođe C. Patten: "SEE - joining the European mainstream", Speech 00/259, London, 7 July 2000, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/speech_00_259.htm.

³ Za detalje geneze politike EU u ovom pitanju videti L. Friis, A. Murphy: "Negotiating in a time of crisis - the EU's response to the military conflict in Kosovo", *EUI Working Papers*, RSC No. 2000/20, posebno str. 25.

⁴ Ovde se nećemo baviti ranijom politikom sankcija prema SRJ, što predstavlja posebnu temu.

⁵ Ovo je najjasnije izraženo u zaključcima Evropskog saveta iz Feire (juni 2000. godine).

jaciji"), a ne u dva, kao ranije (prvo sporazum o trgovini i saradnji, pa sporazum o asocijaciji)⁶; Pri tome, načelo "*političkog uslovljavanja*"⁷ se primenjuje nešto fleksibilnije i suptilnije nego u ranijem periodu - ali sistematski, putem "monitoringa", odnosno periodičnih, šestomesečnih izveštaja koje priprema Komisija EU, a usvaja Savet EU⁸.

- Jednostrane mere podrške, koje EU primenjuje prema zemljama regionala, takođe su putem PSA inovirane i bolje fokusirane:
 - u oblasti *trgovinske podrške*, ranije "autonomne trgovinske mere" postale "vanredne trgovinske mere", pri čemu je ostvarena skoro potpuna liberalizacija, odnosno eliminisanje svih carina i količinskih ograničenja u uvozu u EU iz regionala⁹,
 - u pogledu *finansijske i tehničke pomoći*, formulisan je novi program CARDS za period 2001-2006. godine¹⁰, kojim su zamenjeni raniji programi PHARE, kao i OBNOVA. Takođe, formirana je i posebna *Evropska agencija za rekonstrukciju* (EAR), zadužena za primenu programa CARDS u SRJ (a odnedavno i u Makedoniji). Sa svoje strane, Evropska investiciona banka kreditiraće izgradnju infrastrukture u regionu;
 - saradnja EU sa zemljama regionala u nekim oblastima je omogućena i *pre formalnog zaključenja posebnog sporazuma* (na primer oblast pravosuđa i unutrašnjih poslova, nauka i tehnologija, obuka i obrazovanje, podrška demokratskim i institucionalnim reformama i sl), odnosno i kao priprema za pregovore o pridruživanju (institucija tzv. "Konsultativne radne grupe").
- Najzad, EU je učinila korake za uspostavljanje multilateralnog *političkog dijaloga* sa zemljama regionala na visokom nivou u okviru PSA¹¹, putem organizacija susreta na nivou šefova država ili vlada ("Zagrebački samit" iz decembra 2000), kao i uključivanjem zemalja Zapadnog Balkana na sastanke tzv. "Evropske konferencije"¹².

Dostignuća Procesa stabilizacije i asocijacije

Nema sumnje da je PSA imao pozitivnije rezultate nego raniji regionalni pristup EU, što se u prvom redu ilustruje suštinskim promenama "na terenu", odnosno političkim pro-

⁶ Imajući u vidu složeni postupak ratifikacije ovih sporazuma (16 procedura ratifikacije na strani EU plus zemlja partner), radi se o vremenskom dobitku od najmanje dve godine.

⁷ Drugim rečima princip da zemlje obuhvaćene PSA moraju ispuniti određeni broj političkih preduslova za razvoj saradnje (npr. demokratizacija, poštovanje ljudskih i manjinskih prava, tržišne reforme, regionalna saradnja i dr.).

⁸ Videti, na primer European Commission, DG IA: *Regional Approach to the Countries of SEE: Compliance with the conditions in the Council Conclusions of 29 April 1997*, Commission Staff Working Paper, SEC (1998) 586, Brussels, 30.03.1998, 26 str.

⁹ Videti najnoviju uredbu Saveta EZ br. 2487/2001, *Official Journal of the EC*, L 335, 19.12.2001, kojom se menjaju ranije uredbe br. 2007/2000 i 2563/2000.

¹⁰ Predviđeno je ukupno oko 2,6 milijarde evra pomoći iz budžeta EU za pet zemalja regionala, u periodu do 2006. godine. Od toga, oko 960 miliona se odnosi na SRJ.

¹¹ Što nije direktno vezano za Pakt o stabilnosti u JIE.

¹² Sastanci "Evropske konferencije" okupljaju predstavnike EU, kao i sve zvanične i potencijalne kandidate za članstvo u EU. Međutim, retko se održavaju, uglavnom u izuzetnim prilikama (npr. Sastanak MIP-ova posvećen međunarodnom terorizmu i sl.).

Šesti samit šefova država i vlada Jugoistočne Evrope u Beogradu 9. aprila 2003. godine

menama u SRJ, kao i u Hrvatskoj, a u manjoj meri i u BiH. Od kraja 2000. godine praktično svih pet zemalja "Zapadnog Balkana" imaju "pro-evropske Vlade" čiji je proklamovani cilj što brža integracija u EU. U takvim okolnostima, može se i očekivati da prisustvo i uticaj EU budu još vidniji i veći nego ranije.

Ključna uloga EU se vidi u njenom nastojanju da sasvim direktno (kao posrednik, medijator, putem "Visokog predstavnika", "Specijalnog koordinatora" itd) učestvuje u "stabilizovanju" pojedinih država JIE, koje se još uvek pod pritiskom teško kontrolisanih procesa fragmentacije ili slabljenja državnih institucija, koji su se na Balkanu pokazali nezaustavivim u toku devedesetih godina prošlog veka. Tako je u toku 2001. godine, EU bila "ključni igrac" u različitim naporima da se politički, bezbednosno i institucionalno stabilizuju Makedonija, SRJ, BiH, kao i Albanija¹³. Drugim rečima, u toku poslednje decenije EU je "izoštrila" političku senzibilnost, ekspertsко poznavanje i proširila političke i druge instrumente za uticaj na zbivanja u regionu, uključujući i mere "sprečavanja konflikta", kao i mere koje su povezane sa razvojem "zajedničke spoljne i bezbednosne politike" i stvaranjem "zajedničke politike odbrane"¹⁴.

¹³ Šire o ovom aspektu delovanja EU v. M. Brusis, N. Galer: "SEE and EU: Problems, Actors, Policies", in: *Beyond EU Enlargement, Vol. 2, The Agenda of Stabilisation for SEE* (W. van Meurs, ed), Bertelsmann, Gutersloh, 2001, p. 45-71. Vrlo detaljno o PSA G. Ilic: "The EU and its South East European neighbours" u P. Simic (ed): *EU, NATO and SEE*, IIPE, Belgrade, 2002, p. 31-137.

¹⁴ Kao podrška reformama, finansijska podrška, posebno razvoju infrastruktura, podrška reformama, finansijska podrška, posebno razvoju infrastruktura, novog pristupa i jače pažnje za region, videti na primer, zajednički izveštaj Visokog predstavnika za CFSP (H. Solana) i Komesara za spoljne odnose podnet Evropskom savetu u Lisabonu, *Report on Western Balkans presented to the Lisbon European Council*, (SN 2032/2/00 rev 2), objavljen u CEPS: *Europa South East Monitor*, Issue 9, March 2000.

U institucionalnom pogledu, PSA je za sada najdalje napredovao u pogledu Makedonije i Hrvatske, koje su u toku 2001. godine zaključile "sporazume o stabilizaciji i asocijaciji" (SSA)¹⁵. Time je odnos EU sa ove dve zemlje prešao u novu, višu fazu, koja omogućava i mnogo širu saradnju, kao i dublje uključivanje tih zemalja-partnera u programe EU i integraciju. Pregovori o SSA još nisu započeli sa ostale tri zemlje. Sa Albanijom, Komisija EU je nedavno objavila "studiju o izvodivosti" (*feasability study*) kojom se pozitivno izjasnila o otvaranju formalnih pregovora o SSA. Sa BiH i SRJ postoje formirane "Konsultativne radne grupe" (KRG) kao tela koja treba da pripreme formalne pregovore. KRG između EU i SRJ do sada je održala tri sastanka (juli i novembar 2001. godine i februar 2002) na kojima je, pored opštih pitanja (političke i ekonomске reforme) razmatrano i oko desetak specifičnih sektora u cilju procene stanja dosadašnjih reformi ostvarenih u SRJ i davanja odgovarajućih preporuka¹⁶. Očekuje se da će SRJ i EU u toku 2002. godine otpočeti formalne pregovore o zaključenju SSA¹⁷.

Nema sumnje da je proces približavanja EU važno "sidro" koje reformskim vladama u regionu olakšava "stratešku orientaciju" i podstiče proces ukupne tranzicije i modernizacije zemlje i društva, čija je nezaobilazna komponenta i proces evropske integracije. Ovim PSA zaista u određenoj meri deluje "stabilizujuće" na stanje u pojedinim zemljama, kao i na njihove međusobne odnose (spremnost za "regionalnu saradnju" je jedan od uslova PSA). Osim toga, ekonomski mere EU, koje su elementi PSA (trgovinski preferencijali, program finansijske podrške CARDS i dr) pružaju značajan osnov za postepeno poboljšanje ekonomskog stanja ovih zemalja.

Neke manjkavosti PSA

I pored napretka PSA, otvoreni problemi u JIE svedoče da region još nije dospeo u stanje poželjne i očekivane stabilnosti i ekonomskog napretka, koji bi garantovali trajan mir, prosperitet i evropsku integraciju. U tom smislu, otvaraju se i pitanja dogradnje PSA.

- PSA je u suštini "post-konfliktni instrument" prvenstveno ekonomskog tipa, koji još uvek nema dovoljnu efikasnost u potencijalno konfliktnim stanjima baziranim prvenstveno na čisto političko-bezbednosnim premisama¹⁸. Na primer, ni PSA ni PS nisu mogli sprečiti eskalaciju krize u Makedoniji u toku 2001. godine.
- PSA je instrument na dugi rok, čiji je ključni podsticaj (članstvo u EU) u suštini apstraktan i suviše udaljen u odnosu na urgente realne probleme i svakodnevne teškoće zemalja regiona (privredne, institucionalne, bezbednosne)¹⁹,

¹⁵ SSA sa Makedonijom je zaključen u aprilu, a sa Hrvatskom u oktobru 2001. godine. Sporazuma se formira, nakon prelaznog perioda (od 6 do 10 g) zona slobodne trgovine između EU i zemlje partnera, uspostavlja se politički dijalog, predviđa se saradnja u tridesetak raznih oblasti u kojima je EU aktivna, preduzimaju se mere liberalizacije na polju "četiri slobode kretanja", uspostavlja se mehanizam harmonizacije pravnog sistema sa *acquis communautaire* i dr.

¹⁶ Radi se, na primer o trgovini, bankarstvu, poreskoj politici, statistici, carinama, transportu, energetici, unutrašnjim poslovima, politici konkurenčije, industrijskoj politici, pravu kompanija i dr.

¹⁷ Ovo naravno podrazumeva regulisanje odnosa između Srbije i Crne Gore, kao i preciziranja nadležnosti Federacije, što je u velikoj meri opterećivalo dosadašnji rad KRG.

¹⁸ Delovanje EU u prvom periodu jugoslovenske krize (1991-1993. godina) je zbog ove razlike između suštine problema i sukoba i vrste instrumenata EU korišćenih za rešavanje krize imalo zapanjujuće malu efikasnost.

¹⁹ Uporedi H. Kramer: "The EU in the Balkans: another step towards European integration", *Perceptions, Journal of International Affairs*, September-November 2000, Vol. V, No. 3.

- I pored napretka na polju "uslovljavanja", EU i dalje ima teškoće u utvrđivanju precizne ravnoteže između stepena političkog uslovljavanja i potrebe fleksibilnosti u ovom domenu, imajući u vidu stanje pojedinih zemalja²⁰; Osim toga, prekomerni paternalizam EU može da ima i suprotne efekte u slučaju neuspeha politike koju sprovodi određena vlada, u skladu sa "instrukcijama" iz Brisela;
- PSA sadrži i unutrašnji konflikt između preduslova za saradnju, odnosno "bilateralizma" koji podstiče "diferencijaciju" unutar regionala, sa jedne strane, i proklamovane politike podrške EU regionalnoj saradnji, odnosno multilateralnoj saradnji sa druge strane²¹. Drugim rečima, nastojanje pojedinih zemalja da što pre budu integrisane u EU indirektno utiče da one budu "oprezne" prema jačoj regionalnoj saradnji u JIE;
- usvajanje pojedinih elemenata iz "*acquis communautaire-a*", odnosno pravno-ekonomskog modela formulisanog za razvijena postindustrijska društva Zapadne Evrope ne mora nužno da koristi slabo razvijenim zemljama JIE, odnosno može da bude isuviše skupo i da ima čak suprotne kratkoročne efekte po rast i razvoj. Ovo podrazumeva pravilno doziranje i prilagodavanje mera harmonizacije pravnog i ekonomskog sistema u okviru PSA²².

Perspektive PSA

U suštini, krajnji uspeh PSA će biti ostvaren onog momenta kada proces postane nepotreban, odnosno kada se potpuno izjednači položaj i odnos zemalja JIE prema EU sa zemljama Centralne i istočne Evrope, budućim članicama Unije. Ukoliko je osnovni zadatok politike EU u JIE u prošloj deceniji bilo zaustavljanje i sprečavanje konflikta, kao i uticaj u pravcu promene nacionalističkih i ksenofobičnih režima, glavni ciljevi u ovoj deceniji bi trebalo da budu omogućavanje visokog i održivog razvoja u JIE²³, potpomognutog procesom evropske integracije.

Teško je, međutim očekivati da će do pune integracije JIE u EU doći do kraja ove decenije, imajući u vidu, kako stanje u regionu, tako i očekivane posledice prvog talasa

²⁰ Najbolji primer je slučaj Makedonije, koja je sve do 2001. godine bila "primer za uzor" koje je EU davala drugim zemljama i koja je prva zaključila SSA, usred eskalacije dramatičnog međuetničkog konflikta. Slično je, međutim, bilo i sa Albanijom, koja se našla u dubokoj političkoj krizi baš nakon objavljivanja pozitivne studije o izvodivosti pregovora sa EU.

²¹ "The EU is *de facto* dividing a region with the left hand, while promoting multilateral cooperation among the States of the same region, with the right hand" in: *The Balkans and new European responsibilities, The Three and the Balkans*, Bertelsmann Stiftung, Club of Three, Gutersloh, June 2000, p. 8. Drastičan konkretan primer dvojnosti u stavovima EU predstavlja odbijanje Komisije EU da otpočne bilo kakve trgovinske pregovore sa SRJ početkom 2002. godine (za što je KEU dala tehničko obrazloženje da ne postoji jedinstveno tržište SRJ) - iako s druge strane, EU podstiče pregovore SRJ o slobodnoj trgovini sa zemljama regiona (kao element regionalne saradnje).

²² Prema rečima jednog eksperta iz BiH, po monetarnim i budžetskim parametrima, ova zemlja bi "koliko sutra" mogla ući u evro-zonu, ali ona i dalje ima slab rast i vrlo visoku stopu nezaposlenosti, odnosno nema razvoj, v. D. Stojanov: "BH - Economy on cross-road: between East and West", *Assessing effects of Regional Initiatives in SEE, conference proceedings*, European Movement in Serbia, Beograd, 16.12.2001.

²³ U istom smislu A. Witkowski: "SEE and EU - promoting stability through integration?", *South East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 1/2000, posebno str. 92 i dalje.

Pridruživanje Evropskoj uniji

širenja EU na samu Uniju (vreme potrebno za "varenje" novopridošlih članica u uslovima institucionalnih reformi Unije i reforme budžeta)²⁴.

Neposredni zadaci PSA obuhvataju pitanje prevazilaženja suprotnosti između "bilateralizma" (diferencijacija zemalja partnera) i "multilateralizma" (jačanje duha regionalne saradnje), jačanje političkog dijaloga sa zemljama JIE na svim nivoima, podrška reformama, finansijska podrška, posebno razvoju infrastrukturna, ostvarenje ciljeva multilateralne saradnje predviđenih na Zagrebačkom samitu, kao i usklađivanje sa inicijativama za regionalnu saradnju u JIE, poput Pakta o stabilnosti i Procesa saradnje u JIE.

Osim toga, pred EU stoji važno pitanje kako da se prevaziđu negativni efekti mogućeg neuključivanja Balkana u evrobalkanske integracije na kraći i srednji rok²⁵. U ovom smislu PSA verovatno predstavlja samo etapu u daljem pravcu izgrađivanja "zajedničke strategije" EU prema regionu JIE, kojom bi trebalo da se prevaziđe eventualno stvaranje novih podela u Evropi kakve bi mogle ponovo destabilizovati JIE i ugroziti i sam proces evropske integracije²⁶.

Može se, stoga očekivati da će EU razvijati dodatne instrumente putem kojih će se PSA postepeno postati neka vrsta "strategije pripreme za članstvo" (*pre-accession strategy*). Pri tome, prioritetno pitanje na kraći rok se odnosi na sprečavanje mogućih negativnih efekata proširenja (saradnja novih članica EU i zemalja JIE, pogranična saradnja, vize, koherentni programi pomoći), kao i razvoj onih instrumenata kojima će se smanjiti, a ne uvećavati razlike između novih članica i potencijalnih kandidata za članstvo. U tom smislu, može se očekivati i potpunije korišćenje instrumenata asocijacije/pridruživanja Evropskoj uniji u pravcu realizacije ideje "pridruženog članstva" Unije (uključenje u interne programe Unije, posmatrački status u pojedinim telima EU, usklađivanje finansijskih instrumenata i slično).

²⁴ Potpredsednik Savezne vlade SRJ M. Labus je istakao da bi prema "optimističkom scenariju" trebalo najmanje sedam do deset godina za integraciju SRJ u EU, v. "Politika" od 05.03.2002. godine.

²⁵ U istom smislu W. van Meurs: "The Stability Pact beyond EU Enlargement", *Assessing effects of Regional Initiatives in SEE, conference proceedings*, European Movement in Serbia, Beograd, 16.12.2001.

²⁶ "Eastern enlargement threatens to enhance divergences. The dividing line of the continent in the future will be a modernization gap", W. Weidenfeld, J. Janning: "Central and Eastern Europe on the way to the EU", *Romanian Foreign Affairs Review*, Vol. 5, No. 2, 1999/2000, str. 126.

Romano Prodi

HOĆE LI SUDBINA BIVŠE JUGOSLAVIJE BITI SUDBINA EVROPE

Evropa neće poći tragičnim jugoslovenskim putem, i neuporedivo bolje je bilo da je Jugoslavija krenula evropskim.

Dragan Bisenić

Romano Prodi je u svojoj dugoj političkoj i univerzitetskoj karijeri ostao upamćen da je kao 55. premijer italijanske vlade uspeo da na njenom čelu ostane 28 meseci, što je apsolutni rekord jednog premijera u italijanskim prilikama, gde jedna vlada, sve do nedavnog usvajanja većinskog sistema izbora, skoro nikada nije mogla da opstane duže od godinu dana.

Najveći rezultat u njegovom mandatu bilo je uključenje Italije u evropsku monetarnu uniju, odnosno uvođenje evra u obračunski sistem zemlje. Nakon korupcionaškog skandala i ostavke predsednika Komisije Žaka Santera, Prodi ga je nasledio na njenom čelu.

Pre nego što je postao predsednik italijanske vlade, Prodi je bio dugogodišnji profesor ekonomije na Univerzitetu u Bolonji.

Često neodređeno govori u formulacijama koje kao da potvrđuju tautologije. Kada ga pitate "da li će Evropa imati jednog dana armiju", on će odgovoriti "da se to ne može isključiti, jer ukoliko imamo američku armiju, zašto onda ne bismo imali evropsku armiju". Prodi ni slučajno neće reći: "Evropa će imati svoju armiju, ma šta Amerikanci o tome mislili."

Neće nikada ponoviti ni reči Žaka Delora sa početka jugoslovenske krize: "Mi očekujemo da se Amerikanci ne mešaju u naše stvari kao što se ni mi ne mešamo u njihove."

Svaka izričitost i kategoričnost daleko je od sadašnjeg predsednika Evropske komisije što, svakako, mora da nervira ljubitelje verbalnih političkih akrobacija. Ipak, to nije samo smišljeno izbegavanje bilo kakvih konfrontacija. To je pre preko potrebno "beskonfliktno ubedivanje".

Odista, Prodi ne odaje utisak uzbudljivog čoveka i temperamentnog Italijana. Međutim, odsustvo harizme pribavilo mu je među političkim protivnicima nadimak popularne kobasicice iz njegovog rodnog kraja - *mortadela*. Ta taktika nije uopšte Prodija učinila manje uspešnim političarem.

Gledano po učincima, on je verovatno najuspešniji evropski političar s kraja prošlog i početka 21. veka. U njegovom mandatu došlo je do najkрупnijih preokreta u italijanskoj i evropskoj politici.

- *Istoriјa čestih stranih okupacija ostavila je traga na Italiji* - govorio je tada. - *U mom selu u Ređo Emiliji, meštani su liru zvali franak, a dva kilometra dalje od njega, u susednom selu, zvali su je pfening.*

Prodi ima čak šestoricu braće. Danas su svih sedam univerzitski profesori.

- *Kada se okupe sve naše porodice, ima nas 57* - kaže Prodi s ponosom.

Univerzitsku karijeru je započeo posle diplome na Katoličkom univerzitetu u Miljanu i poslediplomske studije na London School of Economics. Godinu dana je 1974. proveo na Harvardu. Nedugo posle toga, otkrio ga je niko drugi nego nekrunisani kralj posleratne Italije - Đovani Anjeli. Anjeli ga je preporučio i u tek formirano odabrano tajno društvo nekadašnjih političara i perspektivnih intelektualaca, koje tek što je formirao Dejvid Rokfeler. To udruženje - Trilateralna komisija, postaće kasnije, kada iz njenih redova bude izabran predsednik SAD Džimi Karter, a desetine dотle anonymnih članova zauzmu vodeće pozicije u američkoj administraciji, predmet brojnih teorija svetske zavere.

Odmah posle toga, čak i Prodi je postao ministar industrije, ali samo na šest meseci 1978-1979. u jednoj od mnogobrojnih italijanskih vlada. Od 1982. do 1989. i 1993-1994. bio je generalni direktor moćnog državnog holdinga IRI. Kompaniju je veoma brzo od gubitnika pretvorio u visokoprofitnu organizaciju, oslanjajući se na seriju programa privatizacije.

Iz tog vremena potiče i njegovo suparništvo sa Berluskonijem, i sudske istrage protiv korupcije koje se su počele voditi protiv obojice. Prodi je dva puta bio optužen za sukob interesa. U jednom slučaju, da je neki posao poverio svojoj istraživačkoj kompaniji, a u drugom - da je deo kompanije Unileveru prodao kompaniji u kojoj je već bio angažovan kao savetnik. Obe optužbe su kasnije povučene kao potpuno neosnovane. Ali, ostale su optužbe iz tog vremena protiv Berluskonija da je podmitio brojne aktere privatizacije, kako bi kupio jedan deo kompanije koji je, na kraju, prodat "Unileveru". Taj proces još traje i glavni je razlog zbog kojeg je italijanski parlament usvojio zakon po kojem premijer ne mora da se pojavljuje pred sudom. Berlusconi, međutim, dobro zna da će sve biti sasvim drugačije kada više ne bude premijer. Zbog toga je već sada počela njegova ogorčena borba protiv Romana Prodija, za koga se prepostavlja da će biti glavni kandidat italijanske opozicije na sledećim izborima.

Što se italijanski izbori budu više približavali, bitka će biti sve oštria i prljavija. Prodi je već jednom Berluskonija pobedio 1996. kada je kao predstavnik levicarske koalicije O/iva putovao od grada do grada u polovnom autobusu. Berlusconi tada nije privukao mnogo simpatija Italijana, iako je do njih stizao privatnim avionom ili helikopterom.

Tokom devedesetih, u akciji italijanskog pravosuđa zvanoj "čiste ruke", desničarska partija kojoj je Prodi onda pripadao, demohrišćanska, i koja je bila na čelu svake vlade od

kraja rata, potpuno je krahirala, a njeni vodeći političari, zajedno sa šefovima državnih korporacija, došli su pod udar zakona. Posle napuštanja položaja u vlasti, Prodi je formirao samostalnu malu partiju, *Demokratsku*, u kojoj se nalazi grupa gradonačelnika. Ipak, reputacija i ugled Romana Prodija nikada nisu bili ozbiljno dovedeni u pitanje.

Posle selidbe u Brisel, Prodiju je pošlo za rukom da učini ono što njegovi prethodnici nisu ozbiljno ni nameravali da urade - da proširi Evropsku uniju, s ambicijom da se to proširenje nastavi prema našim krajevima - ka jugoistoku Evrope.

Prošlogodišnji samit Evropske unije, održan krajem decembra u Kopenhagenu, bio je u tom smislu istorijski. Umesto donedavnih 15, Evropska unija imaće deset novih članica, bivših članica nekadašnjeg "sovjetskog bloka". Tim proširenjem, Evropska unija je stigla i na granice Srbije, kao neodoljivi mamac za neizbežnu budućnost. Mađarska je već postala "šengenska granica" prema nama, tako da već za dva meseca naši građani neće moći u Mađarsku bez šengenskih viza.

U svakom slučaju, Evropska unija je široko uključena u političke procese u SCG, nekada i više nego što bi sama želela. Kad god pisci Ustava zapadnu u nevolju i nesaglasnost, oni pozovu nekoga iz Evropske unije, ili Venecijanske komisije, da presudi. Sve ovo, kao i perspektive naše zemlje, bile su teme nekoliko razgovora sa predsednikom Evropske komisije Romanom Prodijem koji su vođeni u Briselu. Na drugoj strani, Evropska unija se nalazi u delikatnom trenutku, u kojem i sama može dosta da nauči od tragičnog jugoslovenskog primera.

Prodi traži promenu načina odlučivanja u Uniji, predlažući ukidanje konsenzusa i prelazak na odlučivanje većinom. Sličan zahtev se pre desetak godina okončao krvavim raspadom Jugoslavije, jer "manje republike" nisu hteli da padnu pod dominaciju "veće republike".

Hoće li i Evropska unija doživeti sudbinu bivše Jugoslavije?

- Ne verujem da će Evropa krenuti jugoslovenskim putem. Bilo je daleko prirodnije da je Jugoslavija onda krenula evropskim putem, umesto u srednji vek.

Evropska unija mora da preuzme vođstvo u razvoju regiona kao celine, ali i za svaku pojedinačnu zemlju. Balkan je most između strategije proširenja Unije i politike susedstva. Jasno je da Balkan i SCG pripadaju Evropi - Evropa je njihova sudska, i na kraju će se pridružiti Uniji.

Strategija, zasnovana na procesu stabilizacije i asocijacije, sada je potpuno priznata od svih aktera kao neupitni proces u regionu. A naš cilj je da tom procesu damo novu političku perspektivu, koja bi trebalo da ojača napore svih zemalja regiona, što će biti od presudne važnosti za budućnost regiona i njegovu integraciju u Evropu.

Ima li jačanje uloge Evropske unije, i preuzimanje političke u BiH, implikacije na angažovanje Unije u čitavom regionu?

- U Bosni i Hercegovini podržavamo napore Visokog predstavnika Pedija Ešdauna na održavanju reda i mira, stvaranju solidne države i jačanju zajedničkih institucija. Te reforme smo očekivali isuviše dugo. Bosna i Hercegovina je rizikovala da izgubi poslednji "voz za Evropu". Treba uvek gledati unapred: lideri te zemlje moraju da održe svoja obećanja i da deluju odgovorno u stvarnom interesu njihovih naroda. A Evropska unija će sve više i više biti angažovana u čuvanju mira i procesu razvoja regiona, od Bosne i Hercegovine do "Bivše jugoslovenske republike Makedonije". Samo tako, čitav Balkan neće ponovo eksplodirati kao bure baruta.

Politički sukobi u Srbiji i Crnoj Gori pokazali su, na žalost, neke slabosti koje donose rizik da se ugrozi čitav politički proces reformi u obe republike. Umesto fokusiranja samo

na ličnosti, neophodno je da se veća pažnja pokloni programima koji treba da ojačaju poverenje i nade ljudi. Iznad ličnog rivalstva, ono što je zaista pitanje za celo društvo, jeste zajedničko učešće u reformama i programi koji će tome dati konkretno značenje. Jasniji politički odnosi u Beogradu verovatno će, ipak, ići u prilog evropskom putu zemlje i njenom približavanju Evropskoj uniji.

Postoje pokušaji da se pitanje statusa Kosova što pre postavi na dnevni red i definitivno reši. Kakvo je vaše gledište o tome?

- Mi smo već prihvatali jasne uslove za Kosovo. Oni predstavljaju minimum, ponavljaju minimum, uslova za evropsko društvo, čije je ispunjenje "*minimum minimuma*" da bi se stvorili uslovi za diskusiju i o drugim pitanjima.

Svetozar Marović i Romano Prodi

Što se tiče statusa Kosova, kada dođe vreme da se o njemu govori, biće potreban pažljiv rad sa svim zainteresovanim stranama, jer je problem kompleksan i delikatan. U svakom slučaju - Kosovo mora da postane multietničko evropsko društvo. Neka se niko ne zavarava da će ovaj uslov biti zaboravljen, ili zapostavljen, pa će sva rešenja koja se budu pravila u drugim oblastima, biti usklađena sa ovim kriterijumom. Evropa je sama po sebi "zajednica manjina". U njoj nema "vodeće većine", a Unija je zasnovana na poštovanju svih manjinskih i ljudskih grupa. Ja ne mogu da zamislim evropsko društvo u kojem se ovo neće dogoditi, bilo to na Kosovu, ili bilo gde drugud.

Šta je istorijska perspektiva jugoistočne Evrope, odnosno ima li Evropska unija jasne planove o budućnosti našeg regiona?

- Već odavno, a posebno u poslednjih nekoliko meseci, ja sam pokušao da otvorim debatu o jugoistočnoj Evropi. Iz te debate proisteklo je nekoliko tačaka. Prva je da Evropa što pre treba da odluči gde su njene stvarne granice. Druga tačka je da su balkanske zemlje ili zemlje jugoistočne Evrope, zaista deo Evrope. Ako... Moramo reći i jedno "ako". Dakle, ako svaka zemlja, po vlastitom izboru, bude spremna da se pridruži Uniji, zajedno ćemo da delujemo u tom pravcu. Proces uključivanja biće dug, ali sa jasnim pravcem i jasnim ciljem za ceo Balkan. Znam dobro vaše ljude, znam da mi to možemo da učinimo i da na tom trusnom području konačno uspostavimo toliko željeni dugi i trajni mir. To je nužni preduslov za ekonomski razvoj u kojem svako ima svoje mesto i svoje zadatke u celovitoj normalizaciji prilika i izgradnji demokratske strukture. Verujte, to je neizbežni istorijski zadatak svih vaših naroda.

Dva puta ste ostavili rezervu sa "ako" i pomenuli proširenje evropskih granica. Da li je u Uniji već razjašnjeno da je i jugoistočna Evropa zaista deo Evrope?

- Evropa nije nikakva mantra kojom se maše okolo. Vrata su, naravno, svima otvorena. Ne samo da su otvorena, nego ste svi dobrodošli. Uslovi postoje i za vas i za nas, i oni su postavljeni već mnogo ranije. Najnovije pravilo je da će prijem u Uniju ići principom jedna po jedna zemlja, a ne kao grupa iz regiona, kao što se ranije nagoveštavalо.

Znači, Hrvatska, BiH, Makedonija, SCG biće primljene jedna po jedna, kad koja ispunji evropske standarde i uslove?

- Apsolutno. Jedna od bivših jugoslovenskih republika - Slovenija - već je primljena u Uniju. To je samo dokaz ovog principa.

Vi ste svesrdno podržavali regionalni Pakt za stabilnost. Kako ocenujete njegova dosadašnja dostignuća?

- Pakt za stabilnost je bio veoma koristan, jer je on ujednačio mnoge standarde u regionu i povezao ga, ali ja predlažem da se on što pre prilagodi novoj realnosti evropske ekonomije. Za početak, uspostavljena su identična pravila u regionu i došlo je do izvesne harmonizacije u skladu sa nekom vrstom evropske etike.

Pominjete etiku u politici, ali zaboravljate jednog od najvećih Italijana, Nikola Makijavelija, koji je propovedao da ciljevi opravdavaju sva sredstva. Mislite li da su njegove opservacije o politici prošlost za Evropsku uniju?

- Makijaveli je ostao veoma važan politički mislijac. On je promenio čitavu doktrinu države. U teoriji možete naći mnogo više makijavelizma, nego u praksi. Ako bi praksa bila takva, onda bi to bila prava katastrofa. Zato Makijaveli ima mnogo više literarnih posledica. Pošteno rečeno, naši napori su usmereni u pravcu koji etiku ne razdvaja od politike. Ako želite da se pridržavate definicija, ja moram da kažem da nisam makijavelista, i ne polažem baš mnogo na njega. Veličina Evrope jeste upravo u tome da se prevaziđe Makijavelijeva doktrina. Praktični rezultat "makijavelizma" bila bi potpuna podela sveta.

Da li to znači da u politici Evropske unije i njenih članica nema raskoraka između reči i dela?

- To je upravo razlog zašto nam je preko potrebna Evropska konvencija i zašto je preko potrebna promena načina odlučivanja: da govorimo jednim glasom, da imamo jedinstvenu spoljnu i odbrambenu politiku, da imamo "jedan broj telefona" za koji su se ranije mnogi pitali, što u stvarnoj, što u veštačkoj brizi. Mi imamo dvojicu džentlmena koji se sada brinu o tome, gospodina Solanu i komesara Patena. Oni se nikad ne sukobljavaju, iako Kris Paten ima daleko veća ovlašćenja unutar unije i veliki budžet. Gospodin Solana ima veoma mali budžet da rešava probleme čitavog sveta. U budućem ustrojstvu

Unije, trebalo bi da postoji jedna osoba, na mestu potpredsednika Evropske Komisije, koja bi imala dovoljno snažan položaj da ujedini i ujednači raskorak između naših reči i dela. Svi naši predlozi su usmereni na rešavanje tri suštinska cilja: demokratija, jasnoća i efikasnost. Za sada imamo samo snažan glas, bez naročito efikasne i brze akcije.

Evropska unija, posebno gospodin Solana, ulaže velike napore da očuva zajedno Srbiju i Crnu Goru. Hoće li uspeti?

- To nije samo lična politika gospodina Solane. Ideja da se spreči razdvajanje je zajednička evropska politika. Naš napor je deo doktrine da izbegnemo buduće raspade država. Dajemo vam, recimo, neke dobromamerne savete, ali samo od vas samih zavisi kakve odluke ćete doneti.

Kako ste se osećali kada ste čuli da je Milošević uhapšen?

- Uvek sam imao jasnou poziciju, iako nikо od nas nije ultimativno zahtevao da se on odmah uhapsi. Više puta sam rekao da mi treba da verujemo mladoj srpskoj demokratiji, da će dati svoj pun doprinos da bi svi ratni zločini kad-tad bili kažnjeni. U Srbiji sada imate novu demokratiju, vladu i režim i mi ne možemo da smatramo da su oni nesposobni, da sami odluče ono što treba da odluče.

Da li je Haški tribunal institucija koja pomaže razvoju regiona, ili je to institucija koja bahato ometa razvoj regiona jer otuda gotovo uvek dolaze novi i novi zahtevi za hapšenja koji su uslovjeni sa obećanjem ekonomске pomoći.

- Ne vidim kako Tribunal mogao da bude povezan s tim, jer on ne odlučuje ni o kakvoj ekonomskoj pomoći.

A ako govorimo o stalnim pritiscima i uslovljavanjima, to nije postavljeno od Tribunal-a, već od američke vlade, a i na određen način - od pojedinih evropskih institucija. To je samo izraženo na drugi način. Mi nismo postavili nikakav rok, kao što je to u slučaju Miloševića bio 31. mart, ali je jasno da mi nismo ništa manje ozbiljni od Amerikanaca, kada je reč o poštovanju ljudskih prava, pravde i kažnjavanja zločina. Nismo postavili nikakve rokove upravo zbog poštovanja mlade demokratije u Srbiji. Mi smo principijelni, ali ne baš na isti način kao Amerikanci.

Na primer, nije naš princip da po svaku cenu, sprečavamo razlaz Srbije i Crne Gore, ali generalno, pre raspada, trebalo bi da prethodno pokušate sve - kako biste ostali zajedno.

U slučaju Jugoslavije, to je već prilična promena. Pre desetak godina, predsednik Komisije koja je ocenjivala legalne aspekte jugoslovenskog slučaja, francuski pravnik Rober Badenter, je zauzeo sasvim drugu poziciju, koja je opravdala svako otcepljenje, a Evropska unija je to sledila priznanjem novostvorenih država. Zašto i sada te preporuke nisu model za akciju Evropske unije?

- Ponavljam, mi imamo velike simpatije za postignuti dogovor da se vaša zemlja održi kao celina, kao zajednica Srbije i Crne Gore. To je naš generalni pristup. Nije naše da nešto namećemo, već je naša doktrina da delujemo na osnovu konsenzusa. Zalažemo se za usklajivanje razlika putem dogovora i održavanje postojećih formi kooperacije. A to je jedna od najviših evropskih vrednosti.

Cilj Evropske unije je da potpuno transformiše Balkan, propagirajući principe koji podupiru zgradu Evrope i savremenih demokratskih društava: principe demokratije i zakona, pluralitet institucija, decentralizaciju i tržišnu privredu, slobodnu trgovinu i ekonomsku i političku saradnju. Naš projekat je dugoročan, ali on nije suviše dalek, da bi taj sporovozni i neodređeni rok potkopao privlačnu moć evropskih integracija. To je ono što se nudi

od strane Unije, ali je to i ono što se traži i očekuje od svih balkanskih zemalja.

Upravo ste predložili da se promeni način donošenja odluka u Evropskoj uniji - prihvatanjem da se odluke donose većinom. Na kakav prijem će naići ta inicijativa, budući da postoje značajne razlike između velikih i malih zemalja Unije, između Nove i Stare Evrope?

- Odlučivanje konsenzusom funkcionalo je odlično dok je Evropska unija bila sastavljena od šest država. Od kada se Evropa širi i raste, biće gotovo nemoguće u svakom pitanju postići jednoglasnost. Evropa je već narasla na 25 članova i jednoglasno odlučivanje će praktično paralizati sve buduće akcije. Moj predlog je veoma jasan i jednostavan: gotovo sve odluke bi trebalo da se usvoje većinom nacije i da predstavljaju volju većine Evropljana. To je dupla većina - jednostavno, jasno i razumljivo. Mislim da će to biti usvojeno. Ili ćemo izabrati ta pravila, ili nećemo biti u stanju da bilo o čemu odlučujemo.

Bivša Jugoslavija koja se slomila upravo na ovom načinu odlučivanja?

- To je jedna dodatna lekcija i ja sam je imao na umu kad sam razmišljam koliko je konsenzus poguban za opstanak svake složene zajednice. Očekujem da će Savet Unije shvatiti da će sa pravom veta bilo ko moći da parališe sve odluke i da ucenjuje druge. To nije demokratija!

Da, ali interesi najvećih zemalja mogu da budu blokirani različitim alijansama manjih država, ili tih država i još nekih većih država, što može da doveđe do blažih ili oštrijih sukoba?

- U Evropi ima čitav spektar malih i većih država. One mogu da jedna drugu blokiraju i parališu, ali, ipak, ne verujem da će se to stvarno dogoditi. Možda ćemo samo ponekad doći u takvu situaciju.

Strah od pogubne jugoslovenske sudbine je sada ozbiljna pretnja Evropske unije. Evropska unija treba da bude višenacionalna federacija, a mi sada u Evropi nemamo ni jednu višenacionalnu federaciju, koja je uspela da opstane?

- Svakako postoji, u našoj kući ili pred našim vratima. Proces proširenja Unije zahteva dosta vremena, da bi to bio demokratski proces. Održano je dosta svenarodnih referenduma o tome. Mi smo, da tako kažem, istrenirani da izbegnemo takve opasnosti. Zaista

bih bio iznenađen kada bi se krenulo u bilo kom neželjenom pravcu. Mi danas činimo sve da svi u Uniji priznaju jake demokratske institucije. U tom smislu, ne mogu da zamislim ni jednu mogućnost za raspad Unije u budućnosti. Ona je zasnovana na demokratskim temeljima i oni su njena najbolja odbrana pred svim izazovima.

Te lepe želje uopšte nisu sprečile mnoštvo spekulacija da će se Evropska unija raspasti kao i bivša Jugoslavija?

- Vi možete da pišete šta god hoćete. Ja mogu da izđem napolje i da se bacim pod automobil. Svi mogu da poginu u avionu. Ali, mi činimo sve da se to ne dogodi, i da neprestano imamo sigurne avione. Nekada se profesorima čini zanimljivijim da objašnjavaju najpesimističnije slučajeve, koji se, ipak, nikada ne događaju. Ako se dogode, vi ste prorok, ali to obično nije stvar koja se često događa.

Vaš predlog je zlurado tumačen kao predlog u korist malih država i Nemačke, a protiv predloga Španije, Francuske...

- Male države i Nemačka... Nemačka nije mala država. To, dakle, nije slučaj koji će potvrditi tezu o suprotstavljanju malih i velikih država u Uniji, nego da će one u opštem interesu raditi jedna sa drugom. Problem je uvek političkog izbora, a ne veličine zemlje. Neke zemlje su više "proevropske", odnosno "profederalističke", dok su druge "nemeduvladine". One polaze od toga da Evropa može biti zasnovana samo na nacijama, a ne na federaciji. To je, naravno, već suštinska razlika. Na Evropskoj konvenciji mi treba da izaberemo između ove dve suprotstavljenе opcije. Možda će biti postignut kompromis. Na sadašnjem stepenu izrade konvencije postoje dva različita intelektualna i politička odnosa prema ovom pitanju, koji apsolutno odgovaraju stepenima razvoja različitih država.

Na šta ste mislili kada ste rekli da su "najmračniji momenti u istoriji Unije" povezani sa odlučivanjem konsenzusom?

- Ako želite primer, uzmite Samit u Nici. I svi drugi Samiti su pretili fijaskom. Ako ne uspete da postignete jednoglasnost u Savetu Unije, onda nema nikakve odluke. Zato sam ubedjen u ispravnost svog predloga, jer moje bogato iskustvo pokazuje da sa postojećim načinom odlučivanja samo sebi možete da zagončate život.

Biće uvek većine i manjine, ali ona će biti promenljiva o različitim pitanjima, zavisno od različitih interesa. Ali, ako vam je potrebna dupla većina, većina država i naroda, vi onda imate garanciju, da nijedna odluka neće biti posledica neke vrste "državnog udara". Istinski rečeno, to je demokratija. Za neke, veoma važne odluke, biće nam potrebna kvalifikovana većina. U nekim veoma važnim slučajevima, mi možemo da tražimo i jednoglasnost. Mogu da zamislim da za prijem novih članica to može da bude i jednoglasnost, ali može da bude i većina. Evropa mora da bude daleko efikasnija, jer samo tako može da bude u stanju da blagovremeno donosi odluke koje se tiču svakog dela sveta. Ukoliko bismo zadržali princip konsenzusa, mi bismo sve vreme trošili na svađe oko odlučivanja, nikada ne bismo ništa ozbiljno radili, a najvažnije odluke ko zna kada bismo i doneli.

Samit u Kopenhagenu protekao je u znaku proširenja Unije. Ušlo je deset novih članica. Kako će uopšte izgledati ta Evropa u kojoj će po prvi put biti toliko bivših komunista i slovenskih naroda?

- Ovo je ogromna promena. Deset zemalja u jedan tren - to potpuno menja lice Evrope. To je prvo stvarno ujedinjenje Evrope. Namerno ne kažem "ponovno ujedinjenje", jer Evropa nikada u istoriji nije bila ujedinjena. Možete samo zamisliti kada u evropskim institucijama osvane deset novih jezika. Kad sam se ja prvi put sreo sa poslanicima parlamenta novih članica, bio sam u prilici da čujem čak 23 jezika. Iako je sastanak bio potpuno nezvaničan, atmosfera u Parlamentu bila je osvežavajuća i iznenadujuća. Zadovoljstvo je

jedna stvar, ali iza toga sledi da takva nova realnost treba da bude transformisana u novu evropsku strukturu. To nas, naravno, prisiljava i da mislimo kako da izbegnemo moguće zastrašujuće tenzije jugoslovenskog tipa. Prisiljeni smo da sada razmišljamo mnogo dublje i da svakome ostavimo otvorena vrata za izlaz. Znači, osmislićemo i kako će moći da se napusti Unija, ostajući donekle unutra, ali bez učešća u donošenju bilo kakvih odluka.

Ne znam kakvu ćemo odluku doneti, ali ozbiljno to razmatramo kako bismo unapred izbegli najteže posledice. Evropska unija nije savez "a la carte", gde vi možete čas da uđete, čas da izadete, ali u veoma specifičnim situacijama imamo čak i tu mogućnost. To je jedina tačka koju smo ostavili otvorenom i ostavili različite opcije kako bi se ozbiljno ispitale. To je veoma delikatno i to je naš odgovor na takozvani problem "odlaska iz Jugoslavije".

Dobro, ali gledajući iz sadašnje perspektive, da li je poštovanje preporuka Badenterove komisije, bila kobna greška koja je dovela do desetogodišnjeg Balkanskog rata?

- Neću vam odgovoriti na ovo pitanje, da me neko pogrešno ne protumači.

A da li je vaš pad sa mestu predsednika italijanske vlade bio povezan sa podrškom bombardovanju Jugoslavije?

- Čujte, kad vam nisam odgovorio na pitanje o Badenteru, nemojte da očekujete da ću vam odgovoriti i na pitanje koje se tiče Italije.

Kakva je onda vaša poruka našim uznenirenim građanima, koji pate i držde pred vratima Evrope?

- Verujem da je politički razvoj u vašoj zemlji jasno pokazao da vaša budućnost leži isključivo u saradnji sa Evropskom unijom, dok se konačno ne uključite u nju. Na tom istorijskom zadatku neophodno je uložiti napore svih snaga i političkih subjekata. A mi ćemo s naše strane da ohrabrimo i pomognemo svaki takav korak. Kao što je trebalo mnogo truda da se izbori mir, biće potrebno mnogo napora da se tom miru da smisao, da se povrati vera u razvoj, napredak i budućnost.

Evropska unija nije, međutim, čarobna reč koja će otkloniti i rešiti sve probleme, od političkih do finansijskih. Političko vođstvo u Jugoslaviji ima posebnu odgovornost da svoju aktivnost podredi ovom visokom i vrednom cilju, i kada je reč o ustavnom prilagođavanju političkog sistema i njegovoj uspešnoj primeni u izbornoj praksi.

Pre nekoliko dana ste upozorili da EU neće podržati nezavisnost Crne Gore. Šta bi to značilo ako crnogorsko rukovodstvo bude, ipak, nezaustavljivo nastavilo u pravcu nezavisnosti?

- Naša poruka je jasna. Mi se zalažemo za nastavak postojanja federacije. Ja se nadam da će razgovori između Podgorice i Beograda biti plodonosni, jer je to najbolji put za rešavanje različitih problema. U tom smislu moguće je lako pronaći pozitivan kompromis.

Ako Crna Gora odluči da po svaku cenu bude nezavisna; da li će Evropska unija odbiti da prizna nezavisnu Crnu Goru, ili će da je ipak prizna, ili će to biti prepusteno da neke zemlje to čine samostalno po svom nahodenju?

- Nije naš običaj da se mešamo u vaše odluke, ali ja snažno podržavam postojanje jugoslovenske federacije. Mi ćemo u svakom slučaju od obe strane tražiti da pronađu opšte prihvatljiv dogovor. Tek tada će moći da se čuje veoma jasan glas Evrope, ali za sada, ne bih o tome mogao ništa više da kažem.

Na Kosovu su počeli razgovori o političkom rešenju. Da li Kosovo treba da bude deo Srbije sa određenom političkom autonomijom?

- Kao što znate, mi podržavamo rezoluciju 1244 Ujedinjenih nacija. Očekujemo izbore koji bi bili slobodni i sa učešćem Srba; ne bismo želeli samo izbore za jednu naciju jer to ne bi ni bili nikakvi izbori... Očekujemo uskoro obnovu međusobnog poverenja, uprkos ranijim tragedijama, ali to će biti naš doprinos da se izbegnu druge tragedije.

Šta je EU konkretno učinila za pomoći u Jugoslaviji i šta su njeni budući planovi u podržavanju reformi u Jugoslaviji?

- Mi smo reagovali veoma brzo. Pre nego što smo počeli da svesrdno pomažemo proces demokratizacije, davali smo godinama samo humanitarnu pomoć. Sada smo sa svim promenili pristup. Za jednu godinu trebalo bi da izdvojimo oko pola miliona evra. To je suma samo za Srbiju i Crnu Goru, ali ne i za Kosovo.

Shvatili smo već na početku da treba da delujemo veoma brzo, da se usredsredimo na energiju, lekove i medicinsku pomoć. To je deo tzv. zimskog paketa, čiji je cilj bio da se olakša prošla zima u Srbiji. I ove zime bićemo uz vas. Ono što me brine, jeste pitanje zaštite životne sredine i onoga što je u njoj degradirano, zbog bombardovanja i ranije loše zaštite... Nama je potrebna sveobuhvatna akcija koja bi vodila ka stvaranju strategije za zaštitu životne sredine.

Još važnije je, međutim, da smo već uspostavili bliske političke odnose sa vašom vladom. To nije kratkoročna, nego je to srednjoročna i dugoročna orijentacija. Ja sada mogu prvi put da kažem da Srbiju i Crnu Goru smatramo "virtuelnim članom Evropske unije". Izvesno je da Srbija nikada neće biti član asocijacije koje su veoma udaljene od nje, a da je evropska perspektiva njena sudsudbina, koju ne može izbeći. Odluke nikada neće pasti s neba, a iako bi došle, pitanje je da li bi onda bile prihvaćene od ljudi, tako da njih moraju da donose ljudi kojih se one neposredno i tiču.

Poslednjih deset godina trajali su brutalni ratovi na prostoru bivše Jugoslavije. Najčešće objašnjenje bilo je da su oni prouzrokovani nedemokratskom vlašću u Beogradu i Srbiji, sa Miloševićem na čelu...

- Bilo je tu i drugih uzroka, političkih i religioznih. Ali, potrebbno je naći prihvatljivu formulu kako bi se narodi u regionu samostalno ispoljili, ali i bili deo šire zajednice prijateljskih naroda. Ako uspemo na kraju ove loše priče i tog strašnog poglavlja vaše i naše istorije, vi ćete prvi put moći da učestvujete u stvaranju demokratske vlade i sa jako dobrim izgledima za uspeh - u stvaranju većeg tržišta i u planovima na području kolektivne bezbednosti. Vi možete da primetite da nigde gde je postojala Evropska unija, nije bilo sukoba, iako njihove stare priče nisu nimalo drukčije od starih priča na Balkanu. Odnosi kroz istoriju između Francuske i Nemačke, ili Italije i Nemačke, to je sve jedan isti tip tragedije.

Kada su se Španija i Portugalija i Grčka oslobođale svojih diktatorskih režima, Evropljani su odmah reagovali sa izdašnom pomoći, a ne sa novim zahtevima i uslovima, kao u našem slučaju. Sada su te zemlje članice EU i primerne demokratije, a mi smo tu gde jesmo.

- Te iste stvari se rade i sa Jugoslavijom. Nekoliko dana posle promena, ja sam lično bio u Beogradu sa uverenjem da bi pomoć trebalo da bude svestrana i pravovremena. To je i sada naša pozicija i tu nema nikakvih dilema. Ali, postojale su aktuelne optužbe za počinjene zločine, da bi se izbegle dalje patnje ljudi. Mi nismo čekali hapšenje Miloševića, da bismo počeli da pomažemo Srbiji.

Često sam se sretao sa vodećim ljudima u Srbiji. Oni su napravili mnogo za svoju zemlju, ali i mi smo reagovali što je bilo brže moguće. Srbija nije nazadna zemlja. Srbija je bila vodeća zemlja regiona i ako poredite dostignuća Srbije na širem planu i prostoru,

rezultati uskoro mogu da budu daleko veći nego što uopšte i očekujete. Korenite promene u Srbiji su veoma značajne i ohrabrujuće i za sve nas koji smo ih iščekivali i podupirali. Ovde se ne radi samo o pomoći, nego o stvaranju nužnih preduslova za pravi napredak. Konačno, jednog dana Srbija treba da bude punopravni član Evropske unije.

Kada bi to moglo da se desi?

- Ne bih bio pošten, ako bih rekao i znao baš tačan datum tog istorijskog trenutka. Ali, ako vam kažem da Srbija zaista ima velike potencijale, govorim istinu. Niste vi zemlja u kojoj treba da se krene od samog početka. Nikad vi niste bili na nuli. To je zemlja u kojoj samo treba da budu rekonstruisane linije koje su u ratu pokidane i oštećene.

Vojislav Koštunica i Romano Prodi

Naša odlučna namera je da na Balkanu ponovo stvorimo zajednički ekonomski prostor i carinsku uniju. Ljudi treba da krenu da investiraju, naravno i u Srbiju, ali moraju da znaju i koliko je veliko tržište u okruženju, da možete svuda da izvozite. S vaše strane neophodni su evropski zakoni, a na našoj strani je ogromno tržište. To je sada naš glavni cilj. Progres. Ako izgradimo normalan ekonomski život i vaše tržište povežemo sa našim, verujemo da je moguć veoma snažan i brz oporavak čitavog regiona.

Uvek insistiram na tome da nema druge mogućnosti za prosperitet, mir i stabilnost, pa i dostojanstvo regiona, bez dodatne energije Evropske unije. Vi živite u vašoj autonomiji, vi treba da je štitite, ali vi treba da prihvativate koliko je važno i presudno poverenje u demo-

Pridruživanje Evropskoj uniji

kratiju i pobedu evropskih civilizacijskih standarda. Ja treba da preuzmem svoj rizik, ali i vi treba da preuzmete rizik kao zemlja. Vaši ljudi su veoma mnogo pretrpeli i njima je potrebna perspektiva, da potpuno ne izgube poverenje u sebe i druge.

Podele i usitnjavanje regionalne bile su početak još mnogo većih nevolja i tenzija. Ako nastavite sa sukobima i podelama nikada ne znate gde ćete, i kada ćete hteti, ili moći, da se zaustavite.

Amerika je često kritikovala evropsku poziciju dogovora i nezameranja. Mnogi Amerikanci su ogorčeni što Evropa troši 60 odsto američkog budžeta, a da je eventualno sposobna da deluje samo sa 10 odsto kapaciteta u poređenju sa američkim.

- Suština evropskog identiteta je da se deluje zajednički u zajedničkim akcijama. Ako se donese odluka o zajedničkoj akciji, mogli bismo da imamo efikasniju akciju, ali tek u toku nekoliko godina mogli bismo da vidimo prve očigledne rezultate. Ali, sada je važno da nas sve to prisiljava da mislimo i delujemo zajedno i sprovodimo jaku koordinaciju između pojedinih zemalja i u tesnoj saglasnosti sa NATO-om.

RAZVOJ SARADNJE SRJ/SRBIJE I CRNE GORE SA EVROPSKOM UNIJOM

1. Uvod

Evropska unija ima specifičan položaj u međunarodnim odnosima zemalja u tranziciji, odnosno ranijih istočnoevropskih zemalja. Ona nije samo jedan, iako izuzetno važan, partner tih zemalja. Ona je takođe i referentna tačka, odnosno cilj saradnje, imajući u vidu da su sve istočnoevropske zemlje članstvo u Uniji vide kao svoj prioritet. Najzad, kada je reč o našoj zemlji, ranijoj SRJ, a sada "Srbiji i Crnoj Gori" (SCG), Evropska unija je takođe neka vrsta internog učesnika političkog procesa preoblikovanja zemlje. Dakle, ona je istovremeno i partner i unutrašnjepolitički učesnik (u izvesnom smislu). Pri tome, uloga EU u specifičnim situacijama, kao što je na primer, razvoj na Kosovu čini sasvim odvojenu temu. Zbog ovih razloga, prikaz uloge EU i njene saradnje sa našom zemljom može da predstavlja prilično složen zadatak, koji podrazumeva i prikaz raznih aspekata unutrašnjeg razvoja, kako političkog, tako i ekonomskog, kao i neka složena pitanja budućeg razvoja zemlje.

U ovom radu, nastojaćemo ipak da pojednostavimo prikaz naše saradnje sa EU u dve poslednje godine (2001-2002), svesni činjenice da poneki uglovi posmatranja ovog složenog odnosa možda ostaju u tami. Razmotrićemo neke aspekte saradnje sa EU u tri poglavља: okviri saradnje (1), oblici saradnje (2) i domeni saradnje (3) između EU i SRJ/SCG.

Od kraja 2000. godine do danas, saradnja SRJ i EU se može podeliti na dva perioda: prvi period bi se mogao nazvati period "obnove odnosa i pripreme pregovora" i trajao je do sredine 2002. godine. U tom periodu, osim što je EU primenila jednostrane pozitivne mere iz PSA, uspostavljeni su diplomatski odnosi na ambasadorskom nivou, zaključen je određeni broj tehničkih sporazuma (o finansijskoj podršci i sl) i otpočele su sa radom aktivnosti "Konsultativne radne grupe" koja je imala za cilj da pripremi "teren" za pregovore o stabilizaciji i pridruživanju.

Dруги период је период "stagnacije" и почиње sredinom 2002. godine, tj. sa završetkom 5. sastanka "Konsultativne radne grupe EU - SRJ". U tom periodu, iako je EU vrlo aktivna kao učesnik procesa "internog dogovaranja" (da podsetimo da je uz posredovanje H. Solane, visokog predstavnika EU za spoljnu politiku i bezbednost marta 2002. g. potpisani tzv. "Beogradski sporazum" o budućim odnosima Srbije i Crne Gore) institucionalni problemi u formiraju nove državne zajednice Srbije i Crne Gore (nepostojanje Ustavne povelje niti zajedničkog tržišta) blokiraju dalji napredak u procesu priprema za sporazum o stabilizaciji i asocijaciji.

2. Okviri saradnje EU i SCG

Možemo da konstatujemo da saradnja između Unije i SRJ otpočinje odmah nakon pada Miloševićeva režima, 5. oktobra 2000. godine. Već 9. oktobra 2000. godine Savet

ministara EU ukida dotadašnje sankcije prema SRJ (negativne finansijske mere i dr) i uključuje SRJ u tzv. *proces stabilizacije i pridruživanja (asocijacije)*, kao okvir politike koju EU primenjuje prema regionu Zapadnog Balkana. Predsednik SRJ V. Koštunica je bio gost Evropskog saveta u Bjaricu, održanog 14. oktobra 2000. godine. Prilikom posete predsednika Komisije EU Prodi, dva predsednika Koštunica i Prodi su potpisali "Okvirni sporazum EU - SRJ"¹ o realizaciji programa podrške i pomoći Unije našoj zemlji, koji predviđa ukupno oko 2,4 milijarde evra (nepovratne) pomoći za SRJ do 2007. godine.

Osnovni okvir saradnje SRJ i EU - "proces stabilizacije i asocijacije/pridruživanja sa zemljama Jugoistočne Evrope" (u nastavku: PSA) - predstavlja razrađenu i inoviranu verziju tzv. "regionalnog pristupa" koji je Evropska unija definisala nakon zaključenja Dejtonskog/Pariskog sporazuma (kraj 1995. i početak 1996. godine) prema zemljama bivše Jugoslavije (osim Slovenije) i prema Albaniji. PSA obuhvata niz pozitivnih - jednostranih ili bilateralnih - mera EU prema zemljama Zapadnog Balkana, koje se primenjuju pod uslovom da te zemlje ispunе određene političke i ekonomске preduslove². Elementi procesa *stabilizacije i pridruživanja* su sledeći:

- u oblasti *trgovinske podrške*, ranije "autonomne trgovinske mere" postale su "vanredne trgovinske mere", pri čemu je ostvarena skoro potpuna liberalizacija, odnosno eliminisanje svih carina i količinskih ograničenja u uvozu u EU iz regijskoga³,
- u pogledu *finansijske i tehničke pomoći*, formulisan je novi program CARDS za period 2001-2006. godine⁴, kojim su zamenjeni raniji programi PHARE, kao i OBNOVA. Takođe, formirana je i posebna *Evropska agencija za rekonstrukciju* (EAR), zadužena za primenu programa CARDS u SRJ (a odnedavno i u Makedoniji). Sa svoje strane, Evropska investiciona banka kreditiraće izgradnju infrastrukture u regionu;
- saradnja EU sa zemljama regiona u nekim oblastima je omogućena i pre formalnog zaključenja posebnog sporazuma (na primer oblast pravosuđa i unutrašnjih poslova, nauka i tehnologija, obuka i obrazovanje, podrška demokratskim i institucionalnim reformama i sl), odnosno i kao priprema za pregovore o pridruživanju (institucija tzv. "Konsultativne radne grupe").

Najzad, EU je učinila korake za uspostavljanje multilateralnog *političkog dijaloga* sa zemljama regiona na visokom nivou u okviru PSA,⁵ putem organizacija susreta na nivou šefova država ili vlada ("Zagrebački samit" iz decembra 2000), kao i uključivanjem zemalja Zapadnog Balkana na sastanke tzv. "Evropske konferencije".⁶

Poseban *instrument* procesa stabilizacije i asocijacije predstavlja *izrada godišnjih izveštaja Komisije EU o PSA* u kojima se na vrlo detaljan način prikazuje razvoj reformi i

¹ Šire o PSA v. D. Lopandić: "EU i proces stabilizacije i asocijacije sa zemljama jugoistočne Evrope", *Međunarodna politika*, Br. 1105, januar-mart 2002.

² Videti najnoviju uredbu Saveta EZ br. 2487/2001, *Official Journal of the EC*, L 335, 19.12.2001, kojom se menjaju ranije uredbe br. 2007/2000 i 2563/2000.

³ Predviđeno je ukupno oko 2,6 milijarde evra pomoći iz budžeta EU za pet zemalja regiona, u periodu do 2006. godine. Od toga, oko 960 miliona se odnosi na SRJ.

⁴ Što nije direktno vezano za Pakt o stabilnosti u JIE.

⁵ Sastanci "Evropske konferencije" okupljaju predstavnike EU, kao i sve zvanične i potencijalne kandidate za članstvo u EU. Međutim, retko se održavaju, uglavnom u izuzetnim prilikama (npr. Sastanak MIP-ova posvećen međunarodnom terorizmu i sl).

saradnje EU sa pojedinim zemljama, uključujući i konkretnе preporuke za naredni period. ovi izveštaji dosta podsećaju po formi i načinu izrade na nešto obimnije godišnje izveštaje koje je Komisija EU pripremala za zemlje kandidate u procesu pregovora za članstvo u EU.

Komisija EU je aprila 2001. godine usvojila svoj prvi *Godišnji izveštaj o ispunjenosti uslova zemalja uključenih u PSA*, na čemu bazira dalju strategiju saradnje. Pored Opštег izveštaja, koji analizira postignute rezultate zemalja Z. Balkana na planu ekonomskih i

Predsednik SRJ Vojislav Koštunica na otvaranju međunarodnog skupa na temu "Evropska budućnost SR Jugoslavije", u Sava centru u 22. novembra 2001. godine

političkih reformi, urađeni su i posebni obimni izveštaji za svaku od pet zemalja regionalnih preporuka za konkretnе aktivnosti u narednih 12 meseci. Predloženo je i jačanje regionalne saradnje i političkog dijaloga zemalja PSA, kroz razvoj novog političkog multilateralnog dijaloga.

Izveštaj za SRJ, pozitivno ocenjuje reforme na ekonomskom i političkom planu i iznosi očekivanje da će se nastaviti do punog ispunjenja uslova KEU. Skrenuta je pažnja na potrebu jačanja reformskog kursa u oblastima medija, vojske i policije (gde je uočen najmanji napredak), kao i domen ljudskih prava, efikasnost parlamentarnih struktura, i implementaciju novih zakona. U tom smislu, za SRJ je *dato ukupno 39 preporuka*: 14 o opštим političkim pitanjima i regionalnoj saradnji, 4 o strukturnim ekonomskim reformama i 21 o konkretnim pitanjima približavanja i harmonizacije sa EU. Iz ovoga je jasno da su najveći zahtevi u oblasti opštih političkih pitanja i konkretnih zahteva za pregovore o

SSA. Činjenica da je drugim zemljama regionala dat manji broj preporuka (Albaniji 19, Hrvatskoj 17, BiH 20, Makedoniji 24) implicitno ukazuje da KEU ocenjuje da je SRJ i dalje u izvesnom zaostatku u odnosu na ostale zemlje obuhvaćene PSA.

3. Oblici saradnje EU i SRJ/SCG

Saradnju između EU i SRJ možemo posmatrati u više oblika: kao političku saradnju (a), ekonomsku saradnju (b) i institucionalnu saradnju (c).

3.a. Kada se radi o **političkim kontaktima i dijalogu**, možemo konstatovati da su kontakti i konsultacije na visokom i na najvišem nivou održavani u kontinuitetu. Osnovni cilj ovih susreta je bilo nastojanje EU da deluje u pravcu *stabilizacije* političke situacije u SRJ (podrška reformama, podrška očuvanju zajednice Srbije i Crne Gore, podrška približavanju EU), kao i u cilju priprema za razvoj partnerskih odnosa dve strane. Osnovni cilj ovih susreta sa naše strane je bilo nastojanje za produbljanjem odnosa, u pravcu postepena integracije SRJ u evropske strukture.

Osim navedenog učešća predsednika Koštunice na samitima u Bjelovaru i kasnije, u Barseloni (15. marta 2002. godine, nakon zaključenja "Beogradskog sporazuma"), možemo navesti niz kontakata, poput posete predsednika Koštunice Briselu (decembra 2001. godine) potpredsednika Savezne vlade Labusa Briselu (aprila 2002. godine), MIP-a Svilanovića (na "Evropskoj konferenciji o terorizmu" oktobra 2001. godine i u Komisiji EU marta 2002. godine), člana KEU zaduženog za spoljne odnose Patena Beogradu (jula 2002. g.), kao i niz poseta Beogradu i Podgorici visokog predstavnika EU H. Solane u funkciji moderatora pregovora o redefinisanju nove državne zajednice Srbije i Crne Gore.

Osim susreta na političkom nivou, EU je koristila i druge instrumente kako bi *pružila podršku stabilizaciji stanja* u regionu. Pored već navedenih opštih mera iz arsenala PSA, ovde možemo navesti i **ulogu Posmatračke misije EU** na jugu Srbije u toku 2001. godine. U okviru napora da se reši kriza na jugu Srbije, jugoslovenske vlasti su pozvalе EU da uputi posebnu posmatračku misiju u ovaj region, sličnu onima koje još od početka jugoslovenske krize (1991. godine) funkcionišu na teritoriju nekih bivših jugoslovenskih republika (Hrvatska i BiH). U tom cilju, 25. aprila 2001. godine potpisana je i poseban "Sporazum o aktivnostima Posmatračke misije EU (EUMM) u SRJ". Ova misija ima negde oko 30 predstavnika i prvenstveno deluje u opština Bujanovac, Preševo i Medveđa, ali nije ograničena samo na ovu oblast (od nedavno ima ogrankove i u Novom Pazaru).

Značajan segment ukupnih odnosa predstavlja saradnja u oblasti **pravosuđa i unutrašnjih poslova**. U Beogradu su 27.3.2001. g. održani razgovori Troike EU i naših nadležnih organa u ovoj oblasti o ilegalnoj migraciji i azilantima, a narednog dana je u Sarajevu usvojena Deklaracija EU i 5 zemalja JIE o ovoj problematici. Kao follow-up Deklaracije iz Sarajeva, u Beogradu je 30.11.2001. g. održan sastanak visokih zvaničnika (Troike) EU i zemalja Z. Balkana na temu azila i migracija. U maju 2002. g. višečlana delegacija EU (Komisije i zemalja članica) u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova, posetila je SRJ radi sondiranja stanja u ovoj oblasti u zemljama regionala. Na bazi izveštaja ove delegacije treba da se pripremi strategija i program pomoći ovim zemljama, koji će se finansirati iz sredstava programa CARDS.

Najzad, kad se radi o političkim odnosima, treba pomenuti i *pitanje Kosmeta*, koje je u izvesnom smislu takođe obuhvaćeno ukupnim okvirima odnosa EU i SRJ. Evropska unija na Kosovo deluje na više načina: preko visokog predstavnika (koga bira Savet bezbednosti, ali koji je do sada bio državljanin neke od članica EU), putem tzv. "4. stuba" UNMIK-a

na Kosovu (ekonomski pitanja, koja su u nadležnosti izabranih predstavnika EU), kao i direktnim delovanjem Komisije EU (organizacija donatorskih konferencijskih radova na Kosovo, "tehnički razgovori" KEU sa privremenim organima lokalne vlasti na Kosovu i dr). U ovom kontekstu, važno je ukazati da su predstavnici UNMIK-a učestvovali na svim sastancima Konsultativne radne grupe EU - SRJ, kao i da se u svim zvaničnim dokumentima Komisije EU Kosovo tretira kao formalni deo SRJ, odnosno Srbije i Crne Gore. Međutim, postoje navedene da bi važenje budućeg sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju EU i Srbije i Crne Gore moglo biti suspendovano za teritoriju Kosova.

3.b. Kada se radi o **trgovinskoj, ekonomskoj i tehničkoj saradnji**, možemo konstatovati da je došlo do porasta međusobne trgovine, ali da je ona realno na vrlo niskom nivou. U 2001. godini trgovinska razmena SRJ i EU je bila ukupno 2,8 milijardi USD, od čega je izvoz iz SRJ iznosio tek 821 milion USD (porast od 25% u odnosu na prethodnu godinu), a uvoz 1,98 milijardi USD (porast od 31%). EU je praktično najvažniji trgovinski partner Srbije i Crne Gore koji učestvuje sa oko 40% u našoj ukupnoj razmeni. Međutim, kao što se vidi iz priloženih podataka, naš izvoz je još uvek relativno mali i baziran je na klasičnim proizvodima (poljoprivredno-prehrambeni proizvodi, sirovine, tekstil i odeća, obuća, crna metalurgija) dok trgovinski deficit neprestano raste. U 2002. godini ovaj trend se samo nastavio: naš izvoz u EU je dostigao 929 miliona USD (rast od 13%). Učešće u EU u našem ukupnom izvozu je bilo 40%. Naš uvoz je iznosio 2,7 milijardi USD (porast od 36%), a učešće EU u uvozu 43%. Trgovinski deficit je iznosio 1,8 milijardi USD odnosno dva puta više nego naš izvoz.

Iz gornjih podataka može se konstatovati da je razvoj bilateralnih trgovinskih odnosa obostrano koristan i da tzv. "vanredne trgovinske mere" kojima je EU ukinula većinu carina na uvoz iz SRJ nisu u suštini pomogle da se uravnoteži međusobna trgovina. Postavlja se pitanje da li je ovakav trend održiv na duži rok, posebno imajući u vidu da će za nekoliko godina doći do znatnog povećanja godišnjih otplata naših dugova. U ovom periodu, trgovinski deficit se najviše našim pozitivnim bilansom u sektoru usluga (saobraćaj), doznakama iz inostranstva i finansijskim aranžmanima (sa MMF i dr).

Za unapređenje ekonomskih odnosa veoma je važna **finansijska podrška** EU našoj zemlji, posebno u okviru programa CARDS za zemlje Z. Balkana (za SRJ u 2001. g. bilo je namenjeno oko 260 mil. evra bespovratne pomoći, dok je za period 2002/2004. g. predviđeno 960 mil. evra), za čije je sprovodenje zadužena Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR), sa sedištem u Solunu i kancelarijama u Beogradu, Podgorici i Prištini.

Kao meru podrške makrofinansijskoj stabilnosti i vraćanju dugova Evropskoj investicionoj banci (EIB), jula 2001. g. EU je odobrila 300 mil. evra, dok je EIB najavila i kredite za izgradnju infrastrukture u SRJ koji bi mogli dostići 350 miliona evra (višegodišnje). U martu 2002. g. stupio je na snagu Okvirni sporazum između SRJ i EIB.

Najzad, treba napomenuti i druge oblike **paralelne saradnje u nizu sektora** gde je moguće približavanje Evropske unije i pre zaključenja formalnog sporazuma o saradnji (o stabilizaciji i asocijaciji). To se u prvom redu odnosi na oblast obrazovanja, nauke i tehnologije, SRJ se uključila u program EU za visoko obrazovanje TEMPUS, a otvorena je mogućnost za uključivanje u Šesti okvirni program EU u oblasti nauke i tehnologije. Komitet COST-a (program Evropske koordinacije u oblasti naučnih i tehnoloških istraživanja) je juna 2001. g. doneo odluku o prijemu SRJ u punopravno članstvo i očekuje se da se organizacije iz SRJ do kraja 2002. godine uključe u desetak COST projekata. U junu 2002. g. SRJ je postala punopravni član u Evropskom programu tržišno orientisanih istraživanja i razvoja - EUREKA. U okviru Evropske fondacije za obuku (ETF) realizuju se

Pridruživanje Evropskoj uniji

programi saradnje sa Srbijom i C. Gorom u oblasti srednjeg stručnog obrazovanja i obuke, zapošljavanja i tržišta rada.

Jula 2001. g. SRJ je potpisala Deklaraciju o *Evropskoj energetskoj povelji*, a otpočela je priprema za potpisivanje Ugovora o energetskoj povelji. Delegacija SRJ učestvovala je na 9. sastanku konferencije Energetske povelje - EC, decembra 2001. g. u Briselu i tom prilikom je sa Sekretarijatom EC napravljen okvirni plan za pristupanje SRJ osnovnim dokumentima EC. SRJ se uključila i u memorandume o saradnji za izgradnju **transportnih koridora** (br. 10 i br. 7 - Dunav), kao i u memorandum koji se odnosi na zaštitu sliva Dunav - Crno more.

3.c. Kao što je već naglašeno, **institucionalna saradnja sa EU** u pravom smislu reči otpočinje onda kada bude zaključen sporazum o stabilizaciji i pridruživanju. Imajući u vidu dužinu procesa zaključenja (i ratifikacije) sporazuma (više godina), Komisija EU je predvidela stvaranje *ad hoc* radnih tela, koja su zadužena za pripremu pregovora, kao i praćenje procesa harmonizacije/usklađivanja propisa zemalja Zapadnog Balkana sa propisima Unije. U prvom redu, radi se o *Konsultativnoj radnoj grupi EU - SRJ*, koju čine predstavnici Komisije EU, zemalja članica EU (kao posmatrači), a sa naše strane predstavnici savezne i republičkih administracija, kao i UNMIK-a. SRJ je uključena od oktobra 2000. g. **Konsultativna radna grupa** (Consultative Task Force) SRJ i EU, privremeno političko-tehničko radno telo, održala je pet sastanaka (23.7.2001. g, 06.11.2001. g, 21.2.2002. g, 29.5.2002. g. i 09-10.7.2002. g.). Uz razmatranje "stalnih tački" (što su i elementi tzv. *politike uslovljenosti*): demokratizacije, poštovanja ljudskih i manjinskih prava, vladavine prava, ekonomskih reformi i ispunjavanja međunarodnih obaveza, na ovih pet sastanaka razmatrano je stanje i otvoren proces usaglašavanja u posebnim oblastima - (na *prvom* sastanku: bankarstvo, trgovina, statistika i fiskalna politika; na *drugom*: saobraćaj, energetika, telekomunikacije, carine, pravosuđe i unutrašnji poslovi, na *trećem*: industrija, konkurenčija, preduzeća, intelektualna svojina, socijalna politika i zapošljavanje, na *četvrtom*: tzv. četiri slobode - slobodno kretanje ljudi, roba, kapitala i usluga i na poslednjem, *petom*: poljoprivreda, veterinarska i fitosanitarna problematika, životna sredina, ribarstvo, zaštita potrošača, audio-vizuelna oblast i kultura, obrazovanje, kao i oblast istraživanja i razvoja). Pomenuti sastanci KRG su obostrano ocenjeni kao uspešni i kao dobra osnova za početak izrade "*Studije o izvodljivosti*" kao osnove za otvaranje pregovora o SSA.

Kada se radi o institucionalnoj saradnji, trebalo bi napomenuti i prve korake koji su učinjeni sa naše strane: formirana je "Kancelarija Savezne vlade za pridruživanje EU". Na nivou Republike Srbije formirano je političko telo: "Savet za evropsku integraciju" na čijem čelu je predsednik Vlade. U okviru Vlade Republike Srbije formirana su i određene tela zadužena za koordinaciju procesa prilagođavanja Uniji.

4. Perspektive saradnje Srbije i Crne Gore i Evropske unije

Iako već u velikom zastoju u procesu evropske integracije, SRJ/SCG je u toku 2002. godine iznova počela da pokazuje znakove zaostajanja (odlaganje ulaska u Savet Evrope, odlaganje pregovora sa EU) čak i u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana. Ovo se dešava i pored činjenice da su ocene raznih međunarodnih institucija (MMF, Svetska banka, KEU, OECD i dr) o tempu i kvalitetu ekonomskih reformi u Srbiji uglavnom pozitivne. Poređenja radi, Hrvatska i Makedonija su već zaključile sporazume o stabilizaciji i pridruživanju i pripremaju se za podnošenje zvanične kandidature za članstvo u Uniji, dok

je i Albanija otpočela februara 2003. godine zvanične pregovore o zaključenju SSA sa EU. Jedino BiH i SCG još uvek nisu otpočele zvanične pregovore.

Zbog toga se čini da bi 2003. godina trebalo da bude *prelomna godina*, koja bi trebalo da pokaže da li je SCG uopšte kadra da "uhvati poslednji voz" koji već napušta stanicu. Činioци koje mogu bitno da utiču na dalji proces integracije SCG su sledeće:

- SCG je praktično ostala jedna od retkih složenih država u Istočnoj Evropi (pored BiH). Do sada se pokazalo da centralizovane i monoetničke države mnogo lakše ostvaruju proces integracije. Način organizacije nove državne zajednice i njena efikasnost (posebno usvajanje tzv. "Aкционог плана" o harmonizaciji za jedničkog tržišta Srbije i Crne Gore) biće jedan od ključnih preduslova za dalji napredak;
- drugi važan faktor napretka će biti politička situacija u samoj Srbiji, proces reformi i ekonomskog oporavka, kao i utisak koji interni politički sukobi i nerešeni institucionalni problemi (izbor predsednika, novi Ustav, stanje u parlamentu i sl) mogu da ostave na međunarodne činioce. Od posebne važnosti biće i ocena o ispunjenosti međunarodnih obaveza SRJ (saradnja sa MKT u Hagu);
- najzad, pitanje položaja Kosova će bez sumnje na određeni način uticati na proces naše integracije u EU. Pri tome, smatramo da ovo pitanje ne mora obavezno biti rešavano u okviru zaključenja SPA, ali bi (najkasnije) moralno da bude raščišćeno pre formalnog ulaska u članstvo Unije.

Na dalji proces naše saradnje i integracije sa EU, naravno, bitno će uticati evolucija i razvoj same Unije, a posebno:

- proces proširenja EU i njegovi efekti na privredno-socijalnu strukturu Unije, kao i na rad institucija,
- proces internalnih institucionalnih reformi Uniji (rad konventa, realizacija evropskog "Ustava"),
- opšta ekonomska situacija u državama članicama EU.

Među osnovne ciljeve SCG u saradnji sa EU možemo navesti sledeće:

- zaključenje posebnog sporazuma sa EU o trgovini tekstilnim proizvodima (čime će biti eliminisane kvote na izvoz iz SCG u EU u ovom sektoru)
- otvaranje pregovora o sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (sa ciljem da sporazum bude potpisano do kraja 2003. ili početkom 2004. godine),
- aktivnosti na uključivanju zemlje u "Šengensku belu listu" (ukidanje viza zemalja EU) u doglednom periodu,
- aktivnosti koje su u vezi sa daljom finansijskom podrškom i finansijskom saradnjom sa EU (planovi za program CARDs i sl.).

Saradnji SCG sa EU u toku 2003. godine može pogodovati činjenica da su predsedavajući Unije u toku ove godine zemlje koje imaju visok interes za Zapadni Balkan (Grčka, a zatim Italija). U tom smislu, Grčka je u svojstvu predsedavajućeg Unije objavila i poseban program "Prioriteti grčkog predsedavanja za Zapadni Balkan" u kome je najavljen i poseban samit EU - zemlje Zapadnog Balkana (Albanija, SCG, BiH, Makedonija, Hrvatska) koji će se održati krajem juna 2003. godine⁶. Osim toga, grčki plan sadrži u pet tačaka glavne prioritete za jačanje i izvesnu reorientaciju saradnje EU i navedenih zema-

⁶ Greek Ministry of Foreign Affairs, *Greek Presidency Priorities for the Western Balkans*, 24.12.2002, 13 p.

Pridruživanje Evropskoj uniji

Ija. Plan, izrađen i na osnovu predloga nezavisnih institucija, kao ključni element (osim procesa redovnih političkih sastanaka na visokom nivou) predviđa postepeno uključivanje zemalja Zapadnog Balkana u programe i projekte Unije koji su do sada bili rezervisani za zemlje kandidate za članstvo u EU. Ovim bi proces saradnje sa zemljama ZB dobio novi kvalitet, odnosno od procesa koji ima za cilj *stabilizaciju*, prešao u proces koji treba da vodi ka punoj *integraciji* pet zemalja Zapadnog Balkana.

PREGLED EKONOMSKIH ODNOSA SRBIJE I CRNE GORE SA EVROPSKOM UNIJOM

1. Trgovinski odnosi Srbije i Crne Gore sa EU

Ekonomska saradnja SCG i EU od 2000. g. beleži značajan uspon. Za rast trgovine, pre svega našeg izvoza, posebno su značajne "vanredne trgovinske povlastice" koje je EU odobrila našoj zemlji, a koje omogućavaju izvoz visokog procenta naših roba i usluga bez plaćanja carina ili drugih ograničenja na tržište EU.¹

U prvih deset meseci 2003. g. trgovinska razmena je dostigla 3,47 mlrd USD (rast od 19%), od čega izvoz iz SCG 913 mil. USD (rast od 22%), a uvoz 2,55 mlrd USD (rast od 17%). Uprkos generalno pozitivnim rezultatima, zabrinjava trend rasta deficit-a SCG u trgovini sa EU, koji je u prvih deset meseci 2003. g. dostigao 1,64 mlrd. USD (rast od 14,7%).² Učešće EU u izvozu SCG je u ovom periodu iznosilo 43,5%, a u uvozu 42,9%.

Trgovinska razmena između SCG i EU u 2001. g. je iznosila 2,8 mlrd. USD, a u 2002 g. 3,62 mlrd. USD (rast od 29%), od čega je izvoz SCG iznosio 929 miliona USD (rast od 13%), a uvoz 2.694 miliona USD (rast od 36%).³

U ukupnoj robnoj razmeni sa EU, poljoprivredni proizvodi zastupljeni su sa oko 30%, pri čemu je značajno istaći da je dinamika razmene u usponu. Za izvoznike poljoprivredno-prehrabrenih proizvoda SCG tržište EU je veoma značajno. Učešće ovih proizvoda u izvozu pokazuje tendenciju rasta sa preko 17% u 1999. g. na preko 54% odsto u 2002. g., zahvaljujući pre svega, preferencijalnom statusu u izvozu šećera i tradicionalno stabilnom izvozu voća (malina i višanja) i povrća. Za razliku od ukupnog bilansa razmene, u trgovini poljoprivrednih proizvoda SCG ostvaruje pozitivan saldo.

Osnovna otvorena pitanja za dalji razvoj trgovinskih odnosa SCG i EU odnose se na:

- teškoće u otvaranju pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SSP)⁴,
- postojanje režima kvota prilikom našeg izvoza tekstila u EU,
- "afera" oko šećera,
- nekorišćenje poljoprivrednih preferencijala,

¹ Napominjemo da nakon više od tri godine nakon odobrenja izuzetnih trgovinskih mera (koje važe 5 godina), još uvek ne koristimo povlastice za najveći deo poljoprivrednih proizvoda.

² Deficit je 2002 g. iznosio 1,76 mlrd USD, što je za 34% više nego u 2001. g.

³ Deficit je 2002 g. iznosio 1,76 mlrd USD, što je za 34% više nego u 2001. g.

⁴ U junu 2003. g. Komesar EU za spoljne poslove K. Paten je u vezi sa dobijanjem pozitivne ocene Studije o izvodljivosti o početku pregovora o SSP ukazao na sledeće uslove (od kojih je SCG ispunila samo treći): 1) Završen Akcioni plan harmonizacije ekonomskih sistema država članica državne zajednice SCG, 2) ukidanje dodatnih mera zaštite koje je SCG uvela prema EU nakon 2000. g. (uglavnom prelevmana, ali i ostalih carinskih i necarinskih mera koje ograničavaju trgovinu), 3) zaključivanje preostalih Ugovora o slobodnoj trgovini sa susednim zemljama i 4) adekvatno funkcionisanje državnih institucija SCG.

- problem naše carine, odnosno problem koji se odnosi na izdavanje potvrda (sertifikata) o poreklu proizvoda,⁵ kao i pitanje funkcionisanja Carinske kancelarije SCG.

I pored pozitivne tendencije u razvoju trgovinskih odnosa između SCG i EU, mora se ukazati da je intenzivnija saradnja na polju spoljne trgovine sa naše strane otežana i usporena zbog još uvek nefinalizovane harmonizacije ekonomskih/carinskih sistema Srbije i Crne Gore, kao i sporog konstituisanja Carinske kancelarije na nivou državne zajednice i drugih zajedničkih organa. Iz Brisela stižu naznake da nefunkcionisanje zajedničke carinske kancelarije u SCG može dovesti u pitanje autonomne trgovinske mere EU prema našoj zemlji i biti od uticaja na ocenu Studije o izvodljivosti.

U cilju utvrđivanja činjeničnog stanja funkcionisanja uprava Srbije i Crne Gore, odnosno zajedničke kancelarije SCG, predstavnici generalnih direkcija za spoljnu politiku (DG RELEX) i poresku i carinsku politiku (DG TAXUD), boraviće u SCG od 19-23. januara o.g. Ocena koju delegacija bude donela o sistemu kontrole porekla proizvoda je direktno povezana sa eventualnim povlačenjem suspenzije preferencijalnog tretmana na uvoz šećera poreklom iz SCG u EU (suspenzija je na snazi do 7. februara o.g.). Najavljena poseta članova delegacije KEU je i u cilju davanja konačne ocene o sposobnosti carinskog sistema SCG da odgovori zahtevima EU po pitanju korišćenja preferencijalnog tretmana.

2. Finansijska i tehnička saradnja

EU je najveći donator i prvi izvor finansijske i tehničke podrške reformama u SRJ. Ukupna finansijska pomoć EU Srbiji i Crnoj Gori od 1991. g. iznosi oko 2.9 mlrd. evra, od čega preko 2 mlrd. evra posle oktobra 2000. g. **Tu su uključena sredstva preko programa CARDS** (prethodno OBNOVA), zatim **makrofinansijska i humanitarna pomoć**.⁶

Najznačajniji finansijski instrument podrške EU reformama u zemljama Z. Balkana u okviru Procesa stabilizacije i pridruživanja predstavlja **program CARDS** (za čiju implementaciju je zadužena Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR), kojim je okvirno predviđeno za ceo region angažovanje 4,65 mlrd. evra iz budžeta EU u periodu 2001-2006. g. Pri tom je, 90% sredstava predviđeno za bilateralne programe sa pojedinačnim zemljama, a 10% za regionalne projekte.

Osnovni dokument za programiranje pomoći u okviru programa CARDS za SCG je Country Strategy Paper do 2006. g., na osnovu kojeg se prave višegodišnji indikativni programi raspoređivanja sredstava po prioritetima. Važeći indikativni program je za period 2002-2004. g. kojim je za SCG ukupno predviđeno 960 mln. evra (Srbija 645 mil., Crna Gora 45 mil. evra i KiM 270 mil. evra). **Prioritetni sektori** su: upravljanje i izgradnja institucija; ekonomска обнова и реформе; социјални развој и цивилно друштво; и техничка помоћ.

⁵ Misiji SCG pri EU u Briselu, sredinom januara o.g. upućen je dopis sa molbom da KEU - Direkciji TAXUD prosledi akt u vezi sa pečatima koji služe za overu uverenja o poreklu robe. Takođe, dostavljen je i spesimen 2 nova pečata za Carinsku ispostavu za poslove slobodnih i carinskih zona - Carinarnica Beograd koji će se primenjivati počev od 15. februara 2004. g.

⁶ Posredstvom ECHO-a (Kancelarije EU za humanitarnu pomoć) u SCG (uključujući i KiM) je od 1991. g. upućeno 670 mil. evra humanitarne pomoći. U avgustu 2003. g. doneta je odluka da se sa 1 milion evra pomogne nabavka goriva za grejanje kolektivnih centara za izbeglice u Srbiji tokom naredne zime, čime je okončano angažovanje ECHO-a u SCG, tj. na Balkanu uopšte.

Očekuje se u drugom višegodišnjem indikativnom programu bude više naglašena razvojna komponenta u okviru ovog programa, koji u perspektivi treba da preraste u program za podršku realizacije pred-prijemne strategije SCG.

Peti sastanak Konsultativne grupe za pridruživanje SRJ Evropskoj uniji, održan u Palati federacije 10. jula 2002. godine

U okviru CARDS je **postepeno smanjivana humanitarna pomoć u korist infrastrukturnih projekata**. U martu 2003. g. puštena je poslednja tranša humanitarne pomoći u vrednosti 6,6 mil. evra.

Za regionalni deo CARDS, takođe je napravljen regionalni strateški okvir do 2006. g., kao i indikativni program za period 2002-2004. za koji je ukupno predviđeno 197 mln. evra. Od regionalnih sredstava SCG koristiće 31 mln. evra. Identifikovane su **4 prioritetne oblasti za regionalnu saradnju**: unapređivanje integrisanog upravljanja granicama; podrška demokratskoj stabilizaciji; jačanje državnih institucija i jačanje regionalne infrastrukture i zaštita životne sredine.

Pored finansijske pomoći kroz CARDS, **EU pruža SCG makrofinansijsku pomoć** kao meru podrške makrofinansijskoj stabilnosti i vraćanju dugova Evropskoj investicionoj banci - EIB. Prvi aranžman za 2001-2002. g. obuhvatio je 345 mln. evra. Drugi aranžman je predvideo makrofinansijsku pomoć od 130 mln. evra (55 mil. evra zajma i 75 mil. evra bespovratne pomoći). Sredstva zajma su namenjena za izmirivanje dospelih obaveza SCG prema EIB, dok su sredstva bespovratne finansijske pomoći iskorišćena kao podrška budžetima SCG. Na bazi našeg zahteva iz marta 2003. g. krajem novembra iste godine Savet EU je odobrio dodatnih 200 mil. evra makrofinansijske pomoći, za period 2003-2004. g.

KEU i Svetska banka su 29. juna 2001. g. organizovale **Donatorsku konferenciju u Briselu**, na kojoj je prikupljena 1,380 mlrd. USD namenjenih reformama, obnovi i razvoju. Najveći kontributori KEU i Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj (EBRD) izdvojili su 196.83 miliona evra, odnosno 206.25 miliona evra, kao i EIB 128. 37 miliona evra (odobravanje kredita SCG).

3. Zaključak

Najvažnija otvorena pitanja sa naše strane koja onemogućavaju otvaranje pregovora sa EU o SSP i o tekstilu, i čije se rešavanje u najskorije vreme nameće kao priorititet, mogla bi se sumirati kao:

- 1) nepostojanje usaglašenih carinskih stopa za 56 najosetljivijih poljoprivrednih proizvoda, čime se onemogućava otpočinjanje carinskih pregovora sa EU (u okviru pregovora o zaključenju SSP),
- 2) kompetencije i efikasnost formirane Carinske kancelarije SCG (izdavanje potvrda o poreklu robe itd),
- 3) nepostojanje jedinstvenog organa koji će izdavati potvrde o zdravstvenoj ispravnosti namirnica i predmeta opšte upotrebe koji se uvoze i izvoze (fitosanitarne i sanitарне kontrole),
- 4) nepostojanje dogovora o uspostavljanju institucionalnog mehanizma za monitoring i koordinaciju primene mera trgovinske politike u vezi sa carinskom i van-carinskom zaštitom,
- 5) Komisija EU takođe, izražava nezadovoljstvo zbog uvođenja dodatnih mera zaštite u SCG nakon 2000. g. (uglavnom prelevmana, ali i ostalih carinskih i necarinskih mera koje ograničavaju trgovinu). Pri tom, Brisel se poziva na uredbu 2007/2000 kojom je EU odobrila preferencijale SCG, a u kojoj je u članu 2, tačka 1, stav B, izričito naglašeno da se zemlja korisnica preferencijala obavezuje da neće uvoditi dodatne carinske ili druge mere prilikom uvoza iz EU. KEU očekuje da SCG dostavi listu proizvoda za koje su nakon 2000. g. uvedene dodatne mere zaštite.

Pregled tekućih otvorenih pitanja u oblasti trgovine sa EU dajemo u prilogu.

PREGLED TEKUĆIH OTVORENIH PITANJA U OBLASTI TRGOVINE SA EU

1. Tekstil

Uredbom KEU br. 1484/2003 od **21.08.2003.** **odobreno je povećanje kvota za izvoz tekstilnih proizvoda iz SCG u EU za oko 40%.** Od nas se očekuje ispunjenje preduslova za **početak pregovora o Sporazumu o tekstu** (što će omogućiti ukidanje kvota na izvoz u EU i slobodan izvoz naše tekstilne industrije), a to su: imenovanje glavnog pregovarača na nivou državne zajednice, kao i imenovanje institucije za izdavanje dozvola, praćenje i kontrolu izvoza tekstilnih proizvoda u EU.⁷ Uredbom KEU br. 2308/2003 i 2309/2003 od 29.12.2003. g. utvrđene su kvote za izvoz proizvoda od tekstila u EU za 2004. g. Ukazujemo da su **izvoznici iz SCG već sad ispunili 5 od ukupno 12 kategorija proizvoda koji su na režimu kvota.**

Prema obaveštenju iz KEU, očekuje se zvanično odobrenje Saveta EU za početak pregovora o Sporazumu, koji će izmeniti status trgovinskog odnosa u ovoj oblasti sa Unijom. Do sada smo imali preferencijalni izvoz (unilateralni preferencijali), dok će po potpisivanju Sporazuma takav odnos biti izmenjen u korist bilateralnih povlastica. To znači da je **cilj Sporazuma uspostavljanje obostrano bescarinske trgovinske razmene.** Tokom pregovora moraćemo da obratimo pažnju i da u pregovorima dostignemo najduži mogući period odlaganja liberalizacije trgovine tekstilnim proizvodima.⁸

Međutim, trebalo bi imati u vidu da **KEU zaključivanje Sporazuma o tekstu uslovjava postojanjem efikasne carinske službe, odnosno imenovanjem glavnog pregovarača i institucije za izdavanje dozvola, praćenje i kontrolu izvoza tekstilnih proizvoda.**

U okviru prvog kruga tehničkih razgovora o Sporazumu o tekstu (Brisel, novembar 2003), razgovarano je i o formulacijama nacrta sporazuma koje je predložila KEU u vezi sa (ne)primenom odredbi Sporazuma na KiM. Predstavnici pravne službe i GD za spoljne poslove KEU su obrazložili **predlog klauzule po kojoj se sporazum "neće primenjivati na Kosovo** koje je pod međunarodnom upravom na osnovu rezolucije SB UN 1244", što ne prejudicira sadašnji ili budući status Kosova.

Naši predstavnici na pomenutom sastanku u Briselu ukazali da formulacija koju predložila KEU za nas neprihvatljiva i da predstavlja presedan u međunarodnoj praksi i stoga, na osnovu dopisa iz MSP, **dala protiv-predlog formulacije (da Sporazum važi za KiM o čemu će se strane konsultovati sa UNMIK-om)**, što su predstavnici KEU primili sa rezervom. Prihvatali su da razmotre predlog i da naknadno daju mišljenje, u toku budućih pregovora o Sporazumu o tekstu.

2. Šećer

Uredbom KEU 764/2003 od 30. aprila o.g. **suspendovan je preferencijalni uvoz šećera iz SCG u EU** na tri meseca, uz obrazloženje Agencije EU za borbu protiv zloupotrebne konkuren-

⁷ SCG je jedina zemlja Z. Balkana koja sa EU nema potpisani Sporazum o tekstu.

⁸ Do sada, prema našem saznanju, najduži *grace period* je bio sedam godina.

Pridruživanje Evropskoj uniji

treba - OLAF da prema tekućem sistemu kontrole u SCG nije moguće utvrditi da li je šećer koji se izvozi iz SCG, poreklom sa naše teritorije, dok je Uredbom KEU br. 1343/2003 od 23. jula 2003. produžena suspenzija za još 6 meseci. Izveštaj KEU - OLAF-a je u oktobru 2003. g. ponovo bio negativan.

Komisija EU nije zadovoljna brzinom otklanjanja nedostataka u trgovini šećerom. Prema KEU, na primeru šećera pokazalo se da je naša kontrola carine i porekla proizvoda slaba, što je podstaklo preispitivanje sveukupnog međusobnog prometa, tako da prema

Briselu "slaba kontrola na jednom proizvodu ukazuje na slabu kontrolu za sve proizvode". O samom "slučaju šećer" KEU očekuje potpuniji i precizniji odgovor naših nadležnih organa.

3. Meso

Uredbom KEU br. 2234/2003 od 23. decembra 2003. g. utvrđena je **kvota za izvoz baby-beef-a iz SCG u EU u 2004. g. u iznosu od 9.975 tona** (količina koju možemo da izvezemo po sniženoj carini). Korišćenje navedenog kontingenta uslovljeno je registraci-

jom proizvodnih pogona za klanje stoke kao i notifikacijom ovlašćene institucije za izdavanje Uverenja o autentičnosti, ovlašćenih veterinara⁹ za overu Sertifikata o zdravstvenoj ispravnosti namirnica i institucija za izdavanje Sertifikata o kvalitetu. Pored toga, U SCG nedostaju propisi o tzv. humanom klanju što je jedan od preduslova za izvoz mesa u EU. Takođe je neophodno, u što kraćem roku, otpočeti proces identifikacije i registrovanja životinja u cilju kontrole porekla i praćenja proizvoda životinjskog porekla. Problem predstavlja i naše kašnjenje u uspostavljanju laboratorije za bolest ludih krava.

3. Namirnice životinjskog porekla

Izvoz mesnih prerađevina, živine, jaja, mesa divljači i puževa još uvek nije moguć jer se SCG ne nalazi na listi trećih zemalja iz kojih EU odobrava uvoz, što uslovno podrazumeva da nisu ispunjeni standardi proizvodnje pomenutih proizvoda koji su propisani od strane EU. Sa naše strane za sada nije zatraženo uključivanje na listu.

Da bi se iskoristile date pogodnosti tj. preferencijali u izvozu navedenih proizvoda i uopšte omogućio izvoz, sa naše strane bi bilo potrebno uputiti zvaničan zahtev za inoviranje spiska proizvođača za koje se smatra da ispunjavaju uslove u pogledu procesa proizvodnje i kvaliteta. Takođe potrebno je odrediti koji bi organ administracije državne zajednice obezbeđivao mehanizam verifikacije - oblik kontrole proizvoda (izdavanje sertifikata da su u skladu sa standardima EU).

4. Mleko i mlečni proizvodi

Sa naše strane još uvek nije pokrenuta procedura registracije pogona za proizvodnju mleka i mlečnih proizvoda za izvoz u EU. Kao prvi korak trebalo bi zatražiti dolazak inspektora iz GD za zdravlje i zaštitu potrošača (DG SANCO) koji bi obišli pogone potencijalnih izvoznika. Od nalaza i izveštaja inspekcije (neophodno je da prijavljeni pogoni odgovaraju sanitarnim i fitosanitarnim propisima EU) zavisiće registracija proizvođača izvoznika mleka i mlečnih proizvoda u EU.¹⁰

5. Kakaovac i proizvodi od kakaovca

Proizvođači čokolade i keksa iz EU 2003. g. imali su primedbu da je **regulativa SCG kojom je utvrđen dozvoljen nivo pesticida, metala i metaloida i drugih otrovnih supstanci u namirnicama neadekvatna** u pogledu dozvoljene količine kadmijuma u kakaovcu i proizvodima od kakaovca.¹¹

6. Crna metalurgija

EU je 4.2.2003. g. uvela anti-damping meru prema smederevskom SARTID-u, dok je 1.10.2003. g. za proizvode crne metalurgije za čitav niz zemalja, među kojima i SCG,

⁹ Notifikacija ovlašćenih veterinara za overu Sertifikata o zdravstvenoj ispravnosti i ustanova za izdavanje sertifikata o kvalitetu predata je krajem 2002. g.

¹⁰ Procedura za registraciju proizvođača izvoznika ostalih prehrambenih proizvoda je ista.

¹¹ Prema obaveštenju iz Ministarstva poljoprivrede R. Srbije dobili smo obaveštenje da je u pitanju štamparska greška (napisano je 0.05 umesto 0.5).

Pridruživanje Evropskoj uniji

odredila dodatne mere zaštite. Komisija EU - Generalni direktorat za trgovinu je maja prošle godine uputila predlog Savetu EU o ukidanju anti-damping mere prema SARTID-u, kako KEU ne bi narušila jedan od svojih osnovnih principa - principa nediskriminacije.

PROBLEMI NA DOLE: DIPLOMATSKA STRANA

Većina analiza evropske spoljne politike fokusira se na glomaznost institucionalnog uređenja zajedničke spoljne i bezbednosne politike (*Common Foreign and Security Policy - CFSP*). Ali, evropski lideri takođe treba da gledaju na probleme na dole - kako se na terenu sprovode odluke donete u Briselu i kako evropske diplomate uvode svoje utiske i stručnost u briselsku mašineriju. Čak i kada je odlučivanje glatko, CFSP i dalje ima ozbiljne probleme u sprovođenju. Ogromna je neusklađenost između ideje smislene CFSP i veličine i odgovornosti diplomatskog korpusa u začetku. Na primer, svega 20 zvaničnika radi za Solanu u Političkoj jedinici, u poređenju sa oko 40 hiljada koji kao diplomate rade za države-članice ili za delegacije Komisije. Kako se CFSP razvija, ova neusklađenost biće još veća.

Evropska diplomatska praksa loše radi zbog dva trenda. S jedne strane, čisto nacionalna, bilateralna diplomatička stalno se erodira, ne samo jer savremene metode komunikacije omogućavaju zvaničnicima širom sveta da nauče o političkim i ekonomskim razvojima i da uspostave direktnе kontakte sa relevantnim kolegama bez da moraju da idu preko nacionalnih ambasada. S druge strane, CFSP stvara nove strukture u Briselu (Mr CFSP /prim. prev. Visoki predstavnik za spoljnu i bezbednosnu politiku/, COPS, Politička jedinica), ali u diplomatskim službama van EU stvari se nisu mnogo promenile. U svakoj trećoj zemlji, 15 ambasada država-članica radi paralelno, a ne kao zajednička snaga. U jednom trenutku, jedna od njih predstavlja EU u inostranstvu na šest meseci, jer je njena matična zemlja predsedavajući EU. Nacionalne ambasade obavljaju ovaj presudan zadatak najbolje što mogu, ali one to rade bez ikakvih dodatnih resursa. One često rade u senci lokalne delegacije Komisije koja ima obimna sredstva, ali ne i politički mandat da se bavi pitanjima spoljne politike.

Što se tiče makroekonomskog i političkog izveštavanja, sve nacionalne diplomate teže da približno rade istu stvar. Oni se usredsređuju na neka pitanja i govore isto lokalnim izvorima. Ali, zbog vremenskih pritisaka i potrebe za trenutnom analizom, oni to rade površno. Njihovim izveštajima često nedostaje dubina i operativne implikacije. Ukratko, CFSP problemi na dole mogu biti jednako ozbiljni, kao i oni na gore. Ali, van malog kruga profesionalnih diplomatika, ovi problemi dobijaju vrlo malo pažnje.

Stalna erozija tradicionalne, bilateralne diplomatičke

Svaka diplomatska služba ima, grubo govoreći, tri funkcije: konzularnu funkciju (zaštita državljanina i kontrola pristupa nacionalnoj teritoriji); trgovinsku i ekonomsku funkciju (promocija izvoza, privlačenje investicija i makroekonomsko izveštavanje); i političku funkciju (zastupanje nacionalne vlade, političko izveštavanje). U kojoj bi meri EU mogla prikupiti svoje resurse, pojednostaviti svoj diplomatski aparat i time učiniti svoju CFSP efektivnijom?

Kada je reč o konzularnoj funkciji (zaštita i pomoć državljanima u inostranstvu) nacionalna ambasada ostaće značajna u doglednoj budućnosti. Ako portugalski građanin izgubi svoj pasoš na Tajlandu, portugalskom zvaničniku biće lakše da dođe do dokumenta da bi utvrdio identitet osobe i da plati njen/njegov povratak u Portugal ukoliko je to

potrebno. Međutim, ako nema portugalskog konzulata, tada Maastrichtski ugovor već predviđa da portugalski državljanin može tražiti pomoći od bilo kog drugog konzulata EU. Što se tiče pristupa nacionalnim teritorijama, Šengenski sporazum mogao bi imati mnogo veći uticaj nego što trenutno ima kada bi konzulati radili zajedno. Zemlje koje učestvuju u Šengenu, koji ukida unutrašnje kontrole granica, imaju zajednička pravila i kriterijume za odobravanje viza. Ovo ima savršenog smisla, jer svako ko je primljen u jednu zemlju Šengena može slobodno da se kreće u bilo koju drugu zemlju učesnicu. Ali, u praksi, zemlje vrlo različito tumače zajednička vizna pravila. Konzulat jedne zemlje Šengena često će prihvati zahtev za vizom koju je već odbio drugi. Ovo neizbežno vodi do prevara i "viznih navalja", jer tražioci vize traže najpopustljivije ambasade. Bilo bi bolje kada bi se sve zemlje Šengena udružile na stvaranju jednog, zajedničkog konzulata za izдавanje viza za celu oblast Šengena.

Takođe, mnoštvo je načina u kojima bi diplomate mogle bolje da sarađuju po pitanjima pravde i domaćih poslova. Mada se retko pojavljuje u naslovima, ovo je postala jedna od najdinamičnijih političkih oblasti EU. Odobravanja azila, pravna saradnja i kontrola granica, sve to spada pod ovu oznaku. Nakon 11. septembra, mere unutrašnje bezbednosti jasno su stekle dodatni osećaj hitnosti. Ali, ova dešavanja teško da su promenila načina na koji rade diplomate EU. Ambasade EU još uvek rade relativno malo zajedničkog izveštavanja o stanju ljudskih prava, o trgovini narkoticima i ljudima, ili o nelegalnoj imigraciji. Ukratko, iako neke konzularne funkcije treba da ostanu čisto nacionalne, druge bi imale koristi od više integrisanog evropskog pristupa.

Kada je reč o trgovinskoj i ekonomskoj funkciji ambasada zaključak je prilično sličan. Jasno, promocija izvoza i investicija treba da ostane u nacionalnim rukama. Za početak, francuski i nemački proizvođači nameštaja takmiče se na stranim tržištima jednakom koliko i u EU. Što je značajnije, svaka država članica ima različite adute za privlačenje stranih direktnih investicija, kao što su niski porezi, dobra infrastruktura ili podrška vlade.

Ali, zalaganja za nacionalna rešenja manje su jasna kada je reč o velikim izvoznim porudžbinama evropskih konzorcijuma kao što su EADS ili Airbus. A u slučaju makroekonomskog izveštavanja, hitno je potreban više integriran pristup i on treba da bude politički moguć. Trenutno, ekonomski stručnjaci iz svih 15 ambasada jure iste informacije i pokrivaju iste događaje. Količina preklapanja je ogromna, dok njihovim izveštajima često nedostaje dubina. Zalaganje za racionalizaciju je snažno.

Približno isti zaključak važi za političku funkciju. Ponovo, čisto bilateralna pitanja postoje i njima se ne mogu baviti evropske strukture. Samo nemačka vlada može odgovoriti na turski zahtev da bude strožija prema kurdske ekstremistima koji rade iz Nemačke. Holandske diplome moraće se umešati ako holandskog državljanina koji rade za nevladinu organizaciju uzmu za taoca na Filipinima. I promociju italijanske kulture takođe je najbolje ostaviti italijanskim diplomatama.

Ali, ima mnogo smisla prikupiti nedovoljne resurse raspoložive za političko izveštavanje. Bez obzira da li je u pitanju neprilika političkih disidenata, izgledi na parlamentarnim izborima ili humanitarna katastrofa, veće zajedničko izveštavanje pomoglo bi u promovisanju zajedničke evropske perspektive. A to bi, zauzvrat, učinilo lakšim postizanje saglasnosti o zajedničkom odgovoru EU.

Kada je reč o rotirajućem predsedništvu, postojeće diplomatske prakse takođe loše funkcionisu. Lokalni ambasador zemlje predsedavajućeg obraća se vladu i medijima u ime EU. On ili ona takođe je odgovorna za informisanje ostalih 14 ambasada o svakoj akciji EU. A po pravilu, predsedavajući ispituje mišljenje ostalih 14 pre davanja bilo kakvih

Susret Jorgosa Papandreua i Gorana Svilanovića, 10. januara 2003. godine

preporuka svom ministarstvu spoljnih poslova i briselskoj mašineriji o tome kakav treba da bude stav EU o, na primer, postupanju prema disidentima u zemlji domaćinu.

Predsedavanje je stoga ogroman zadatak za diplomate na službi van EU - posebno jer zemlje tokom predsedavanja prebacuju mnoge od svojih najboljih zvaničnika nazad u ministarstvo spoljnih poslova. Visoke diplomate kažu da, u praksi, lokalne ambasade predsedavajuće zemlje često upotrebljavaju strategiju izbegavanja rizika. One pokušavaju da budu neupadljive i da izbegavaju bilo kakve nesuglasice, bilo sa zemljom domaćinom ili sa kolegama u EU. Ovo koči svaku kreativnost i još jedan je razlog zašto ulogu rotirajućeg predsedništva treba ukinuti u CFSP.

Sputan ograničenim sredstvima i potrebom za izbegavanjem problema, lokalni ambassador često može biti u senci šefa lokalne delegacije Komisije. Finansijski resursi delegacije Komisije i zastave EU koje se vijore napolju znače da se šef delegacije često vidi kao Ambassador EU. Diplomate Komisije mogu uživati status koji čini nacionalne diplomate ljubomornim. Lokalni novinari, naučnici, zvaničnici, svi nastoje da se obrate delegaciji Komisije svojim pitanjima, čak i ako su ona van dosega Komisije. Ipak, šefu delegacije EU, nedostaje ikakav mandat da govori o pitanjima spoljne politike.

Reformisanje evropske diplomatiјe

Ukratko, diplomatski aparat EU ima nezadovoljavajuće prakse i pravila. Evropska diplomatiјa postaje sve više integrisana, dok su instrumenti ostali prevashodno nacionalni. Resursi i osoblje su loše usklađeni sa zadacima s kojima se suočavaju, a sputani su raskolom između nacionalnih ambasada i delegacija Komisije. Sistem je zreo za radikalnu reformu. Argument da nastavak značaja bilateralnog posla opravdava da sve zemlje EU imaju obilato popunjene ambasade ne uspeva da uveri. Kao što je rekao jedan viši evropski diplomat radeći na službi van EU: "Kad bi se sve evropske diplome usredsre-

dile isključivo na bilateralne poslove, mogli bi da otpuste većinu mojih kolega, dok bi ostali mogli da počnu da rade pola radnog vremena."

Šta se može učiniti? Jedan od koraka koji lideri EU treba odmah da preduzmu je prebacivanje više nacionalnih diplomata iz ministarstava spoljnih poslova u Političku jedinicu u Sekretarijata Saveta. Bilo bi i moguće i politički prihvatljivo da se postepeno poveća broj zvaničnika koji direktno rade za Solanu sa sramnih 26 na oko 500 do kraja 2006. godine. Zadatak Političke jedinice treba da bude davanje nezavisnog saveta Solani o političkim mogućnostima, uz papire koji dolaze od zemalja članica i Komisije.

Nacionalne diplome koje borave van EU takođe treba da urade mnogo više zajedničkog izveštavanja o makroekonomskim i političkim dešavanjima. Jedna mogućnost, koja je već isprobana u nekim prestonicama, je imenovati jednog beležnika EU za sačinjavanje zajedničkog izveštaja o brifinzima koje je održala vlada domaćina. Time se sprečava da svaka ambasada mora da šalje diplomatu u ministarstvo spoljnih poslova kucajući na ista vrata da bi čula istu priču. Ako određeno ministarstvo spoljnih poslova EU želi više informacija ono i dalje može da u skladu sa tim pruži instrukcije svojim zvaničnicima. Ali, takve aktivnosti treba da budu dopuna, ne dupliranje, zajedničkog napora EU.

Sledeći način za promovisanje više saradnje među ambasadama EU van Unije bilo bi da COPS, koristeći svoju ulogu upravljanja i usmeravanja, traži godišnje strateške papire o zemlji. Ti papiri, u suštini godišnji makroekonomski politički izveštaj, treba zajedno da napišu Sekretarijat Saveta i Komisija, dok svih 15 ambasada EU treba da doda svoje ideje. Zajednička saradnja na tim strateškim papirima sa tako mnogo činilaca bila bi, nesumnjivo, teška. Ali, privoleti višestruke birokratije (EU i nacionalne) da rade u tandemu upravo je smisao CFSP. Godišnji strateški papiri takođe bi bili od koristi za ažuriranje *fiche* (prim. prev. franc. listići, kartice), koje Sekretarijat Saveta i Komisija već pripremaju za različite zemlje u neredovnim intervalima.

Naravno, 15 ambasada treba da blisko saradjuje sa nadležnim zvaničnicima u Saveta i Komisiji tokom godine. Ali, godišnji strateški papiri mogli bi pomoći u obezbeđivanju da bilateralne aktivnosti, uključujući projekte pomoći odgovaraju prioritetima Unije i potreba ma zemlje primaoca. Jasno je da je odsustvo koordinacije između nacionalnih i politika Unije jedna od stvari koja zaustavlja EU od probroja svoje težine na globalnu arenu.

Na srednji rok, EU treba da razmisli o stvaranju sopstvene diplomatske službe. EU može da razvije kredibilnu zajedničku spoljnu politiku bez da postane jedinstvena država. Ali, biće teško to uraditi bez korpusa diplomata EU. Građani EU treba da imaju mogućnost da biraju između pristupanja svojoj nacionalnoj službi ili službi EU. Pored toga, EU treba više da koristi prelaske zaposlenih na druge privremene zadatke, ohrabrujući nacionalne diplome da rade u fiksnom periodu za institucije EU. Reformisanje diplomatskih operacija EU bilo bi mnogo lakše kada bi se konačno spojile službe Komesara za spoljne odnose i Mr CFSP, zajedno sa dva generalna direktorata i službenicima odseka u Komisiji i Sekretarijatu Saveta. Novi šef Spoljne politike bio bi šef diplomatske službe EU. Bilo bi onda moguće pretvoriti delegacije Komisije u delegacije EU, pokrivajući sva tri stuba i predstavljajući EU u inostranstvu u spoljnoj politici, kao i u drugim pitanjima. Diplomate EU, šetajući između Političke jedinice u Briselu i ambasada EU mogli bi onda da obave najveći deo zajedničkog političkog i makroekonomskog izveštavanja. Neke od ovih mera očito su za duži period. Zauzeti lideri EU mogli bi ih odbaciti kao previše ambiciozne. Isto tako, nacionalne diplome su sklone da kažu da su reforme koje su ovde predložene nepraktične. Ali, dok se obe grupe bore da stvore manje formulisanu spoljnu politiku, treba da gledaju dalje od kratkoročnih promena u Briselu. Reformisanje evropskog diplomatskog aparata i određivanje dugoročnih zahteva EU jednako su značajni.

PUT NAPRED: PET PRAVILA ZA EVROPSKU SPOLJNU POLITIKU

Spoljna politika, široko definisana, sve više je bitna EU. Dakle, bitno je poboljšati sposobnost EU da brzo deluje kako bi unapredila svoje interese i vrednosti. To bi ne samo pomoglo rešavanju problema širom sveta, već bi i povećalo legitimitet EU u evropskoj javnosti. Zbog toga se lideri EU moraju suočiti sa trenutnim nedostacima učinaka spoljne politike EU i, kao što su ranije činili, raditi na reformi svojih institucija, politika i stavova.

Da bi se obezbedilo da te reforme budu uspešne, liderima EU biće potrebna mapa puta kako bi imali jasan osećaj o pravcu. Ovo je pet predloga za stvaranje kredibilnije spoljne politike EU.

1. Pojednostaviti odlučivanje i dati Mr CFSP više resursa

Sve reformske napore treba usredsrediti na poboljšanje sposobnosti EU da deluje i u krizama i u svakodnevnoj diplomatiji. Za početak, EU treba da ukine ulogu rotirajućeg predsedništva u Zajedničkoj spoljnoj i bezbednosnoj politici. Visoki predstavnik za spoljnu politiku (Mr CFSP) i njegovi zvaničnici treba da preuzmu presudne zadatke zastupanja EU u inostranstvu, predsedavanje radnim grupama na sastancima Saveta i obezbeđivanja podsticaja i praćenja. Spoljna politika EU može sebi teško priuštiti štetne posledice promene predsedavanja svakih šest meseci.

Proces odlučivanja CFSP takođe treba da postane jednostavniji, posebno ako Unija želi da izbegne potpunu političku paralizu nakon proširenja. Opasnost je da će odlučivanje u EU postati još sporije nego što je danas kada više zemalja sa idosinkrazijskim gledištim uđe u EU. Jedan od puteva napred bio bi koristiti postojeće mogućnosti raspoložive po ugovorima, uključujući donošenje odluka (super) kvalifikovanom većinom glasova, ili traženje konstruktivnog uzdržavanja.

Druga mogućnost je koristiti neformalne koalicije za pripreme odluka u manjim, spretnijim grupama.

Potrebno je više resursa da bi Mr CFSP efektivno funkcionisao. Utrostručavanje budžeta CFSP (na 120 miliona evra) možda zvuči ambiciozno, ali bi to poštedelo Solanu od moljenja država članica da mu daju novac da uradi ono što su one tražile od njega. Pored toga, broj zvaničnika koji rade u Političkoj jedinici treba da poraste sa 26 na 500 do 2006. godine. Unija ovo može ostvariti slanjem više nacionalnih diplomata po kratkoročnim ugovorima ili direktnim zapošljavanjem.

2. Obezbediti bolju koordinaciju između institucija EU i između Unije i zemalja članica

Sva tela EU treba više da rade da bi obezbedila da politike EU o trgovini, pomoći, poslovima pravde i domaćim poslovima i okruženju budu eksplicitno povezane sa spoljno političkim ciljevima Unije. Kao prvi korak, lideri EU moraće da reformišu preopterećen Savet opštih poslova, koji se često zapetljava u trivijalnosti političkih sporova. Na njego-

vom mestu, oni moraju da postave nov Spoljnopolitički savet sačinjen od 15 ministara spoljnih poslova sa jasnim fokusom na vođenje spoljnih poslova EU. Novo telo sačinjeno od zamenika ministara spoljnih poslova, trajno smešteno u Briselu, moglo bi onda da se koncentriše na internu listu EU.

EU treba da prevaziđe podelu između nadnacionalnih i međudržavnih strana spoljne politike koje predvode komesar za spoljne odnose i Mr CFSP redno. Na dugi rok, spoljnu politiku EU treba da vodi novi šef nove politike, koji bi se nalazio u Komisiji, ali bi bio odgovoran ministrima spoljnih poslova. EU sebi treba da postavi ciljni datum, možda 2010. godinu, za spajanje prvog i drugog stuba, baš kao što je već prenela mnoge politi-

Kris Patten, visoki komesar EU za spoljnu politiku, Havijer Solana, visoki predstavnik EU za spoljnu politiku i bezbednost i Goran Svilanović, ministar spoljnih poslova SCG

ke sa trećeg stuba na prvi. Tu i dalje mogu biti različiti procesi donošenja odluka unutar jedinstvenog stuba, gde se glasanje kvalifikovanom većinom manje spremno koristi za CFSP nego za, recimo, pitanja o jedinstvenom tržištu. Može se zadržati da se o vojnim pitanjima i razvoju trupa odlučuje jednoglasno. Ovaj predlog je radikalni, ali EU će morati da sproveđe odvažne reforme, posebno nakon proširenja.

Zvaničnici koji rade u dva generalna direktorata za spoljne odnose u Komisiji i Savetu treba spojiti, stvarajući tako embrion diplomatske službe EU. Diplomate EU van Unije moraju da obavljaju više zajedničkog izveštavanja kako bi razvili zajedničke stavove o globalnim problemima kao neophodan prvi korak ka efektivnoj akciji EU.

U međuvremenu, potreban je veći napor da bi se obezbedila efektivna koordinacija između programa EU i programa država članica, posebno kada je reč o finansijskoj po-

moći. Komisija i Savet treba da jasno ukažu na one države članice čije su nacionalne akcije u neskladu sa politika i ciljevima Unije.

3. Igrati na svoje snage: Boriti se za međunarodne organizacije i globalna pravila.

EU ima pravo da teži međunarodnom sistemu zasnovanom na pravilima. Uprkos zahtevima američkih i drugih skeptika, promovisanje međunarodnih pravila i snažnih multilateralnih režima nije znak slabosti, niti je to samo reakcija na uspešno evropsko iskustvo u podređivanju međudržavnih odnosa vladavini prava. Globalna pravila i međunarodne koalicije neophodni su za rešavanje gorućih svetskih problema, posebno onih koji se odnose na neuspešne države, trgovinu oružjem, organizovan kriminal i životnu sredinu.

EU treba, kad god je moguće, da pokuša da sarađuje sa SAD, jer je to gotovo uvek preduslov za efektivnu međunarodnu akciju. Ali, EU treba da se odupre "zavisti prema supersili" i da ima hrabrosti da razvije sopstven, osoben pristup.

4. Postaviti smislene prioritete i držati ih se

Spoljna politika EU je nov i nepotpun projekt kojem su preko potrebni jasni prioriteti. Političari EU stoga treba da se odupru izazovu da žele da imaju politiku o svim pitanjima, sukobima i regionima u svetu. Sviše je rano za takav sveobuhvatan pristup. Unija takođe treba da prekine sa navikom izrade beskrajnih listi prioriteta i EU treba da koristi više "klauzule koje zahtevaju ukidanje do određenog datuma, ukoliko se ne obnove (prim. prev. sunset clauses)", koje ukazuju kako i kada će se završiti programi pomoći ili političke inicijative.

Novi Mr Spoljna politika i ministri spoljnih poslova treba da održe upadljivu javnu debatu, možda jednom godišnje, da bi utvrdili prioritete za CFSP i koliko će oni koštati. Lista prioriteta treba da pokriva najviše tri ili četiri pitanja. Ovaj usredsređeniji pristup treba da poveća verovatnoću stvaranja jednog ili dva preko potrebna uspeha.

5. Misliti strateški i globalno, ali početi sa bliskim susedstvom

EU treba da bude aktivan, globalan igrač koji gleda ka spolja i treba da razvije svoju političku uključenost u Aziji, subsaharskoj Africi i Latinskoj Americi. Ali, sa CFSP još u povoju, bilo bi mudro usredsrediti pažnju na Balkan, Rusiju, Ukrajinu, Bliski istok i severnu Afriku.

Kako se približava proširenje EU, lideri treba da posvete više pažnje i resursa onim zemljama koje će biti tik van novih granica Unije. EU treba da postavi kao prioritet razvoj agilne i efektivne politike susedstva koja bi mogla da postane test-slučaj za sposobnost EU da razvije dalekosežne političke instrumente i programe, na udružen način.

Mnoge od ovih reformi zvuče ambiciozno. Neki predlozi, kao što je ukidanje uloge rotirajućeg predsedništva u CFSP ili spajanje posla Patena i Solane, zahtevaju promene ugovora EU. Druge mere, kao što je upotreba više neformalnih liderских koalicija ili povezivanje pomoći i drugih programa EU sa prioritetima spoljne politike, mogu se sprovesti odmah. Trenutno je uobičajena mudrost da vlade nikada neće pristati na vrstu radikalnog remonta evropske spoljne politike koju ovaj pamflet preporučuje. Ali, uobičajena mudrost je uvek pogrešna.

Pridruživanje Evropskoj uniji

Filozof Šopenhauer jednom je rekao da sve istine prolaze kroz tri faze: prvo su smešne, onda im se vatreno protivi i konačno se prihvataju kao očigledne. Ideja da EU može postati cenjeni spoljnopolitički igrač trenutno je zaglavljena negde između prve i druge faze. Evropski političari moraju obezbediti vođstvo neophodno za njeno podizanje u fazu tri.

LEKSIKON EVROPSKIH INTEGRACIJA

Acquis Communautaire

Acquis Communautaire (skraćeno "acquis" označava komunitarno pravo, ali označava i pravne tekovine EU) skup je prava i obaveza zemalja članica EU. Nije reč samo o pravu u užem smislu, s obzirom da obuhvata: sadržaj, načela i političke ciljeve osnivačkih ugovora, zakonodavstvo usvojeno primenom osnivačkih ugovora i presude Suda Evropske zajednice, deklaracije i rezolucije koje je usvojila EU, mere koje se odnose na zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku, mere koje se odnose na pravosuđe i unutrašnje poslove, na međunarodne ugovore koje je sklopila EU, kao i na ugovore između zemalja članica na području delovanja EU. Svaka država koja teži članstvu EU mora prihvati odluke iz osnivačkih ugovora i uskladiti svoje zakonodavstvo sa Acquis Communautaire.

Bela Knjiga / Zelena Knjiga (White Paper / Green Paper)

Bela knjiga je vrsta dokumenta Komisije EU u kojem su sadržani predlozi budućih akcija Zajednice u pojedinim oblastima. Ponekad, Bela knjiga sledi Zelenu knjigu, koju Komisija EU izdaje da bi počela proces konsultacija o nekom pitanju u evropskim razmerama. U kontekstu približavanja zemalja Centralne i Istočne Evrope (CIEZ) evropskim integracijama, Komisija EU je izdala Belu Knjigu o pripremama CIEZ za integraciju na unutrašnje tržište/jedinstveno tržište, kao vrstu vodiča pridruženim zemljama CIEZ u proces usklađivanja zakonodavstava na polju uređenja unutrašnjeg tržista/jedinstvenog tržista. Taj dokument obrađuje 22 od ukupno 35 poglavlja propisa sadržanih u Acquis Communautaire.

CARDS program

Najveći deo pomoći EU namenjene zemljama Zapadnog Balkana plasira se u okviru programa CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization). Ovaj program namenjen je podršci pomenutim zemljama u Procesu stabilizacije i asocijacije i fokusiran je na ekonomsku rekonstrukciju, demokratsku stabilizaciju (uključujući modernizaciju državne uprave), pomirenje i povratak izbeglica. Za period 2001-2006. g. planirano je da EU u okviru programa CARDS u zemlje Zapadnog Balkana usmeri 4,65 milijardi evra pomoći. Srbija prima u proseku negde oko 200 ml. evra pomoći godišnje.

Carinska unija (Customs Union)

Carinska je unija takav oblik udruživanja zemalja pri kojem zemlje u Uniji sporazumno ukidaju carine u međusobnoj razmeni unutar Unije, odnosno uvo-

de zajedničke carine na uvoz proizvoda iz trećih zemalja. Carinska Unija je bila glavno ekonomsko (privredno) uporište Ugovora o osnivanju Evropske Ekonomiske Zajednice iz 1957 godine, koji je već tada težio stvaranju i realizaciji četiri ekonomске slobode.

CEFTA (Central Europe Free Trade Agreement)

Osnovni ciljevi Sporazuma o osnivanju Srednjoevropske zone slobodne trgovine (CEFTA) su usklađivanje razvoja ekonomskih odnosa između zemalja potpisnica putem razvoja trgovine, ubrzanje razvoja komercijalnih aktivnosti, podizanje životnog standarda i osiguranje boljih mogućnosti zapošljavanja, povećanje produktivnosti i postizanje finansijske stabilnosti. Sporazum o slobodnoj trgovini srednje Evrope, potpisale su u decembru 1992. tadašnja Čehoslovačka, Mađarska i Poljska. U januaru 1996. sporazum je potpisala Slovenija, a u julu 1997 i Rumunija. Nakon proširenja EU 2004 g. u sporazumu CEFTA će ostati samo tri zemlje (H, R, B).

COST program

Program COST ("Coop ration europe ene dans le domaine de la recherche scientifique et technique") ustanovljen je 1971. kao međuvladin okvir za evropsku saradnju u domenu naučnih i tehnoloških istraživanja, koji omogućava da se istraživanja, finansirana iz nacionalnih fondova, koordiniraju na evropskom nivou. COST nije klasičan istraživački program, učešće je po izboru i okuplja samo zainteresovane zemlje

SCG je juna 2001. postala punopravni član COST.

Cost-Benefit Analiza (Cost Benefit Analysis)

Cost-Benefit analiza je procena relativne vrednosti promena na postojeće ili predložene situacije ili projekte. Analiza metodološki ispituje troškove, koristi i rizike svih opcija, da bi se odredili troškovno najdelotvorniji načini postizanja zadatih ciljeva. U kontekstu približavanja EU, Cost-benefit analiza služi proceni učinka integracije na trgovinu, monetarnu i fiskalnu politiku, kao i na pojedine sektore.

Ekonomski i Monetarna Unija (Economic and Monetary Union - EMU)

Ekonomski i monetarna unija (EMU) je proces kojim zemlje članice EU usklađuju svoje ekonomski i monetarne politike sa krajnjim ciljem usvajanja zajedničke valute - evra (euro), koja je puštena u opticaj 1. januara 2002. Sam proces stvaranja EMU odvijao se u tri faze. U prvoj (1990-1993) cilj je bio da se osigura slobodno kretanje kapitala i ostvari koordinacija ekonomskih politika, kao i bli-

ska saradnja Centralnih banaka; u drugoj fazi (1994-1998) cilj je bio približavanje ekonomskih i monetarnih politika zemalja članica (da bi se osigurala stabilnost cene i stabilne javne finansije); cilj treće faze (od januara 1999.) bilo je osnivanje Evropske Centralne Banke, utvrđivanje kursa i uvođenje jedinstvene valute. Ugovorom iz Maastrichta (Maastricht, 1993.) u potpunosti je razrađen cilj postizanja monetarne unije, kao i metode i vremenski okvir stvaranja EMU.

Ekonomski i socijalni komitet (Economic and Social Committee)

Ovo telo EU ima za cilj da, kao savetodavni organ, zastupa interes privatnih i socijalnih grupa iz zemalja članica EU. Ovaj komitet je ustanovljen još Rimskim ugovorom iz 1957. i od tada zauzima značajno mesto u proceduri donošenja odluka Saveta EU, odnosno Komisije EU (u određenim slučajevima postoji obaveza konsultovanja ovog komiteta). Takođe, ovaj komitet može samostalno da objavljuje svoje mišljenje po pitanjima iz svoje nadležnosti. Komitet ima 222 člana, podeljenih u 3 grupe (radnici, poslodavci i ostali) i u punom sastavu se sastaje 10 puta godišnje. Prosečno godišnje objavi oko 180 mišljenja.

EUREKA program

Zapadnoevropske zemlje i EU lansirale su 1985. program EUREKA (Evropski program tržišno orijentisanih istraživanja i razvoja) kao pan-evropski okvir za

saradnju industrije i istraživačkih instituta u oblasti razvoja i korišćenja novih tehnologija u cilju povećanja evropske konkurentnosti i poboljšanja kvaliteta života. SCG je 2001. dobila status posmatrača u programu EUREKA

Ovaj program treba razlikovati od "Audiovizuelne Eureke", panevropske međuvladine organizacija čije su članice pored 35 zemalja, Komisija EU i Savet Evrope. Inicijativa je lansirana 1989. godine u Parizu sa osnovnim ciljem unapređenja audiovizuelnog sektora u Evropi, a od 1996. posebno u centralnoj, istočnoj i južnoj Evropi iz aspekta približavanja zemalja pomenutog regiona EU i SE. SCG je punopravni član AE.

Evro (Euro)

Evro je jedinstvena valuta EU koju je 1. januara 1999. prihvatile 11 zemalja članica EU (Austrija, Belgija, Finska, Francuska, Irska, Italija, Luksemburg, Hollandija, SR Nemačka, Portugal i Španija) sa krajnjim ciljem potpunog ukidanja nacionalnih valuta. Danska i V. Britanija koristile su pravo ostajanja izvan zone "evro zone" (prema Ugovoru iz Maastrichta), dok Grčka i Švedska nisu zadovoljile

kriterijume približavanja (convergence criteria) do navedenog datuma. Međutim, i ove zemlje su ispunile kriterijume, pa je evro (euro) od 1. januara 2002. uveden u 12 zemalja članica, izuzev u Danskoj, Švedskoj i V. Britaniji.

Evropska agencija za rekonstrukciju (European Agency for Reconstruction - EAR)

Osnovni zadatak Evropske agencije za rekonstrukciju je upravljanje najvažnijim delom programa pomoći CARDS EU namenjenih Srbiji, KIM i Crnoj Gori, kao i Makedoniji. Osnovana je februara 2000. sa sedištem u Solunu i operativnim centrima u Beogradu, Podgorici, Prištini, kao i u Skoplju. Ovo je nezavisna agencija EU, koja je odgovorna Evropskom savetu i Evropskom parlamentu. Najvažniji ciljevi Agencije su sprovođenje fizičke i privredne rekonstrukcije (posebno infrastrukture), kreiranje osnove za razvoj tržišne privrede (uključujući podršku privatnim firmama), kao i podrška demokratizaciji, ljudskim pravima i vladavini zakona.

Evropska bezbednosna i odbrambena politika (European Security and Defence Policy - ESDP)

Rastuće približavanje članica EU u oblasti bezbednosti i odbrane rezultiralo je formulisanjem evropske bezbednosne i odbrambene politike. Cilj ove politike je da se donekle zanemareni zajednički bezbednosno-odbrambeni aspekt EU usaglasi sa ukupnom rastućom ulogom EU u svetu. Odluka o formiranju snaga za brzo reagovanje (Rapid Reaction Forces), kao i posebne Agencije za naoružanje predstavlja značajne korake u tom pravcu.

Evropska povela o energiji (European Energy Charter)

Na inicijativu Komisije EZ 1991. u Hagu je potpisana Evropska povela o energiji u cilju poboljšanja sigurnosti snabdevanja energijom i postizanja maksimalne efikasnosti u proizvodnji, konverziji, transportu, distribuciji i korišćenju energije uz svest o zajedničkoj odgovornosti za zaštitu životne sredine. Na osnovu Povelje, koja je politička deklaracija, zemlje-članice su 1994. potpisale pravno obavezujući multilateralni Ugovor o poveli o energiji (Energy Charter Treaty) i kasnije Protokol o energetskoj efikasnosti i vezanim aspektima životne sredine. SRJ je juna 2001. potpisivanjem Povelje o energiji dobila status posmatrača i pravo da otpočne proces pristupanja Ugovoru i Protokolu.

Evropska fondacija za obuku (European Training Foundation - ETF)

Evropska fondacija za obuku je agencija Evropske unije čiji je cilj pomoći u procesu reforme stručnog obrazovanja i obuke u zemljama Centralne i Istočne

Pridruživanje Evropskoj uniji

Evrope, Zajednici nezavisnih država (ZND) i Mongoliji, kao i određenim mediteranskim zemljama. ETF pruža tehničku podršku Komisiji EU u sproveđenju TEMPUS programa.

Evropska investiciona banka (European Investment Bank - EIB)

Evropska investiciona banka je najvažnija finansijska institucija EU i ima sedište u Luksemburgu. Uloga EIB je da obezbedi sredstva za kapitalne investicije namenjene za razvoj i integraciju EU. Oba banka odobrava kredite uz minimalne godišnje kamate, prvenstveno za razvoj nedovoljno razvijenih regiona, modernizaciju saobraćajne, telekomunikacione i energetske infrastrukture, konkurenčnosti evropske industrije, razvoj malih i srednjih preduzeća, zaštitu okoline i sl. Ukupna vrednost kredita EIB iznosi oko 20 milijardi evra godišnje, s tim što u finansiranju nijednog pojedinačnog projekta ne učestvuje sa više od 50 odsto.

Evro info centri (EURO Info Centres)

Ovi centri imaju savetodavnu ulogu, prvenstveno za pitanja malih i srednjih preduzeća. Smešteni su u ustanovama koje se bave poslovnim organizacijama a cilj im je povezivanje i upoznavanje ovih ustanova sa mogućnostima koje pruža EU, slobodno tržište i internacionalizacija poslovanja.

Evropska unija (European Union)

Pojam Evropska unija uveden je Sporazumom o Evropskoj Uniji iz Maastrichta (1993). Obuhvatio je tri Zajednice (Evropsku zajednicu za ugalj i čelik - ECSC, Evropsku ekonomsku zajednicu - EEC i Evropsku zajednicu za atomsku energiju - Euroatom) kao prvi stub Evropske unije (first pillar), Zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku kao "drugi stub" saradnje EU i Saradnju u pravosuđu i unutrašnjim poslovima ili "treći stub saradnje" EU.

Evropska zajednica (European Community)

Izraz Evropska zajednica se koristio u neslužbenom govoru do pregovora o Evropskoj uniji za tri Zajednice utemeljene ugovorima u Parizu i Rimu. Evropske zajednice je ispravan naziv za Zajednicu, koja obuhvata: Evropsku zajednicu za ugalj i čelik (prestala da postoji), Evropsku ekonomsku zajednicu i Evropsku zajednicu za atomsku energiju. U službenom govoru Evropske unije, navedene tri zajednice se nazivaju skraćeno Zajednica.

Evropski ekonomski prostor (European Economic Area - EEA)

Zona slobodne trgovine - unutrašnje tržište, koja uz 15 zemalja EU uključuje još Island, Lihtenštajn i Norvešku (18 zemalja sa oko 380 miliona stanovnika). Sporazum o formiranju EEA stupio je na snagu 1.1.1994.

Evropski monetarni sistem (European Monetary System - EMS)

Kao logična posledica zajedničkog interesa da se stabilizuju cene na zajedničkom tržištu EEZ, ustanovljen je Evropski monetarni sistem, kao sistem fiksiranih (ali istovremeno prilagodljivih) kurseva između valuta, sa jasno definisanim pravilima za intervenisanje. Funkcionisanje evropskog monetarnog sistema podržano je saradnjom centralnih banaka zemalja članica u okviru Evropskog sistema centralnih banaka (European System of Central Banks - ESCB). U EMS su i dalje zemlje EU koje nisu uključene u "evro-zonu".

Evropski Parlament (European Parliament - EP)

Evropski parlament, sa sedištem u Strazburu, je predstavničko telo 370 miliona stanovnika Evropske unije. Zastupnici u Parlamentu se biraju direktnim glasanjem od 1979. a broj zastupnika koji se biraju u pojedinim zemljama članica srazmeran je udelu stanovnika te zemlje u ukupnom broju stanovnika EU. Trenutno, Evropski Parlament ima 626 poslanika, okupljenih u devet poslaničkih grupa zavisno od programske ili ideološke bliskosti. Ovlašćenja EP su sledeća: razmatranje predloga Komisije EU, učestvovanje u donošenju propisa putem postupka suodlučivanja sa Savetom EU, imenovanje i razrešenje članova Komisije EU, pravo upita vezano za rad Komisije i Saveta EU, podela ovlašćenja u donošenju godišnjeg budžeta i nadzor nad njegovom implementacijom zajedno sa Savetom EU. Uloga EP je značajno ojačana Ugovorima iz Amsterdama i Nice, a treba očekivati da se novim Ustavom EU i dalje šire nadležnosti EP.

Evropski Savet (European Council)

Evropski Savet (Samit EU) je pojam koji nastao u praksi i koji je zatim utemeljen Jedinstvenim evropskim aktom (Single European Act, 1986.). Šefovi vlada ili država Evropske unije sastaju se najmanje dva puta godišnje zajedno sa predsednikom Komisije EU kako bi razmatrali o svim pitanjima relevantnim za EU. Težište na ovakvim sastancima je na ključnim pitanjima od interesa za spoljnu, bezbednosnu i internu politiku EU čiji se zaključci potom objavljaju u vidu saopštenja i u funkciji su uredaba, smernica ili orientacije za rad institucija EU.

Evropski sporazumi (Europe Agreements)

Evropski sporazum je poseban oblik sporazuma o pridruživanju između Evropske unije i pojedinih zemalja Centralne i Istočne Evrope, kao i Baltičkih zemalja. Osnovni cilj Sporazuma je priprema pridruženih zemalja za priključivanje Evropskoj uniji. Temelji su na načelima poštovanja ljudskih prava, demokratije, pravne države i tržišne ekonomije. Evropski sporazumi su sklopljeni sa deset država: Bugarskom, Češkom, Estonijom, Mađarskom, Litvanijom, Letonijom, Poljskom, Rumunijom, Slovačkom i Slovenijom. Sporazum se zaključuje na neodređeno vreme i sadrži sledeće elemente: politički aspekt, koji predviđa bilateralne i multilateralne konsultacije o svim pitanjima od zajedničkog interesa, trgovinski aspekt (stvaranje zone slobodne trgovine), ekonomsku, finansijsku i kulturnu saradnju, usklađivanje zakonodavstva posebno u oblasti intelektualne svojine i tržišne konkurenциje. Evropski sporazum stupa na snagu posle ratifikacije od strane zemalja članica EU, Evropskog parlamenta i odgovarajuće institucije zemlje kandidata predviđene Ustavom te zemlje. U periodu od potpisivanja do stupanja na snagu Evropskog sporazuma primenjuje se tzv. Interim sporazum (Interim Agreement) kojim se uređuje unutrašnje tržište, uključujući i trgovinu.

Izveštaj (Studija) o izvodljivosti (Feasibility Report-Study)

Izveštaj o izvodljivosti je dokument koji ispituje izvodljivost napretka odnosa između Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana u okviru Procesa stabilizacije i pridruživanja (asocijacije), sa krajnjim ciljem zaključivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanja - političke (tj. posebni politički uslovi za svaku zemlju) i ekonomske (oblast regulisana unutrašnjim tržištem). Izveštaj o izvodljivosti Komisija EU izrađuje na temelju podataka koje sakupi Misija Komisije EU za procenu stanja i Zajednička konsultativna radna grupa. Na osnovu izveštaja Saveta Evropske unije donosi se smernica o započinjanju pregovora o potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Jedinstveno tržište (Single Market / Internal Market)

Jedinstveno ili unutrašnje tržište je pojmovni okvir za ujedinjene ekonomskog područja Evropske unije putem ostvarenja tzv. četiri slobode - slobode kretanja ljudi, roba, usluga i kapitala bez unutrašnjih granica (regulisano članom 14 o EZ). Danas se više koristi pojам unutrašnje tržište, a tako je i definisan u Ugovoru o Evropskoj uniji za isto značenje, tj. za ukidanje svih unutrašnjih prepreka funkcionisanju četiri slobode. Jedinstven evropski akt (Single European Act) iz 1986. je prvi doneo bitne izmene i dopune Rimskih ugovora potrebne za uspostavljanje jedinstvenog tržišta, a početkom 1993. počelo je da funkcioniše unutrašnje tržište Evropske unije.

Komisija EU (European Commission)

Komisija EU jedna je od pet osnovnih institucija EU, koja ima ovlašćenja da pokreće inicijative, da priprema odluke Saveta EU i da ih sprovodi po usvajanju, da vrši nadzor ili kontrolu primene odluka i drugih akata u zoni EU. U striknom smislu te reči ima izvršnu funkciju, poput vlada država. Ona takođe obezbeđuje sprovođenje osnivačkih ugovora i realizuje interes EU. Komisija je sastavljena od 20 članova (po dva iz Francuske, SR Nemačke, Italije, Španije i V. Britanije, kao i po jedan član iz ostalih zemalja članica). Članove Komisije EU sporazumno određuju zemlje članice, a potvrđuje ih Evropski Parlament kojem je Komisija EU odgovorna. Mandat članova Komisije EU traje pet godina.

Komitet političkih direktora (COPOL)

Formacija koja okuplja političke direktore u ministarstvima inostranih poslova zemalja članica EU. Slično COREPER-u, rad ove formacije je u funkciji priprema sastanaka Saveta EU. Od nedavno, ovo telo je dobilo proširene nadležnosti kao Komitet za politička i bezbednosna pitanja (COPS).

Komitet regionala (Committee of the Regions)

Ovo telo EU, koje je ustanovljeno Ugovorom iz Maastrichta 1993. g., ima savezodavnu ulogu i nema formalne mogućnosti da zaustavi ili odloži proces donošenja odluka Saveta, odnosno Komisije EU. Ovaj komitet ima 222 člana, koji predstavljaju regionalne i lokalne vlasti iz zemalja članica EU. Cilj ovog tela je da proces odlučivanja u EU fokusira ka posebnim interesima regiona, odnosno da ga približi interesima i očekivanjima građana EU.

Komitet stalnih predstavnika (COREPER)

Formacija koja okuplja stalne predstavnike - ambasadore 15 zemalja članica EU pri EU u Briselu. Na sastancima COREPER-a pripremaju se dnevni red i odluke Saveta EU (Ministarskih saveta).

Komitet za Zapadni Balkan (COWEB)

Radna grupa Saveta EU zadužena za problematiku Zapadnog Balkana. Sačinjavaju je predstavnici MIP-ova zemalja članica EU zaduženi za pitanja ovog regiona. Dogовори и закљућци са састанака COWEB-а у великој мери одређују касније закљуčке Савета ЕУ у вези са Западним Балканом.

Konvencija o budućnosti Evrope (Convention on the future of Europe)

Na Samitu EU održanom u Lakenu krajem 2001. odlučeno je da se sazove Konvencija o budućnosti Evrope, čiji je cilj da u periodu 2002-2003. pripremi teren za Međuvladinu konferenciju, koja bi usvojila novi najviši pravni akt EU ("Evropski ustav"). Ovim aktom bi se, na bazi dosadašnjih pozitivnih iskustava, kao i u skladu sa očekivanjima građana EU, dao novi, moderan okvir za EU na početku 21. veka., kako bi EU postala demokratičnija, transparentnija i efikasnija - uključujući pitanja preraspodele nadležnosti između tela EU, kao i nadležnosti između EU i zemalja članica. Za predsedavajućeg Konvencije je bio izabran bivši francuski predsednik Valeri Žiskar d'Esten, a Konvenciju su činili i predstavnici šefova država ili vlada, predstavnici nacionalnih parlamenta, Evropskog parlamenta i Komisije EU. Konvencija je završila sa radom sredinom 2003. godine sa usvajanjem "Ugovora o Ustavu EU", koji bi zatim trebalo da bude usvojen na Međuvladinoj konferenciji država članica EU.

Kriterijumi iz Kopenhagena (Copenhagen Criteria)

Na sastanku Evropskog saveta u Kopenhagenu 1993. šefovi država ili vlada zemalja članica Evropske unije složili su se da će primiti u članstvo EU pridružene zemlje članice iz Centralne i Istočne Evrope koje izraze želju za tim. Te zemlje

će postati punopravne članice kada ispune sledeće kriterijume: (1) stabilnost institucija koje osiguravaju demokratiju, pravnu državu, poštovanje ljudskih prava i manjina, (2) postojanje efikasnog tržišnog privređivanja, (3) sposobnost preduzeća da izdrže tržišni pritisak snaga u Uniji i (4) sposobnost preuzimanja obaveza koje proizilaze iz članstva uključujući sprovođenje ciljeva političke, ekonomske i monetarne unije. Ti su kriterijumi poznati kao Kriterijumi iz Kopenhagena.

Međuvladina konferencija (Intergovernmental Conference)

Međuvladina konferencija podrazumeva pregovore između vlada zemalja članica EU, čiji se ishod obično ogleda kao dodatak osnivačkim ugovorima. Takav tip pregovora između zemalja članica donosi promene u pravnim i institucijskim strukturama, kao i u sadržaju osnivačkih ugovora (npr. Ugovor o EU/ Ugovor iz Maastrichta rezultat je rada međuvladine konferencije). Do sada je održan niz međuvladinih konferencija, a jedna od poslednjih je zaključena Ugovorom iz Nice (2000.).

Okvirni program EU za istraživanja, tehnološki razvoj i ogledne aktivnosti (Framework Programme of the European Community for Research, Technological Development and Demonstration Activities - FP)

Glavni instrument za realizaciju istraživačke politike EU koji organizaciono i finansijski podržava saradnju između univerziteta, istraživačkih centara i industrije. Donosi se svake četiri godine, od 1998-2002. je Peti okvirni program, a od 2003-2006. Šesti. Peti FP je u posebnom potprogramu otvorio mogućnost za učešće trećih zemalja (za SRJ od 2001. godine otvoren potprogram COPERNICUS), a očekuje se da Šesti FP bude otvoreniji za zemlje SAP.

Pakt o stabilnosti (Stability Pact)

Strateški cilj Pakta stabilnosti za Jugo-istok Evrope (JiE), političkog dokumenta usvojenog 10. juna 1999. u Kelnu, je stabilizacija u regionu putem približavanja zemalja Jugo-istočne Evrope evro-atlantskim strukturama i jačanja međusobne saradnje. Pakt postavlja okvir za saradnju država regiona Jugo-istočne Evrope, država članica EU, SAD, Ruske federacije i međunarodnih organizacija (OEBS, Savet Evrope, UN, NATO, Zapadno evropska unija - WEU, UNHCR i OECD - Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj) uključujući i međunarodne finansijske institucije (MMF, Svetska banka, Evropska investiciona banka i Evropska banka za obnovu i razvoj), kao i regionalne inicijative (Royaumont proces, Ekonomski saradnji crnomorskih zemalja - BSEC, Srednjoevropska inicijativa - CEI, Inicijativa za saradnju u Jugo-istočnoj Evropi - SECI i Proces saradnje Jugo-istočne Evrope - SEECP).

Partnerstvo u pristupanju (Accession Partnership)

Partnerstvo u pristupanju je glavni instrument predpristupne strategije zemlje kandidata i EU (proces koji je Evropski Savet definisao u Luksemburgu 1997. a sastoji se od određivanja prioriteta i finansijske pomoći, kao i priprema za pregovore zemalja kandidata kroz "screening"). Tim se partnerstvom zajednički određuju kratkoročni i srednjoročni prioriteti na putu ka punopravnom članstvu. Putem tog instrumenta takođe se određuje finansijska pomoć EU u ispunjavanju prioritetnih ciljeva, kao i uslovi vezani za tu finansijsku pomoć.

Za zemlje Zapadnog Balkana će od 2004. godine funkcionišati sličan instrument pod nazivom "**Evropsko partnerstvo**".

PHARE - Program pomoći

PHARE program pomoći ustanovljen je posle pada komunizma u Centralnoj i Istočnoj Evropi 1989. sa ciljem privredne obnove zemalja u regionu. PHARE je glavni finansijski instrument predpristupne strategije za deset zemalja Centralne i Istočne Evrope koje su podnele molbe za članstvo u Evropskoj uniji. Ciljevi PHARE programa za period 2000-2006. su pre svega usmereni na izgradnju institucija neophodnih u procesu približavanja evropskim integracijama, kao i finansiranje investicija u zemljama kandidatima za članstvo. Sličan program TA-CIS, se primenjuje za Zajednicu nezavisnih država (ZND).

Pojačana saradnja

Mogućnost koju daju Ugovori o EU da jedan deo država članica međusobno ugovori "pojačanu saradnju" (tj. viši stepen integracije) u nekoj oblasti za koju nisu zainteresovane ostale članice EU. Faktički primeri ovakvog sistema u ovom momentu su monetarna unija i Šengenski sporazumi.

Pravni akti EU

U pravno-obavezujuće propise EU ulaze uredbe, uputstva (direktive) i odluke. Propise usvaja Savet EU, sam ili u saradnji sa Evropskim parlamentom, a na predlog Komisije EU.

U okviru zajedničke spoljne i bezbednosne politike usvajaju se zajednički stavovi, zajedničke akcije, zajedničke strategije i deklaracije.

Predsedavanje Evropskom unijom (Presidency of the European Union)

Na mestu predsedavajućeg Evropskom unijom svakih šest meseci smenjuju se zemlje članice EU ustaljenim redosledom. Funkcija Predsedavajućeg omogućava da svaka zemlja-članica da puni doprinos uspešnom radu institucija EU i izraz je njihove ravnopravnosti.

Posmatračka misija EU (The European Union Monitoring Mission - EUMMC)

Rad ove misije je usmeren na praćenje političke i bezbednosne situacije u SCG, posebno kopnene zone bezbednosti ustanovljene vojno-tehničkim sporazumom i rezolucijom SB 1244, praćenje situacije na administrativnoj granici sa KiM, međuetničkih odnosa, povratka izbeglica i raseljenih lica i sl.

Postupak suodlučivanja (Codecision procedure)

Postupak suodlučivanja je vrsta procedure donošenja odluka EU (uz postupak konsultacija, postupak saradnje, kao i pristanak Parlamenta) uveden Ugovorom iz Maastrichta. Tim se postupkom daje veća moć Evropskom parlamentu kod usvajanja pravnih instrumenata zajedno sa Savetom Evropske unije. U praksi, time je data veća zakonodavna vlast Parlamentu (u odnosu na Komisiju EU) u sledećim oblastima: slobodno kretanje radnika, pravo osnivanja preduzeća, usluge, unutrašnje tržište, obrazovanje (podsticajne mere), zdravstvo (podsticajne mere), zaštita potrošača, transevropske mreže (uputstva), zaštita čovekove okoline (opšti program aktivnosti), kultura (podsticajne mere) i istraživanje. Ugovorom iz Amsterdama postupak suodlučivanja je pojednostavljen i proširen na oblasti socijalne isključenosti, javnog zdravstva i borbe protiv pronevera koje utiču na finansijske interese Zajednice.

Proces stabilizacije i pridruživanja (Stabilisation and Association Process)

U cilju stabilizacije stanja u zemljama Jugo-istočne Evrope i približavanja ovih zemalja Evropskoj uniji, Komisija EU je u maju 1999. inicirala Proces stabilizacije i pridruživanja za Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Makedoniju, i Saveznu Republiku Jugoslaviju (odnosno SCG) kojim se unapređuje do tada aktuelni Regionalni pristup Evropske unije zemljama regionala. Ovaj proces, u određenoj fazi, predviđa potpisivanje **Sporazuma o stabilizaciji i asocijaciji** - nove vrste ugovornog odnosa EU čiji je cilj stabilizacija zemalja u regionu putem njihovog približavanja evropskim integracijama. Sporazumi o stabilizaciji i asocijaciji će se prilagoditi okolnostima u pojedinoj zemlji, a vremenski okvir za potpisivanje ugovora će zavisiti od početka i trajanja pregovora o potpisivanju takvog ugovora, kao i od dinamike ispunjavanja uslova EU pojedine zemlje.

Proširenje EU (EU Enlargement)

Proces proširenja EU započet je još u vreme Evropske ekonomске zajednice, 1973. kada je tadašnja EEZ sa šest (Francuska, Z. Nemačka, Italija, Belgija, Holandija, Luksemburg) proširena na devet zemalja (pristupile V. Britanija, Irska i Danska). Grčka je u EZ primljena 1.1.1981. a Španija i Portugalija 1.1.1986.

Pridruživanje Evropskoj uniji

Nemačka se ujedinila 3.10.1990. čime se EZ proširila i na teritoriju dotadašnje Istočne Nemačke. Prijemom Austrije, Švedske i Finske 01.1.1995. godine, EU je prerasla u "petnaestoricu". Status kandidata za prijem je imalo 13 zemalja (Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska, Slovenija, Litvanija, Estonija, Letonija, Bugarska, Rumunija, Kipar, Malta i Turska). Očekuje se da sledeći talas proširenja EU bude do sada najveći (obuhvatiće deset zemalja), a da nove članice budu primljene 1. maja 2004. Nakon toga, kandidati za članstvo će biti Rumunija, Bugarska i Turska.

Zemlje Zapadnog Balkana su "potencijalni kandidati" za članstvo, a formalno sticanje statusa kandidata zavisiće od uspeha u sprovodenju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanja i "Evropskog partnerstva". Hrvatska je podnela zahtev za članstvo EU u 2003. godini.

Rimski ugovor (Treaty of Rome)

Rimskim ugovorima osnovane su Evropska ekonomска zajednica (EEZ ili EEC) i Evropska zajednica za atomsku energiju (Euroatom), a potpisani su u 1957. u Rimu. Njima je ustanovljena carinska unija između zemalja Evropske zajednice za ugalj i čelik (SR Nemačka, Francuska, Italija, Holandija, Belgija i Luksemburg) i postavljeni su ciljevi stvaranja zajedničkog tržišta koji bi obezbeđio slobodno kretanje ljudi, roba, usluga i kapitala. Euroatom je postavio ciljeve razvoja na polju korišćenja atomske energije u šest država članica. Rimski ugovori i Ugovor o Evropskoj zajednici za ugalj i čelik (1952) objedinjeni su u Ugovoru o spajaju iz 1965. (Merger Treaty).

Saradnja na polju pravosuđa i unutrašnjih poslova (Cooperation in the field of Justice and Home Affairs)

Saradnja na polju pravosuđa i unutrašnjih poslova predstavlja "treći stub saradnje" EU čije se zajedničko delovanje još uvek zasniva na međuvladinoj saradnji. Saradnja se ostvaruje u sledećem oblastima: problemi imigracije i azila, trgovina drogom, međunarodne pronevere, saradnja sudova u građanskim sporovima, carinska saradnja i saradnja između policije zemalja članica.

Savet Evrope (Council of Europe)

Savet Evrope je međuvladina, međunarodna organizacija, koja podstiče demokratiju, poštovanje ljudskih prava i pravnu državu u zemalja članicama i ima sedište u Strazburu (Strasbourg). SE je sasvim druga organizacija od EU. Odbrana i promocija ovih vrednosti u Savetu Evrope nije samo unutrašnja stvar vlada država, nego zajednička odgovornost svih zemalja članica. Savet Evrope je takođe aktivan u održavanju i promovisanju evropskog kulturnog nasledja. Savet Evrope je osnovalo 1949. godine deset evropskih zemalja (V. Britanija, Francuska, Italija, Holandija, Belgija, Luksemburg, Danska, Švedska, Norveška

i Irska), a danas je većina zemalja Evrope ima 45 članice. Sve zemlje Evropske unije su članice i Saveta Evrope. SCG je član Saveta Evrope.

Prijem Srbije i Crne Gore u Savet Evrope

Savet Evropske unije / Savet ministara (Council of European Union / Council of ministers)

Savet Evropske unije (ili Savet ministara EU) predstavlja najvažnije telo EU koje donosi odluke. Članovi ovog Saveta su ministri zemalja članica EU koji se sastaju u redovnom zasedanju jednom mesečno i češće, a u zavisnosti od aktuelnosti (ponekad urgentnog karaktera pojedinih tema) organizuju se i vanredna zasedanja, kao i dva do tri neformalna sastanka ("Gymnich" tip sastanka gde se ne donose odluke i neobavezognog je karaktera). Savet Evropske unije razmatra sve teme od interesa za celinu EU poput spoljnih poslova, poljoprivrede, industrije i sl. bez obzira na različiti sektorski sastav ministara Saveta, koji zavisi od teme o kojoj se raspravlja. Najznačajnije odluke se donose na sastancima MIP-ova (u tom slučaju sastanaka Saveta EU se naziva sastanak GAC-a (General Affairs Council - Savet za opšte poslove), zatim na sastanku ministara za privredu i finansijska pitanja (ECOFIN) itd.

Screening

"Screening" je prvi stepen analize usklađenosti nacionalnih zakona i propisa sa Acquis Communautaire, koji zajedno primenjuju zemlja kandidat za članstvo u EU i Komisija EU, u okviru otpočinjanja pregovora o članstvu u Uniji. Analiza po sektorima omogućava kandidatima da dobiju pregled nad pravnim instrumentima koje trebaju usvojiti ili dodati postojećim u cilju postizanja usklađenosti nacionalnog zakonodavstva sa Acquis-om. "Screening" služi kao temelj za bilateralne pregovore između EU i zemalja kandidata za članstvo.

Slobodno kretanje ljudi, roba, usluga i kapitala (Free movement of people, goods, services and capital)

Slobodno kretanje ljudi, roba, usluga i kapitala ili četiri slobode, stubovi su na kojima počiva unutrašnje tržište Evropske unije. Cilj unutrašnjeg tržišta ostvaruje se tek potpunim ukidanjem prepreka navedenim slobodama.

Sporazum o saradnji (Cooperation Agreement)

Sporazum o saradnji je posebna vrsta sporazuma koji Evropska unija potpisuje sa trećim zemljama i kojima stvara okvir za širenje odnosa sa tom zemljom i izvan trgovinskih veza. Bivša SFRJ imala je sporazum o saradnji još 1980. koji je bio specifičnog karaktera (u odnosu npr. na sporazume o saradnji koje je EZ zaključivala sa mediteranskim zemljama). Ovaj sporazum je bivšoj SFRJ omogućavao veće beneficije bez obaveze reciprociteta i saradnju u različitim oblastima (tehničko-tehnološka i finansijska saradnja). Slični sporazumi, pod nazivom sporazumi o saradnji i trgovini, zaključivali su se početkom 90-ih sa zemljama Centralne i Istočne Evrope u sklopu njihovog približavanja evropskim integracijama.

Sporazum o slobodnoj trgovini / Oblast slobodne trgovine (Free Trade Area Agreement, Free Trade Area)

Sporazumom o slobodnoj trgovini dve ili više zemalja ukidaju se ili smanjuju carine i necarinske barijere na proizvode/usluge određene sporazumom. Oblast slobodne trgovine treba razlikovati od carinske unije, koja je viši oblik ekonomskog povezivanja dve ili više zemalja, pa uključuje zajedničku carinsku politiku prema trećim zemljama.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (Stabilisation and Association Agreement)

Sklapanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju predstavlja najznačajniji korak u okviru Procesa stabilizacije i asocijacije, kao regionalnog okvira sarad-

nje EU sa zemljama Zapadnog Balkana. Nakon potpisivanja ovog Sporazuma i postizanja odgovarajućih rezultata u njegovoj primeni, zemlja potpisnica može da formalno zatraži prijem u EU i dobijanje statusa zemlje-kandidata za prijem. Od pet zemalja ovog regiona, do sada su Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji sa EU potpisale Makedonija i Hrvatska. Otvaranje pregovora o SSP prethodi izrađa "Studije o izvodljivosti" pregovora.

SCG će započeti pregovore sa Komisijom EU o potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju kada ispunи političke, ekonomski i druge uslove koje je postavila EU i kada se izradi Studija o izvodljivosti početka pregovora. Na osnovu Izveštaja, Komisija EU će dati predlog za usvajanje smernice o početku pregovora sa SCG o potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, koji će se zatim usvojiti posle razmatranja u Evropskom parlamentu i na Savetu Evropske unije.

Strukturni fondovi, Kohezioni fond (Structural funds, Cohesion Fund)

Strukturni fondovi i kohezioni fond čine značajan udeo u proračunu EU, a njihova je osnovna namena smanjenje jaza u razvoju između bogatih i siromašnih regiona i zemalja članica EU, kao i promocija ekonomski i socijalne jednakoštosti. Strukturni fondovi čine oko trećinu proračuna EU: 90 odsto ovog iznosa troši se na razvoj regiona, a 10% na razvoj tzv. kohezionih zemalja (Grčka, Irska, Portugal i Španija).

Studija učinaka (Impact Assessment Study)

Studija učinaka je analiza rizika, mogućnosti, troškova i prednosti primene određenih mera ili propisa, tj. Acquis Communautaire (u kontekstu evropskih integracija) za privrednu uopšte, državni budžet, kao i različite interesne grupe u društvu. Vlada SR Jugoslavije predviđa izradu takve studije primene Acquis Communautaire.

Stubovi Evropske unije (Pillars of the European Union)

Ovakva struktura EU je inicirana i usvojena u Mastrihtu 1992. Prvi stub EU čine carinska unija, jedinstveno tržište, zajednička poljoprivredna politika, strukturalne politike i monetarna unija. Drugi stub obuhvata zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku, a treći saradnju u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova.

Osnovna razlika između prvog i druga dva stuba leži u tome što jedino prvi stub koristi pravno obavezujuće instrumente i procedure zasnovane na Rimskim ugovorima. Druga dva stuba su pretežno u nadležnosti Evropskog Saveta (Samita EU) i Saveta Evropske unije, pa su više međuvladinog karaktera.

Prema predlogu novog "Ugovora o Ustavu" EU struktura od tri "stuba saradnje" bi trebalo da bude ukinuta.

Sud pravde Evropskih zajednica (Court of Justice of the European communities)

Sud pravde Evropskih zajednica, sa sedištem u Luksemburgu, jedini je ovlašćeni tumač odredaba osnivačkih ugovora EU. Njegova je funkcija dvojaka: (1) odgovornost za primenu prava Zajednice u određenim slučajevima i (2) opšta odgovornost za tumačenje odredaba prava EU, pri čemu treba nastojati da se obezbedi njegova stalna i jednaka primena. Sud se može pozvati da odluči o slučajevima koje podnose zemlje članice, institucije Zajednice, kao i pravna i fizička lica. On omogućava istovremeno tumačenje zakona Zajednice na njenoj teritoriji putem tesne saradnje sa nacionalnim sudovima i opštinskim sudovima kroz prethodni postupak za tumačenje prava Zajednice. Sedište Suda je u Luksemburgu.

Šema trgovinskih preferencijala (Scheme of Trade Preferentials)

Uredbama Saveta Evropske unije, EU određuje opšte uslove preferencijalnog uvoza proizvoda iz zemalja sa kojima Unija nije ugovorno regulisala pitanje uvoza. Šema trgovinskih povlastica jedan je od instrumenata i spoljne politike EU. Uredbom EU određuju se količinski limiti za industrijske, tekstilne i poljoprivredne proizvode, odnosno određuju se kvote za treće zemlje obično na godišnju dana (do dve godine).

Šengenski sporazum (Schengen Agreement)

Sporazumom sklopljenim u junu 1985. u Šengenu (Schengen), SR Nemačka, Belgija, Francuska, Luksemburg i Holandija dogovorile su postupno ukidanje unutrašnjih zajedničkih graničnih kontrola i uvođenje slobode kretanja za sva fizička lica - državljanje zemalja potpisnica sporazuma, drugih zemalja članica EU ili trećih zemalja. Šengensku konvenciju potpisale su pet pomenutih država 1990. kojom su ustanovljene garancije za sprovođenje slobode kretanja. Potpisnicima su se pridružile i Italija (1990.), Portugal i Španija (1991.), Grčka (1992.), Austrija (1995.), kao i Švedska, Finska i Danska (1996.), a od nedavno i Irska.

Šengenski sporazum i konvencija, zajedno sa deklaracijama i odlukama donetim od strane izvršnog odbora Šengena, čine tzv. šengenski "acquis" koji je ušao u tekst Ugovora iz Amsterdama, s obzirom da se odnosi na jedan deo unutrašnjeg tržišta - slobodnim kretanjem ljudi. Island i Norveška (koje nisu članice EU) takođe su potpisale sporazum sa EU kojim se one uključuju u sprovođenje i razvoj šengenskog "acquis-a" (Ugovor iz Amsterdama).

TAIEX

Instrument tehničke pomoći Komisije EU zemljama - kandidatima i zemljama Zapadnog Balkana u cilju usklađivanja i harmonizacije pravnog sistema sa *acquis communautaire*.

TEMPUS

Program pomoći EU zemljama Zapadnog Balkana, Zajednice nezavisnih država (ZND) i Mongoliji u sprovođenju reformi sistema visokog obrazovanja, i u oblasti visokoškolskog obrazovanja. Kao deo opšteg programa pomoći EU privrednom i društvenom restrukturiranju ovih zemalja finansira se iz programa CARDS i TACIS. TEMPUS je otvoren za SRJ-SCG decembra 2000. godine.

TROIKA EU

TROIKA se sastoji od predstavnika zemlje članice koja trenutno predsedava Savetom Evropske unije, zemlje članice koja će je naslediti u narednih šest meseci, Visokog predstavnika EU za spoljne poslove i bezbednost i predstavnika Komisije EU. Ovaj sastav predstavlja EU u spoljnim poslovima. TROIKA je sastavljena na najvišem nivou (najčešće ministarskom), međutim ulogu TROIKE u svakodnevnim kontaktima u zemljama akreditacije obavljaju stalni predstavnici (šefovi misija EU) ili ambasadori u gore navedenom sastavu.

Twinning (bratimljenje)

Instrument tehničke pomoći zemalja EU državama kandidatima za članstvo u EU i zemljama Zapadnog Balkana u vidu slanja predstavnika nacionalnih administracija država članica (centralni ili lokalni nivo) u zemlje kandidate, a sa ciljem pripreme i sprovođenja harmonizovanih propisa tih zemalja sa pravilima EU.

Ugovor iz Amsterdama (Treaty of Amsterdam)

Ugovor iz Amsterdama rezultat je rada Međuvladine konferencije u Torinu 1996., a stupio je na snagu 1.5.1999. Pravno, Ugovor iz Amsterdama sadrži neke dodatke na Ugovor o Evropskoj uniji i kao takav ne zamenjuje druge ugovore nego ravnopravno ulazi u pravne spise Unije. On je preposlednji u nizu Ugovora o Evropskoj uniji (pre Amsterdama, 1992. godine potpisana je Ugovor iz Maastrichta). Poslednji je Ugovor iz Nice (2000. g.).

Ugovor iz Nice (Treaty of Nice)

Ovaj ugovor je usaglašen krajem 2000. g. Ugovorom iz Nice predviđene su značajne institucionalne reforme EU, prvenstveno mehanizmi koji će omogućiti proširenje, preraspodela glasova, napuštanje prava veta i mehanizam ojačane saradnje, koji omogućava ekonomski jakim državama članicama da brže idu u proces integracije. Ovim Ugovorom otvorena su vrata za širenje EU na 10 novih članica.

Ugovor o Evropskoj uniji / Ugovor iz Maastrichta Treaty on the European Union / Maastricht Treaty)

Ugovorom iz Maastrichta (potpisani 1992. i ratifikovan 1993.) izvršena je do tada najradikalnija revizija dotadašnje EEZ. Tim ugovorom je uspostavljena Evropska unija čime je ujedno započeta nova etapa u procesu integrisanja uspostavljajući sve čvršću uniju naroda Europe u kojoj se odluke donose u korist njihovih građana. Ovim Ugovorom su postavljeni ciljevi ekonomske i monetarne unije, jedinstvene valute, zajedničke spoljne i bezbednosne politike, zajedničke odbrambene politike, a zatim i odbrane, uvođenje državljanstva Unije, uske saradnje u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova.

Visoki predstavnik za zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku (High Representative for the Common Foreign and Security Policy)

Funkcija visokog predstavnika za zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku ustanovljena je Amsterdamskim ugovorom i predstavlja logičnu konsekvensu

rastućeg opredeljenja članica EU da se ojača mesto Evrope (odnosno EU) u međunarodnim odnosima. Drugim rečima, visoki predstavnik za zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku predstavlja EU na međunarodnom planu. Visoki predstavnik za ZSBP, Havijer Solana, istovremeno je i generalni sekretar Saveta EU.

Zajednička konsultativna radna grupa EU - SRJ (Joint Consultative Task Force EU - FRY)

Zajednička konsultativna radna grupa je predstavljala tehničko radno telo Evropske unije i SR Jugoslavije na nivou eksperata, koje rešava pojedinačne slučajeve i probleme u različitim oblastima. To telo obezbeđuje mehanizme za pružanje stručnih saveta i tehničke pomoći u razvoju zakonodavstva, doprinosi jačanju i izgradnji institucija i reformi državne uprave, poboljšava razumevanje principa i ciljeva evropske standardizacije u telima državne uprave. Prioritetna područja delovanja ovog tela su bila prilagođavanje zakona i privredne reforme, izgradnja spoljnotrgovinske politike, reforme u oblasti medija, izbornog zakonodavstva, obrazovanja državne uprave i pravosuđa.

Ovo telo je od 2003. godine zamenjeno sličnim telom koje se naziva "**Unapređeni stalni dijalog**" EU i SCG (*Enhanced Permanent Dialogue*).

Zajednička poljoprivredna politika (Common Agricultural Policy - CAP)

Poljoprivreda je jedan od temelja integracije Evropske unije i u punoj je nadležnosti EU, tj. prvog stuba (regulisano članom 33 Ugovora o EZ). Na poljoprivrednu otpada oko 45 odsto budžeta EU. Cilj zajedničke poljoprivredne politike je da evropskim potrošačima obezbedi razumne cene poljoprivrednih proizvoda, a proizvođačima odgovarajuće prihode, kroz zajedničke poljoprivredne tržišne organizacije i primenu jedinstvenih cena, finansijsku solidarnost i preferencijski tretman poljoprivrednih proizvoda sa područja EU. Zajednička poljoprivredna politika je jedna od najvažnijih zajedničkih politika EU.

Zajednička spoljna i bezbednosna politika (Common Foreign and Security Policy - CFSP)

Zajednička spoljna i bezbednosna politika ustanovljena je Ugovorom o EU i predstavlja viši stepen ranije Evropske političke saradnje. Ona pruža okvir za razvoj zajedničke politike odbrane, koja bi mogla da preraste u zajedničku odbranu (drugi stub EU). Sve odluke u oblasti zajedničke spoljne i bezbednosne politike donose se jednoglasno u Savetu EU (Savetu ministara).